

IVAN PREGELJ

pisec Mlade Brede, Plebanusa Joannesa, Tolmincev, Otrok sonca
šestdesetletnik

Ilustrirani družinski mesečnik

7-9

1. Družina Lorenca Faturja nekako okrog leta 1870. Lea Faturjeva roj. leta 1865. Brata Karl in Franc. Mati roj. Sedmak.

2. Družina Faturjeva leta 1908. S sekiro brat dr. Aleksander, sedaj železniški ravnatelj v p., kateremu je Lea gospodinjala vse življenje.

3. Lea Faturjeva na višku pisateljjevanja, pred svetovno vojno okrog leta 1910.

4. Lea Faturjeva leta 1913.

5. Lea Faturjeva ob 60 letnici.

6. Lea Faturjeva na mrtvaškem odru † 1. avgusta 1943.

ŽIVELA VODA!

Ilustriral M. Sedej

Ko dežuje na vinograde,
kakor bi vino dežilo!

Kje pamet sem pustil? Večkrat
vodo iz oblakov sem preklel,
za vino le srce razvnel;
seveda — pijem ga prav rad.

Vseskoz krepko je sonce grelo,
z ljubó skrbjó trtjé obdalo,
če pa še več dežja bi palo,
še več bi vina v sodih vrelo.

Jo! Za vodo je včasih trda —
slabo dežilo je spomladi;
če dobri Bog na nas pozabi,
uvene vrt, suše se brda.

In pivski bratci v vinski kleti?
Koga bridkost bi ne potrla,
če misli na njih suha grla,
brez vinca na tem mrkem sveti.

Nebesa, várujte nas suše!
Vode pošljite nam v darilih,
a zmerno — le nikar v nalivih,
móledujem iz žejne duše.

Živela voda! To velja:
izvirku, špečem v dnu tolmuna,
in rosi, ki jo boža luna,
in dežju, ki mehko kaplja,

In kaj počele bi gorice?
Živela voda! zmer bom klical.
Brez vode zlodej nas bi vical,
da od strahu zbledevam v lice.

Brez vode reke bi molčale,
a trte, preljubo rastoče,
izpilo nam nebo bi žgoče,
ko gnezda, kjer so kače spale.

In kje trgatve slastni dnevi?
In kje jesenska zlata doba?
Bila bi zemlja slika groba,
brez mošta sodi bi nemeli.

Pa griči, bujni kakor kreša?
Pa grozdje, sladko in vabeče?
Srce bilo bi kup nesreče,
strohnela bi vesela preša.

jezeru, spečemu med klančki,
in reki, slapu, mlaki v hosti —
kjer v noč zverjad odhaja v gosti —
studencu, kjer pijo škrjančki,

potoku sred planjave travne,
ki voda ljubka in igriva
mu poljske lilije obliva
in Philidyne rože davne.

Živi naj! Take je natore,
da voda je. Saj ni najhuje,
če se živeti ne sramuje.
Si pač pomagati ne more.

Ne bom tajil! Priznavam raje,
da gledava se bolj po strani.
Sovražim jo pa ne, to brani
hvaležnost mi za vse, kar daje.

Prisegam — resen in odkrit!
pred umivalnikom in gobo:
ko plaval v večno bom svetlobo,
na svoj bom grob dežek šel pit!

(Raoul Ponchon 1846—1937. Zanimiv,
originalen francoski pesnik, vesel
boem. Izdal zbirko: La Muse au ca-
baret.)

GOSPODA MATIJE ZADNJI GOST

(Jednakiel za ilustracije: Riko Debenjak)

Gospa Fina! Brez vseh poklonov povem, da obožujem Vaš okus. Tolikokrat sem imel priliko opaziti, odkar sem Vaš hvaležni gost, da ne rečem kar družinski član, kako čudovito razumete vladati s svojim domom, kako izbrano, prefinjeno znate urediti vse ono, kar stoprv dela mestne sobe lepe, prikupne, domače: kako znate najti srednjo pot med usiljivo modernim in sladko domačim, pa da opremljate naravnost iz zaloge pohištva še eno sobo ali pa da dopolnjujete že gotovo opremo s tistim čudovitim taktom, ki veje iz ljubke domačnosti Vaše sprejemne sobe, iz jedrne pisarniške Vašega cenjenega gospoda soproga ali celo iz idilično čiste intimnosti Vašega budoarja... Gospa Fina, saj nisem rekel preveč, saj me razumete! Ampak tako domovanje opisati! Ne, gospa Fina, tega ne znam. Ne morem. Kako bi? Od svoje mladosti pa do teh svojih profesorskih let nisem še doživel udobnega stanovanja in sem stoprv v Vaši hiši, gospa Fina, od bliže in dejansko videl, kaj je okus pohištva, kaj je izbranost sloga, barve, oblike, domačega cvetja in parfema. Moj vzor prijetnega domovanja je bil doslej dom tolminskih župnikov in vikarjev. Da, tolminska župnišča, gospa Fina! In če dovolite in če bi Vas ne dolgočasil, glejte, takšen dom bi Vam morda mogel vsaj približno živo orisati. Hočete le? Res? Hvala Vam, gospa Fina!

Dom tolminskih vikarjev... Eno veliko svojstvo ima. To svojstvo je duša župniške hiše. Duša, razumete! To je tisti nepozabni vonj, ki veje iz vsega, kar je stanovanje in kar je v njem. Nekako tako je s tem vonjem, kakor s kruhom. Do smrti se človek ne preobče nobenega kruha, ampak tistega kruha vedno zopet poželi, ki mu ga je rezala mati. Poželi, pravim, okusi ga redko kdo še kdaj; včasih morda srečen sprog, ki je našel v svoji družici tako bitje, ki je čudovito sorodno njegovi rajni materi in mu mesi kruha z isto ljubeznijo in reže z istim veseljem. Duša, vonj tolminskih župnišč torej! To je vonj geranij, rezede, rožmarina, ljubezni in roženkravta. To je vonj čudovito slastne bele kave od šestih zjutraj do devetih. To je vonj vipavskega vina od polodne do dveh. Včasih, ob slovesnih prilikah zadeht mimogrede še opojna toplost rihenberškega pikolita, včasih, kadar je gost v hiši, trpkost stare avstrijske cigare, ki se šele tedaj prav prijetno razdiši, ko ste odprli okno. Ob nedeljah seveda prevpije vse drugo vonj cerkvenega kadila, ki so ga prinesli v hišo ljudje iz cerkve ali pa cerkovnik, ko je zadnjo minuto pred pristopom pridrl v kuhinjo po žerjavico za kadičnico. Potem pa občutite še vse drugo! Tako n. pr. čistost omiitih tal, jedro silo orehovega pohištva, zlasti velike raztezovalne mize, slovesno starinstvo steklene omare za knjige, iz katere zaudarja po usnju in svetosti zlatorezanih zvezkov Tomaževe Summe, Kocjančičevega Soaveja, Albana Stolza, Boštjana Brunnerja, Doma in sveta, osmih zvezkov Rimškega Katolika. Kje leži vikarju leposlovje, vedi Bog. Shakespeareja je še pred nekaj dnevi bral v svoji spalnici, Danteja je podaril domačemu dijaku, Gregorčiča je posodil nekje v vasi, »bo že vrnil, kdor ga ima«. Potem je v sobi še vonj »župniške« peč, to se pravi, peč, ki je nekam prav kmetska, le da je manjša in ima nekoliko čednejši zdič. Potem je še nastroj v slikah: Kristusove zadnje večerje in v obrazu Leva XIII. z dobrohotnim, italjsko širokoustim nasmehom v licu.

Potem pa še luč, ki sili skozi štiri srednje majhna okna čez geranije, rezede, roženkravt in ljubezen v sobo, ne da jo ovirajo okenski zastori. Vse samo zdravje, čistost, stroga mirnost brez udobnosti, skoraj hladnost, kakor je tista, ki veje iz Tomaževe latinščine, a je vendar neskončno toplejša kakor dolgčas Goethejevega »Viljema Meistra« in stokrat bolj zdrava kakor vzdusje tuberoz, po katerih glava boli... Gospa Fina! Zdi se mi, da moraliziram. A tako je! Pa kaj vidim? Solzne oči imate? Gospa Fina, za božjo voljo, odpustite! Prav zares sem pozabil, da mi je pravil Vaš mož, kako ste preživeli svojo tiho mladost pri stricu, ki je bil duhovnik nekje v hribih. Ste odpustili? Stokrat hvala, gospa Fina! Zdaj Vam pa res moram povedati še zgodbo, ki se je primerila tolminskemu vikarju, gospodu Matiji.

*

Župnišče ob veliki dolinski cesti. Ves dan ima sonce. Zjutraj z leve, opoldne v ospredju, zvečer z desne. Pa razgled! Ti moj Bog! Privzdignjeno je nad sadni vrt, ki je ob cesti, za deset stopnic; kar dovolj, da je moči videti na vrt, čez vrt na cesto, koder ob četrtkih vozijo hribovski vozniki, čez cesto na krčmarsko dvorišče, kjer pripravljajo in pijo in včasih celo ob harmoniki plešejo — »mu bom že dal potepu, da jim pusti noreti, mrcina krčmarska!« —, čez dvorišče v polje, kjer žene sirk in obrezujejo murvin poganeke za sviloprejk, čez polje onstran v toplo zabrisano ozadje sosednje fare in brd nad njo vse gori do tihe romarske cerkve pri Mariji Snežnici. Prvi goriški pesnik se je zbudil v tem svetišču in najlepše, kar je pel, je bila »hvala vinski terti...«

Gospod vikar Matija ni bil pesnik, a je bil najdružabnejši človek tistih let. Genij njegove družabnosti je bil groteskon klasični humor, ki ga je, kakor ni prikrival, zajemal iz svoje lahke krvi in iz knjig »brata v hudiču« Samosačana Lukjana. »Brat v hudiču« mu je vodil v hišo trikrat toliko gostov, kakor so jih gostili njegovi duhovski tovariši. »Brat v hudiču« je bil kriv, da je vikar Matija potočil letno štirikrat več vina, kakor njegov duhovski sosed. Nekaj malega je bila seveda tudi cesta kriva, ki je bila blizu, morda tudi prijetnost hiše, neprisljuna gostoljubnost vikarja Matije in njegov izbrani okus glede vina. Tisto leto je imel stalnega gosta, novomašnika gospoda Lojza, ki je ves dan tičal v knjigah, se pripravljaval za težke doktorske izkušnje in bil prav resno oslabele. Vikar Matija ga je neki dan v mestu po kratkem prerekanju, »da to nobena sitnost ni, še dobrota ne«, pregovoril, da je sedel z njim v poštni voz in se odpeljal z njim v hribe, kjer bo dober zrak največ pomagal, nekaj pa tudi oče Matija in njegov »brat v hudiču«. Mladi človek je s svojo učenjaško resnostjo in tiho skromnostjo, s katero je prenašal vikarjevo osebno svojstvo, prirastel svojemu gostitelju k srcu. Nevede kdaj, je postal starejšemu gospodu moder zaupnik, ki je znal »bogvedi, da ti, Matija, tega ne razumeš«, vikarja umeti prav tam, kjer je želel, a se ni znal zaupati, in ki je že prve ure zaslutil, da veselega gospoda vendarle nekaj venomer teži in vznemirja. Šele tri tedne je bival pri Matiji, pa mu je postalo jasno, da gre vikarju gospodarsko slabo. Takoj je stopil k njemu in rekel:

»Ne bodite jezni, gospod vikar. Toda Vašega gostoljubja res ne smem izrabljati.«

»Kakooo?« je zategnil Matija. »Izrabljati? Kako je ime hudiču, ki Vas je obsedel?«

»Vaš Lukjan,« je odvrnil z resnim nasmehom mladi. »Saj me razumete!«

Vikarju Matiji se je res oko zbledlo in je iskal kakor v zadregi besede. Potem pa se je razvnel:

»To se pravi, to se reče, norčavi ste. Vam je že kaj moja sestra na nos obesila. Seveda, baba mora čenčati.

Pa Vi tega ne veste še, da so vse enake. Da! Vse enake. Skope kot Judež, pa nič obzirne. Seveda. Razumete? Ne privošči tujcu, ki slučajno v hišo stopi, kaplje vina, grizljaja kruha. Brezobzirna, taktilos, razumete, senza maniera e creanza, kakor bi človek mogel vrata zapirati ali pa, če je že človek za mizo, navaliti predenj krompirja in oblice mesto žlice juhe in kar še pritiče. Mladi duhovnik je z mirnim nasmehom prikimal in rekel:

»Saj vas razumem, gospod vikar. A neprijetno mi je, da si moram tudi sam očitati.«

Tedaj je planil vikar živahno in skoraj jezno:

»No da, Vi pa, Vi me boste na beraško palico spravili! Saj imate pamet! Pomislite, saj nisem otrok, da ne bi vedel, kaj delam. To mi že lahko verujete, da mi nobene sile ni in ne bo. Ali naj prisežem?«

»Gospod vikar...«

»Nobene besede več, gospod Lojze. In tudi to si izbijte iz glave, da bi kdaj le v sanjah mislili, da ste meni kakšno hvaležnost dolžni; razumete, prav nič, pa Bog Vam srečo daj in zdravje, kakor ga je meni.«

Beseda mu je zvenela v mehkem ganotju, zdeti se je hotelo mlademu, da vidi celo solzo v njegovem očesu. Zato je molče stegnil roko, katero je vikar Matija z obema prijel in stresel.

»Tako je prav, gospod Lojze.« — Čez čas je dodal: »In od danes ste mi še ljubši. In mi boste vedno, in četudi boste še škof.«

Nekdo je potrkal. Vikar je zaklical, naj vstopi, in že so se odprla vrata na široko in v sobo so stopili trije gosti. Prvega je vikar poznal in ta mu je predstavil svoja tovariša. Dve uri pozneje so sedeli v vedrem pogovoru z vikarjem pri kosilu in se smejali njegovim šalim iz »brata v hudiču« in le gospod Lojze je bil zamišljen, tih in se ni smejal...

*

Gospod Lojze, »naš prihodnji škof«, si je bil pri vikarju Matiji utrdil zdravje, se pripravil za skušnje in se pristržno poslovil od svojega gostitelja, ki ga je vso tisto zimo bridko pogrešal. Ko mu je mladi duhovnik sporočil v šegavi latinščini, da je skušnje preстал in se pripravlja za učitelja bogoslovnih ved v bogoslovnici, je bil vikar Matija čudno vesel in je rekel svoji sestri:

»Zdaj vidiš, da sem prav sodil. Škof bo, meni verjem! Poznam take ljudi. In tak je tudi, da se ne bo prevzel in ne bo pozabil hribovskega vikarja, ki mu je včasih dobro hotel.«

Vikar Matija se sicer ni bil navidezno nič izpremenil. Bil je še vedno isti vedri človek kot prej, vesel do objestnosti, ko je bil v družbi. Ko pa je bil sam, je bil bolj resen, neredko celo potr. Pa tudi iz njegove šale, iz besed, ki jih je govoril, iz tistega »brata v hudiču«, je hotela zadnje čase posili zveneti pikrost, trpkost, ki je tepla po možu samem. Tem krčevitej se je zato trudil, da bi popolnoma prikril tujim očem svoje pravo občutje. Bil je v svojem gostoljubju naravnost usiljiv, neprikrito narejeno bahaški. Bal se je, da ne bi kdo zaslutil resnice za prozorno pajčevinastim zagrinjalom, tiste resnice, ki je govorila iz njegovih in sestrinih oči, ko sta bila sama in je ona komaj šepetaje menila, da je vikar potreben nove suknje, novih čevljev, da je perilo preprano in posode vedno manj. Vikar je molčal. Računal je s svojimi prejemki, milo odšteval preračunjene izdatke in začel puščati neka pisma, »saj vem, kaj je notri«, neodprta za nedoločen čas. Bila pa je v njem čudna lahkomišelnost: upal je, da dobi lepega dne vsoto denarja, ki se je nikoli ne bi nadejal, in da bo potem čez noč vse lepo prešlo kot težek sen, ta sitnost, ki bi je niti »bratu v hudiču« ne privoščil. Res je bilo tako. Dedoval je nekaj stotnic, takoj odprl neodprta pisma, poravnal račune za olje, vino, knjige in drugo in se udobrovoljil in razmahnil sijajneje od prej. Za birmo se je obnesel bahaško. Potem je napravil čedno primico revnemu bogoslovcu. Potem je posodil dobesedno zadnjih petdeset goldinarjev tovarišu sosedu in bil vesel, da oni vsaj šestdeset ni prosil, ki bi mu jih ne bil mogel dati. Potem pa je udarilo kakor v žalostno smešni igri nadenj in ga obilo z vso težo

vsakdanjosti. Ko je bil kar brez novca, se mu je oglasil, »samo da gospoda vikarja pozdravi«, vinski kupec v hiši. S kruto odločnostjo je hlinil vikar živahnost in neprijetnost, dasi je v njem vse vpilo od bridkosti: »Nič drugega ne kaže, kakor da stopim h krčmarju in ga povlečem na stran in povem, kako in kaj.«

Vikar se je do bridke šale razvnel:

»Zdaj poznaš »brata v hudiču«, Matija! Krčmarju boš dolžan. Boš odslej lepo tiho in ne boš več mrmral, ko bo s harmoniko ljudi v greh klical, zlodjev galjot.«

Pridržal je s prisiljeno vljudnostjo trgovca, poslušal vdano njegovo zavaljeno govorico, ki mu je opletala, kakor blatne hlače ob petah, katere je nosil nevarno nizko in malomarno. Kdo bo gledal! Zdaj pa zdaj jih izgubi.

»Plačam te,« je mislil vikar o njem, »tvojega vina pa ne pijem nikoli več, nevljudna nadlega!«

Oprostil se je kratko za nekaj trenutkov in stopil v svojo pisarniško sobo. Napisal je list krčmarju in odprl vrata, da bi poslal po sestri. Tu je zagledal v veži staro ženico, vaško gostjo, ki so ji morali bogvedi kako in zakaj dajati Melanovi kot v hiši. Skrivnostno je prosila vikarja, naj ji spravi nekaj denarja, ki ga doma nima kje več skriti, ker ji Melanovi vse pretaknejo. Vikar je potegnil ženico v sobo, preštel njene prihranke in jo potolaženo odpustil, ko je bil ukazal sestri, naj ji da malo juhe in čašo vina. On sam pa je odšel od njenega denarja in nesel trgovcu. Komaj pa je trgovec odšel po obedu, se je ženica vrnila in jokaje priznala, da niti povedati ne more, kako jo je sram. Vikar je takoj zaslutil, čemu se je vrnila, in zavpil nejevoljno:

»Kaj ne, segoltneži so takoj ugenili, da si denar nesla iz hiše. Pa si prišla spet ponj?«

»Ne bom imela miru,« je tarnala. »Zdaj hočejo na pösodo. Kako naj naredim? O, saj vem, da bom ob denar.«

»Boš,« je rekel vikar in pristavil, naj njemu prepusti, da bo že sam govoril z Melanovimi. Odmajala je svojeglavo in se ni dala pregovoriti.

»Brez denarja ne smem nazaj.«

»Ti in tvoj denar,« je zavpil vikar nevljudno. »Tako ga dobiš.« Sunil je ženico v kuhinjo, sam pa je šel kar gologlav iz hiše in naravnost h krčmarju. Kako je bilo in kako se je vrnil, se vikar nikoli poslej ni mogel jasno domisliti. Že sama misel na tisto kratko, a strašno pot mu je še dolgo let potem srbežila kožo in gnala kri v glavo.

Nekaj dni pozneje se je zadolžil v mestu, plačal krčmarja, se poglobil z vso resnostjo v proučevanje svojih gospodarskih razmer in zaključil, da bo z gosti kratkomalo nevljuden.

»Pri moji veri, da bom!« je rekel. Ko pa je tri ure pozneje stregel petim dijakom in jim nosil kruha in vina na mizo, mu je bilo vendar nerodno, da ni sestra narezala vsaj malo sira h kruhu, če se ji že smili gnjat. Z očmi se je ogibal njihovih pogledov, ki so se mu hoteli kar posmehovati:

»Kaj pa je to malo vina? Skopuh si, še malo mesa nisi narezal.«

Ko so odhajali, jih je vedel skozi vrt.

»O, breskve!« so se začudili zgodnjemu sadežu. Vikar je skoraj ljut stopil k drevesu in ga potresel, da se je žlahtni sad sesul na gredico. Napolnili so si žepe. Pobrali so vse do zadnjega in se poslovili. Vikar je videl skrit za zelenjem, kako so navidezno krenili po cesti naprej, a zavili nato naglo okoli hlevov v krčmo.

»Svojat,« mu je ušlo bridko, ki je do tedaj ves čas trpel v sebi, da jim ni stisnil v roko nekaj goldinarjev, kakor je bila tako do tedaj njegova navada...

Tri leta pozneje je vikar Matija oddal lastnoročno in osebno pri ordinariatu prošnjo za izpraznjeno gorsko faro pet ur od velike ceste. Gospodje v pisarni so ga začudeno pogledali. Njemu samemu je tedaj nekdo položil roko na rame in rekel:

»Gospod vikar, pojdiva osebno k prevzvišenemu. Na-dejam se, da Vam bo ustregel.«

»Gospod Lojze,« je dejal v hudi zadregi vikar Matija. »Glejte, Vi ste? A meni ni druge pomoči. Verujte mi. Govorite zame!«

Mladi dostojanstvenik ga je z ljubeznivo dvorljivostjo vedel s seboj...

Gorsko faro je vikar Matija dobil...

Tako se je vikar Matija korenito izločil iz družbe, kjer je živel le še kot zgodovinska osebnost v grotesknosti besede »brata v hudiču« in zadnje »šale«, ki se mu je bila ponesrečila, kakor se je trdovratno ponavljalo pri vseh duhovniških sestankih in katera se je bila zadnjič ponovila v njegovi lastni hiši, dvajset let potem, ko se je preselil z velike ceste v odljudno samoto in je tu

S solznimi očmi in rahlo zmeden je vstal vikar in dejal preprosto:

»Prevzvišeni, saj ne boste hudi, da Vam rečem še enkrat, kakor svoj čas: gospod Lojze! Vi veste, kako je bilo tedaj z menoj. Hudo je bilo, a minilo je. Rekli ste, naj živi bajka. Modro ste rekli, kakor takrat, ko ste bili prvič moj gost. Gospod Lojze, prevzvišeni! Naj bo, kar veva sama, samo najino. Do moje smrti, prevzvišeni!«

Škof je vedro prikimal. Nato pa je vprašal:

gostil svojega nekdanjega ljubega gosta gospoda Lojza, ki je bil zdaj njegov škof. Nekdo je vstal za mizo, med veselimi napitnicami nazdravil vikarju Matiji in povedal »šalo« še enkrat. Vikar Matija, zloglasni šaljivec »brata v hudiču«, je napisal prošnjo za slabšo faro, jo »lastnoročno in osebno« nesel na ordinariat, kjer so ga gospodje začudeno pogledali. Rajni prevzvišeni pa je prošnji ustregel in tako z bridkejšo šalo odgovoril šaljivcu. Staremu vikarju Matiji je ob tem pripovedovanju rahlo zardelo ostarelo lice, ozrl se je kakor v zadregi po navzočem prevzvišenem, »gospodu Lojzu«, ki je dejal nekam čudno slovesno:

»Ne delajte krivice nikomur! Gospod vikar se tedaj ni šalil. In prav ljubo nam je, da se ni šalil. Sicer pa — naj živi ta bajka! Ni slabal!«

»Kako pa je z »bratom v hudiču«, ali je še tako ljub prijatelj, ko takrat?«

»Zlodej ga vzemi,« je zinil vedro vikar. »Vrgel sem ga v peč. V spanju se mi je spovračal. Nadležen gost je bil, pil je moje vino in pri tem zabavljaj. V sanjah seveda! Nekoč je celo Boga klet ali tajil, ali kaj vem, kako. Seveda v sanjah, razumete! Pa morda so bile od Boga sanje. Zato sem ga odtrgal iz svojega srca in je gorel, da je bilo veselje.«

»Ubogi Lukjan,« se je nasmehnil škof. »Ali pa veste, da je bil mož sicer prav pameten gospodar in si je celo bogastvo nabral?«

Vikar je povesil oči, a jih zopet dvignil in odvrnil vedro:

»Jaz si ga nisem, prečastiti.«

»Kako neki bi ga?« je dejal slovesno škof. »Saj ste vendar katoliški duhovnik.«

»O,« se je razgrel vikar, »a tudi za katoliškega duhovnika je bridko, če bi rad postregel gostom, a nima toliko, da bi mogel.«

Čez trenutek je vprašal škof:

»Pa kaj berete, odkar ste Lukjana sežgali?«

»Pisma svetega Pavla,« je odvrnil vikar in dodal šegavo: »Pa še levite svoji sestri in kmetom, ker so se žganja navadili.«

»Ne sodite jih prestrogo,« je rekel škof vsej družbi. »Slišal sem od pametnega zdravnika, da ga pijejo, ker imajo kruha premalo.«

Nato se je dvignil in vsi so vstali z njim.

*

In še dvajset let je minilo in gospod Matija je bil osivel ko ovca in obnemogel v topi samozadovoljnosti starčka za pečjo v sestri oskrbi. In če je srknil kozarec vina, je postal zgovoren in omočen in zadnje čase celo siten, da je karal sestro:

»Goste mi odvrtaš. To ti rečem, grde ste ženske in ti si še posebnih ena. Lej in se ne šalim. Ti bi še svetemu Petru in Pavlu in še Gospodu Kristusu žlice štela, če bi se lepo zglasili v hiši. Taka si.«

»Taka je,« je ponavljal, ko je ostal sam, rahlo dremaal sam vase v toplem somraku luči in miru.

Sestra pa je skrbno pazila večer za večerom pri priprtih vratih na njegove vedno jasnejše otroške besede in nenavadne kretanje; vedela je že vse kakor na pamet: »Kadar misli, da je sam, glej ga, ali ne gre v omaro po steklenko škofovega vina? Ali ne pogrne mize kakor za goste? Ali ne postavi kozarcev? Ali ne sede na najnižji prostor in govori verno v praznino proti stolu, ki je odločen za častne goste?«

Ko je vikarjeva sestra prvokrat vse to videla, jo je stresla groza. Potem pa se je privadila in je rekla ljubeče:

»Naj ima svoje otročje veselje.«

Za njegov god pa je sklenila, da ga bo celo prijetno iznenadila...

Vse lepo je pogrnila in postavila sama vina na mizo med tri svetle čaše. In poleg je položila belega kruha in mehke gnjati. In zdaj je čakala, da pride iz sobice, kjer je bil zadremal. Stala je v kuhinji ob vratih in nolušala in solze ganotja so ji posili vrele iz oči. Ves ljubi dan je bil tako prijetno vever in živahen in tehnilo mu je in voščilna pisma mu je brala in je brbljal veselo o apostolu Pavlu in njega potih, o njegovi poti v Damask, v Atene in Rim.

»Kakšen pridigar, pomisli! Kaj mi hribovski vikarji, on, on. Vsem učenim starega ajdovstva je sapo zaprl. Pa kako ti piše o vinu. Po pameti ga pij, Timotej, ker si star. Lej, kakor bi vikarju Matiji pisal. Lej, saj bi se še na eno čašo povabil k meni, če bi se tebe ne bal.« — —

Vikarjeva sestra je sapo vase povlekla za vrati. Notri so se bila odprla vrata in je vstopil starček. In žena je videla, kakor da vodi na desni in levi nekatere nevidne s seboj. In zdaj je rekel nevidnemu na desni:

»Ti si večji in višji od nas, sedel boš višje.« In potem je rekel nekemu drugemu nevidnemu na levi:

»Tebe sicer ne poznam, a ker si z njim, dobiš mesto nad menoj.«

In ju je vedel k mizi in sedel z njima in nalil čaše do vrha in nazdravil vedro:

»Bog blagoslovi!«

Sestra vikarjeva za vrati je otrpnila. Čuj, saj so bile čaše res zazvene. Stari vikar pa je govoril vedro.

»Lej no, lej, apostol Pavel, tak si torej. Sem si mislil, da si bil pravi hrust, pa si komaj za tršastega Tolminca. A le zamere nič. Vikar Matija ne pozna poklonov. Kar je res, je pa res. Tako nisem bil vesel še gospoda Lojza, prevzvišenega svojega pastirja, razumeš, kakor sem tebe, trikrat Veliki. In to še za svoj god. Salve! salve!«

Vikarjeva sestra za vrati je krčevito tajila svojo razburjenost. Tedaj je začel vikar nekam nestrpno: »Star sem, glej, in naglušen in tudi vidim že slabo. Saj si mi ga predstavil, saj vem, svojega tovariša. Pa saj razumeš, kakšni smo starci... Reci no še enkrat, kdo je, da še njega počastim.«

Sestra za vrati je pritisnila roko na usta, da ne bi zavpila. Skozi špranjo v vratih je videla, kako je brat nagnil glavo čez mizo, kakor da je napeto posluhnil, in kako je nato krčevito zaklical:

»Pa mi to šele zdaj poveš, ko sem te više posadil, apostol Gospodov? Umakni se Mu!«

Sestra vikarjeva je še videla, kako je vikar zdrknil pred nevidnim gostom na kolena, kako je razširil roke in jih proseče dvignil. Brezkončna sreča in pokorščina je pela iz njegove zmedene, vedno bolj poiemajoče besede:

»Gospod Jezus, moj dobri Učenik. Saj sem v zmedi delal. Saj gre le Tebi prvo mesto pri moji mizi. Saj vidiš, saj veš, da je ni reči v moji hiši, da Ti je ne bi dal. Ti si gospod, zapovej, vzemi, vzemi, moj sladki, sladki gost...«

Sestra vikarjeva je vso silo zbrala, zadržala utrip srca. In čuj! Notri je odgovorilo, odgovorilo s sladko ljubeznijo:

»Matija, moj verni hlapec!«

In tam, kjer je sedel apostol, je jeknilo:

»Amen!« — — —

Sestra je planila k bratu. Ležal je kleče z obličjem na tleh. Bil je mrtev...

Ivan Pregelj »na poti«

Jurij Šubic: Pred lovom

Janez Šubic: An-
gel z Brezmadežne
(Sv. Volbenk, del)

Janez Šubic: Risba
za zgrafito v Pragi

Janez Šubic: Dekorativni friz (del)

Dr. S. Mikuž:

MOJSTRA IZ POLJAN

Pričujoče vrstice nimajo namena odkriti kdo ve kaj novega. Namen imajo le obuditi lepe spomine. Saj, kdo ne pozna pri nas umetnosti bratov Janeza in Jurija Šubice? Vsem nam je še v spominu prelepa razstava njune umetnosti v Narodni galeriji in prav tako nas more njuna umetnost vsak dan srečati, če vzamemo v roke lepo knjigo dr. Fr. Mesesnela »Janez in Jurij Šubice«. Vendar naj tudi te vrstice ne padejo v prazno. Naj morda opomni delavnega človeka, ki ves dan marljivo opravlja svoje posle, na drugi svet, na svet lepote. Da morda zvečer, ko bo utrujen počival, vzame v roke to revijo in se zatopi v podobe bratov Šubicev. In po njih se mu bodo odprle lepe, svetle poljane resnične umetnosti. Tu bo srečal svoje misli, želje in hrepenenje iz najsvetlejših ur svojega življenja. Tu bo tudi našel človeka, ki je prav tako marljivo in predano delal kakor

Jurij Šubice: Alegorija zgodovine (Muzej, del)

Jurij Šubice: Sv. Jurij iz šenčurja (del)

on sam. Ki je žrtvoval prav tako kakor on svoje življenje neizmerni sili dela, vdan v svojo usodo, do poslednjega dne, ki mu je bil odmerjen.

V Poljanski dolini se je pred davnimi časi naselila družina Šubicev. V 18. stoletje sega rojstvo prvega znanege rezbarja iz rodu Šubicev. Toda kdo ve kako dolgo nazaj sega tradicija teh ljudskih, samouških umetnikov. Iz roda v rod so možje, pa tudi žene Šubicev ustvarjali podobe na znamenjih, freske na hišah, rezljali oltarje, zlatili, slikali podobe, skratka opravljali delo, ki je značilno za podobarske delavnice na Slovenskem. Tako sta tudi Janez in Jurij vzrastla v razgibanem življenju delavne, cvetoče podobarske obrti. Vsa Slovenija pozna okorne, toda solidne podobe in oltarje »malarja in podobarja«¹ Stefana Šubica, njihovega očeta. Ob njunem rojstvu (Janez * l. 1850., Jurij * 1855.) pa se zdi, se je skriti genij, ki se je stoletja kopičil v njihovem rodu, zgostil v obeh bratih. Usojeno jima je bilo, da ju bo nemirna želja po umetnosti odtrgala od domačega ognjišča, ju poslala daleč od doma, kjer bosta živela sicer slavna, umrla pa bosta daleč od rodne kraja. Njuni trupli bosta pokopani v tuji zemlji, vrsta ponosnih, samozavestnih podobarjev, teh znanilcev ljudskega umetnostnega duha, pa bo ostala pretrgana.

Resni, vase zaprti Janez in veseli, razigrani Jurij gotovo nista mislila na sence usode, ki so še neizrazite lebdele nekje v bodočnosti, ko ju je ponosni, kmečki oče Stefan plaha in okorna pripeljal v Ljubljano, v uk k Janezu Wolfu. Več kot gotovo je, da si boljšega učitelja mlada Poljanca nista mogla želeli. Tu sta se spoznala mladost, ki si je želela v svet, ki si je želela spoznanja, z resno moztatostjo človeka, ki je že spoznal svet, ki mu je že odmeril skromen košček sreče, zato,

Jurij Šubic: Slikar v ateljeju

da mu jo je potem tudi vzel. Na pogorišču družinske sreče je Wolf z zagonetnimi očmi strmел v temo bodočnosti, v nerazrešljiva vprašanja usodnosti človeškega življenja. Oba mlada človeka sta predstavljala zanj tisto zdravje, ki ga daje mladost, zdravje, ki kaže in tudi ima voljo za borbo z življenjem do zmage, — ali pa tudi poraza. Obeh učencev se je veliki učitelj oklenil z veliko ljubeznijo. Kogar pa je vzljubil srčne toplote žejni Wolf, je moral zrasti v svojem duhovnem življenju. Tako sta dobila brata Šubica uk v slikarskih pa tudi drugih duhovnih vedah. In tako pripravljena sta kakor godne ptice razpela krila in odletela v svet.

Žeja za lepoto ju je vodila daleč po svetu. Janeza Šubica je umetniška pot najprej popeljala v Italijo. Ne bomo se spuščali v podrobnosti njegovega življenja, važnejše je umetniško delo, ki je nastalo v tem času. Pod južnim soncem se je Janezov umetniški genij razcvetel do izredne višine. Še kot mlad akademik si je priboril priznanje s svojim kartonom »Rafaelova smrt«, kasneje pa je nastala vrsta podob, ki razločno pričajo o velikem napredku mladega mojstra. Krona teh uspehov pa je kompozicija »Sv. Martin zdravi bolnico«, ki jo je slikar naslikal za Šmartno. Tu je Janez strnil vsa svoja dotodanja umetnostna spoznanja, kar mu jih je dala šola in pa dobro poznavanje starih mojstrov.

Drugo, važno razdoblje v Janezovem življenju se je odigralo na Dunaju in v Pragi. Tu so nastale ilustracije za »Zvon«, prelepe podobe za cerkev sv. Volbenka v Poljanski dolini in pa dela za praško gledališče ter Voddarno. Pod vplivom naprednega gledanja čeških tovarišev je Janez umetniško dozorel ter s temi deli ustvaril višek svojega umetnostnega delovanja. Posebno »Brezmadežna« za sv. Volbenk in »Dekoratívni friz« za Prago so slikar-

ske tako napredne stvaritve, do kakršnih se Janez ni nikoli več povzpел. Zadnje dejanje življenja in umetniškega dela Janeza Šubica se je odigravalo v profesor-skem poklicu v Kaiserslauternu. Tu je med drugim dovršil velike dekoracijske podobe za odnotni muzej. Vendar je v tem času Janezova stvariteljska moč že pešala. Poslabšano zdravje, naporni poklic in neko notranje nezadovoljstvo so izpodjedali sicer krepko poljansko drevo († 1889. l.). Kakor da bi slutil smrt, je napisal:

»Vlegel se bom v travo nepokošeno,
vlegel se med vele, suhe cvetlice,
med travo rujavo posušeno.
Bodite v smrti mi tovarišice.«

Ali ne izzveni v tem okornem pesniškem poizkusu daljni spomin in vonj po domači poljanski zemlji? Ali nam ti okorni verzi ne odkrivajo nekaj podobarskega, kmečko pristnega, kar je nosil Janez zakopano nekje v največjih globinah svoje duše in je v smrtnih slutnjah prikipelo na dan, kakor da beremo napise na starih znamenjih in pokopaliških križih.

Tudi Jurijeva življenjska pot je krenila na tuje. Iz Wolfove delavnice je mladi slikar odšel na Dunaj, kjer se je izpopolnjeval v svojem slikarskem znanju. Karton »Hoja na plavž« je dokaz za uspeh mladega slikarja za časa akademskih študij. Toda prišel je nenadoma čas, ko je Jurij moral s slovenskimi fanti v Bosno. To življenje nam je ostalo ohranjeno, zapisano v svežih risbah in skicah v znani skicirki. Po končani vojski se je Jurij vrnil na Dunaj, od tod pa je odšel v Atene, kjer je slikal v palači znamenitega arheologa Schliemanna. Tu se je Juriju ponudila lepa prilika, da si zgradi trdne temelje za svojo slikarsko eksistenco, toda nemirno srce in želja po novem znanju so ga z neznanško silo vlekli naprej — v Pariz. Cvet evropske umetnosti je tedaj cvetel v tem čudovitem mestu ob Seini. Vse oči umetnost ljubee Evrope so bile uprte v to središče, kjer je slavila svoj triumf francoska Moderna. Jurij se je vživel v novo okolje z vso silo svojega dojemljivega srca. V krogu prijateljev se je udeleževal vseh radosti, ki jih je bohotno nudil ta umetnostni Eden. Vendar se slikarsko ni razvijal povsem svobodno; njegov čopič je postal najemniški, njegov slikarski dar je služil drugim, slavnijim mojstrom (Hynais, Munkacsy, Brožik), ko jim je pomagal izvrševati velike, naročene kompozicije. Duhovni razvoj ter gledanje na umetnost pa so kljub vsemu nenehoma zoreli v Juriju. Čudovita dela so nastala v Parizu in Normandiji, v tistih svetlih trenutkih, ko je slikar pristopil samostojno k reševanju umetnostnih vprašanj. Glavni uspeh tega dela je bila slika »Pred lovom«, ki je bila l. 1883. razstavljena v Salonu in ki je danes ponos naše Narodne galerije. V teh delih se je Jurij zelo približal modernemu, impresionističnemu gledanju na slikarski predmet in ko bi naše naslednje generacije pričele s svojim delom na dognanjih Jurijeve umetnosti, bi se razvoj naše umetnosti nedvomno vršil hitreje. Jurijeva delavnost v Parizu je bila precej velika tudi za domovino. Tako je za Narodni muzej naslikal med drugim znane alegorije Zgodovine, Naravoslovja, Starinoslovja in Umetnosti, ter razna cerkvena dela (n. pr. »Marijino obiskovanje« za cerkev na Rožniku, »Sv. Jurija« za Senčur pri Kranju, »Sv. Kozma in Damijana« za Osilnico itd.). Sredi tako plodovitega dela pa je potrkala na vrata ateljeja smrt in ugasnila svečo življenja komaj petintridesetletnega Jurija Šubica. Komaj leto dni (1890.) po Janezovi smrti je tudi Jurij za vedno odložil iz rok čopič, ki je poustvaril toliko lepote in življenja.

Kljub tujini, ki je bila njuna krušna mati, nikoli nista pozabila, da sta Slovenca. Kadar sta utegnila, sta se oglasila v domovini, budno spremljala njeno kulturno življenje, z veseljem ustvarjala naročena dela, zlasti pa nista nikoli pozabila na ponosno hišo tam v Poljanski dolini. Vso nežno ljubezen in skrb razodevajo pisma, ki jih pišeta sestri Mici ali drugim domačim. Tako sta tudi na ta način izpovedovala svojo veličino: Ne šumna tujina, ne tuji kruh niso nikoli preglasili prelepe slovenske pesmi izpod Blegaša.

Jurij Šubic: Dama

Janez Šubic: Bolnica s slike sv. Martina v Šmartnu

Jurij Šubic: Munkacsy v ateljeju

Jurij Šubic: Bretonski kmet

Tine Debeljak:

Trije geniji treh narodov in dve sestri

PUŠKIN - MICKIEWICZ - BALZAC: DVE GROFICI RZEWUSKI

(Nadaljevanje.)

Čudna vloga grofice Sobanjske.

Poljakinja grofica Karolina Rozalija Tekla Rzewuska, poročena Sobanjska, ločena a zopet tajno poročena z Rusom grofom Vittom, je bila pesniški navdih tako ruskemu pesniku Aleksandru Puškinu kakor tudi poljskemu Mickiewiczu. Ljubezen Puškinova do te aristokratske Poljakinje je prišla v literarno evidenco šele l. 1934, ko je A. M. De-Ribas sporočil svojo družinsko tradicijo, v kateri je živel spomin na to pustolovsko veleposestnikovo ženo iz Odeše. Imela je najvišji poljski salon v tem južnem trgovskem ruskem mestu, kjer so se zbirali voditelji poljske šlahte, kakor Potocki in dr., pa tudi ruski generali, polkovniki in dr., prijatelji njenega tedanjega častilca grofa Vitta. Temu ruskemu policijskemu visokemu uradniku je bila že v Odesi zaupnica, pozneje pa naravnost — tajnica, pisala mu je njegova zaupna pisma itd. Tako so že prej sumili v njeno politično delavnost, v zadnjem času pa so iz carskih arhivov odkrili nekaj pisem, ki mečejo novo luč na to zagonetno osebnost. (Pisma so prvokrat tiskana l. 1935 v zbirki Puškinovih rokopisov »Rukoju Puškina«, 190.) Dobro je bila poznana tudi carju Nikolaju I., saj je pisal namestniku poljskega kraljestva generalu Paskjeviču, ko mu je l. 1928 predlagal Vitta za podpredsednika novoustanovljene začasne uprave na Poljskem: »Postaviti Vitta za predsednika vendar ne morem, ker je s tem, ko se je oženil s Sobanjsko, postavil sebe v zelo neugoden položaj, pa tudi dolgo ga ne morem pustiti v Varšavi. Ona sama je večja in spretnejša intrigantka in Poljakinja, ki pod krinko ljubeznivosti in spretnosti vsakega vlovi v svoje mreže, in tudi Vitta bo vodila za nos v smislu nazorov svoje družine. In tako bo šlo vse ravno v nasprotno smer, kakor jo zahteva red in naš cilj, ki si ga moramo postaviti, to je: uničenje spletk in protekcij.« To pismo je bilo že prej znano; ni pa bil znan Paskjevičev odgovor. Paskjevič je carja miril s tem, da mu je javil, da »javni zakon« med njima ne obstaja in da je tudi lažno sporočilo o smrti Vittove žene ter bo torej ostalo vse pri starem na videz; za svoj predlog pa je carja pridobil s tem, da mu je poročal o koristnem delu te slovite Poljakinje: »V njeno vdanost zakoniti vladi ne moremo sumiti, glede tega je dala že mnogo dokazov... nasproti temu pa so bile njene družinske zveze z odličnimi Poljakinjami vedno koristne. Njena opazovanja, ki jih pošilja grofu Vittu, kakor tudi

sam primer vse njene družine, ki je popolnoma vdana zakoniti vladi, imajo tukaj ves vpliv.« Tu se vidi, da je pri carju veljala Sobanjska za izrazito Poljakinjo, ki dela proti ruskim koristim, pri Paskjeviču pa za tako, ki dela njim v prid. Tako je l. 1828 bil že na enem najvišjih policijskih mest v Varšavi ter mu je l. 1830/31 pripadla dolžnost ob Paskjevičevi strani »pomiriti« uporno Poljsko. Iz tega časa po prevratu je ohranjeno pismo, v katerem se še vedno vzdržuje mnenje o njenem delovanju v korist Poljakom. To je razvidno iz pisma A. N. Modrnova, upravnika III. oddelka uprave, načelniku žandarmerije, generalu Benkendorfu, ki je — kakor znano — imel nadzor nad Puškinom: »...Pogostna sporočila iz Varšave so resnično odvrtna. Poljaki in Poljakinje so popolnoma zavladali nad upravo. Zbrala se je skupina žensk z gospo Sobanjsko na čelu, ki nadaljuje s svojim močnejšim vplivom na grofa Vitta. Zaradi tega so sedem najboljša mesta prihranjena Poljakom, imenoma tem, ki so se najbolj udeleževali v upor (t. j. l. 1831). Ostalih ne kličejo k delu ter se pritožujejo, da jih puste na miru. Ta sporočila ne vise v vetru, temveč imajo polno veljavo. Zelo žalostno, toda kdo je kriv? En sam človek. Zamenjajte ga s komer si bodi drugim, ki se razume v upravi in ki si bo znal obdržati samostojnost, in vse bo šlo veliko bolje in nam se ne bo treba bati ničesar, kar se tiče Poljske.« (Pismo iz Peterburga 19. X. 1832.)

Tako je ta zanimiva ženska obvladovala ne samo najvišje pesnike, zanimala ni samo carja, temveč tudi najvišje politične faktorje tedanje ruske Poljske, kakor je videti — v obeh smereh, poljski in ruski.

Toda že pred tem pismom se je zgodilo, da jo je poslal mož grof Vitt v Dresden, kjer je bilo eno izmed središč poljske emigracije po ponesrečeni vstaji in kjer je, kakor vemo, pred njenim prihodom pisal Mickiewicz svoje »Dziade«, eno glavnih protiruskih del poljske literature. Tu se je gibala v krogih Poljakov tako protirusko, da se je ruski konzul Sreder (Schröder) v njeni zadevi obrnil naravnost na carja Nikolaja I. s pismom, ki ni ohranjeno. Pač pa je prišlo v javnost pismo carja Nikolaja I. Paskjeviču, kateremu je obenem poslal tudi original Schröderjevega pisma z besedami: »Pošljem Ti original pisma, ki mi ga je iz Dresdena poslal naš poslanik, pošten, zaupanja vreden in previden človek. Videl boš, da se potrjuje moje mnenje o Sobanjski.

Puškinov dvoboj
(slikal Naumov
okoli 1884)

Kako dolgo se bo dal grof Vitt še vleči za nos tej babi, ki išče samo svojih poljskih koristi pod videzom osebne vdanosti, ter je tako zvesta Vittu kot ljubica, kakor Rusiji kot podanica? Zelo dobro bi bilo, odpreti grotu Vittu oči — kar se tiče nje —, njej sami pa zapovedati, naj se vrne na svoje posestvo na Podolju. (Pismo l. X. 1832.)

Tako je bila poslana po carjevi želji »v pregnanstvo« na svoje posestvo. Bila pa je užaljena v dno duše, da jo smatrajo za nelojalno, ter je pisala generalu Benkendorfu 4. dec. 1832 obširno francosko pismo o svojem koristnem delu za Rusijo, iz katerega posnemamo samo glavno vsebino:

Pritožuje se ne zaradi svojega trpljenja in pregnanstva, temveč ker so bila njena čustva, njen značaj, njena ljubezen do vladarja tako nedostojno iznakaženi. In pritožuje se njemu, »kateremu je govorila tako odkrito, tako iskreno pred in sredi grozot, ki so zadevale naš kraj. Poglejte z očmi nazaj in dobili boste možnost, da me opravičite. Lahko rečem, da še nikdar nobena ženska ni mogla izkazati večje vdanosti, večjega navdušenja, večje dejavnosti v službi svojemu vladarju, kakor sem jo jaz čisto z rizikom lastne pogube, kajti vi dobro veste, general, da so pismo, ki sem vam ga pisala iz Odese, prestregli uporniki iz Podolja ter je vtisnilo v srca vseh, ki so ga brali, sovraštvo in maščevanje proti meni.«

Nato se sklicuje na zasluge svoje rodbine (matere, bratov itd.) ter svojih 13 let zvez z Vittom, kar vse so zasluge, zaradi katerih bi je ne smeli sumiti. Zato ne govori o preteklosti, temveč samo o sedanjosti od prejšnjega leta (1831), ko je prišla v Varšavo. Tedaj je »bilo že po prevratu in jakobinci so bili že prisiljeni k molčanju in nedelavnosti«. Na njo kot »Poljakinjo po imenu« so stavili vse upe tisti, ki bi se hoteli rešiti, odpovedati se svojim prejšnjim nazorom ter se podvreči upravi. V tem je videla nit, ki bi vodila iz labirinta, ko še ni bilo nobenega izhoda. Vse to je zaupala Vittu, s katerimi interesi so vedno zvezana slava domovine in carja. In če se je ona v vsem podvrgla Vittu, je s tem koristila tudi carju, katerega »časti moje srce kakor gospodarja in očeta, ki uravnava vse naše usode«. Vitt lahko poroča o vsem, »kar sva odkrila«. V tem času sem odšla v Dresden in Vitt mi je dal »navodila, kaj sem tam dolžna delati«. Ali bi jo mogel on tako osramotiti, da bi g. Schröderju navedel, zakaj jo tja pošilja ter mu izdal to, kar sta vedela samo onadva? On ji je dal nanj samo priporočeno pismo, »da on odgovarja za njene nazore«. Schröder ni razumel te fraze ter je zato javil, kakor mu je velevala dolžnost. In potem pravi, da se je Schröder sam pritoževal, da ne more izpeljati tega, kar bi radi od njega; zato se je odločila, da bo ona s svojimi zvezami to poskušala. Pošiljala je pisma Vittu, ki jih je potem uporabljal za svoja uradna poročila. In potem imenoma navaja, s katerimi Poljaki je občevala: s samimi najvišjimi, z družino Sapieha (v katero bi se morala pritožiti njena hčerka), s Potockim, sinom generala Potockega, Ljubomirskimi, s Krasinskim, pruskim podnikom, bivšim poljskim zunanjim ministrom ter predsednikom emigrantskega društva v Dresdenu, ki je bil v dobrih zvezah s Cartorijskimi in z vsemi poljskimi agenti, ter je bil do nje zelo zaupljiv, ker »je bil omejen in častihlepen«. Tako je spoznala »spletke, ki so jih pletli, tajne zveze z Rusijo, macchiavelistični sistem, ki so ga hoteli izpeljati«. Z besedo: svet groze se ji je odkril in »koliko zvez, ki so jih spletli, se je pokazalo mojim očem mračnih«. Tako je ona spoznala to, kar je hotela, pa je tudi skušala nuditi možnost, da se pokesajo in vzljubijo deželo in monarha, ki ga ona ljubi. Ni bilo Poljaka, ki je prestopil prag njenega doma, da ne bi priznal krivde, in posledica je bila prošnja za pomilostitev. Lep zgled je grof Aleksander Potocki. Sam Schröder ji je naročil, naj govori z njim ter ga pripravi do tega, da bo prosil za pomilostitev. »To je moja zgodba v vsej svoji iskrenosti! In zdaj sem zadeta v samo srce! Ni ji žal za trpljenje in za to, da je uničena na duši in na telesu, temveč »pada pod bremenom misli, da se je samo minuto ustavljal gnev Njegovega Veličanstva na tej drugi religiji, ki je v tej zemlji vdanost in ljubezen do monarha!«

Pesnik
Aleksander
Puškin

Ona ničesar ne prosi, ničesar si ne želi, kajti za njo je vse v tej deželi končano. Drži se na svetu samo še zaradi Vitta. On ji je vse. Vendar prosi v imenu »časti in religije« Benkendorfa za odgovor, naj bo tak ali tak; tačas se je pa umaknila k sestri v Minsko gubernijo.

Kakšen odgovor je dobila na to pismo, ni znano, kajti o njej se v l. 1833 do 1836 ne ve nič več. L. 1836 pa jo je Vitt zapodil in ona se je zatekla na Krim h knežnji Goliceini, ki je zbiral okrog sebe zapuščene mistično razpoložene ženske.

Iz tega pisma in korespondence se vidi, da je Sobanjska verjetno bila tako poljska kakor ruska špijonka ter da je že v Odesi vršila službo Vittovega tajnega zaupnika ter poročala od tam tudi Benkendorfu. Ker je že v Odesi dobil Vitt nalogo, nadzirati Puškina, je verjetno, da je njena zveza z njim, kakor tudi z Mickiewiczem bila lahko tudi — policijskega značaja. Zanimivo je, da je v l. 1831, ki je razdvojilo s svojo revolucijo Puškina in Mickiewicza, da sta stopila na čelo svojih bojujočih se narodov in je Mickiewicz pel svojo obsodbo Rusije v pesmih »Prijateljem Moskalom« (imenoma Puškinu) in mu je v pisniški poslanici odgovorjal v imenu vseh Puškin s pesmijo »Klevetnikom Rusije«, zanimivo je, pravim, da je v teh letih njuna skupna prijateljica in oboževanka Rzewuska-Sobanjska vohunila za Rusijo in pomagala Poljakom do vpliva pri upravi lastne dežele kot priležnica enega glavnih »miriteljev Varšave« — grofa Vitta.

Čudna usoda izredne ženske, ki pa še ni bila zaključena.

Zaradi zanimivosti naj skiciram kratko še nadaljnji njen življenjski potek:

Sobanjska je bila še tedaj lepa ženska, kakor pravi brat gostiteljice Goliceine, »da je redko srečal žensko, ki bi imela toliko prelesti v vseh odnosih«. Tako ni ostala dolgo sama. »Ker ni bilo boljšega, se je poročila z Vittovim adjutantom Stefanom Kristoforovičem Čirkovičem, srbskim emigrantom. Ta je stopil v avstrijsko službo, nato v rusko službo kot častnik in se na ruski strani udeležil poljske vstaje ter bil l. 1836 odpuščen kot državni svetnik.

Čirkovičeva je bila spočetka strašno zadovoljna, saj je pisala svoji dobrotnici zelo zanimivo pismo, v katerem pravi med drugim: »Jaz sem prepričana, da je Bog v svojem velikem usmiljenju do vsakega izmed svojih otrok hotel to mojo zvezo.« Pravi, da je ta mož bil ne-

Honoré de Balzac v delovni kuti

obhodno potreben njeni naravi, ki mora imeti nekega voditelja, nekoga, da ji na starost oskrbi vsakdanji kruh, da jo zaščiti proti drugim ljudem in proti sami sebi itd. ter se zahvaljuje dobrotnici: »Prosim Boga, naj to (mojo srečo) vnese v knjigo življenja in jo vam poplača z radostjo in večnim blaženstvom. K nebu dvigam svoje oči in molim, da bi vas hranilo in nagradilo v polnosti; vas, katere je on izbral, da bi mene rešili, zaščitili, ljubili in pomagali, tako bedni, slabi in zapuščeni!« Nato hvali dobre lastnosti svojega moža, njegovo resnost itd., ki vse žrtvuje, da bi se njej dobro godilo. Toda tako dobro se ji ni godilo, kajti ta njen mož ni štiri leta dobil nobene službe ter sta se oba skupaj spet zatekla k svoji dobrotnici in po smrti k njenim dedičem. Šele leta 1841 je prišel konec brezposelnosti, ko je Čirković stopil v službo besarabskega generalnega gubernatorja Voronceva ter je kmalu nato postal besarabski vicegubernator, dokler ni l. 1846 podal ostavke ter kmalu nato umrl. Tedaj je vdova Sobanjska-Čirkovičeva odšla — v Pariz k svoji sestri Evi Hanski, ki se je tedaj že poročila s francoskim pisateljem Henrijem Balzacom pet mesecev pred njegovo smrtjo (1850).

V Parizu jo je zopet obiskaval Mickiewicz, ki je tedaj bival tam v emigraciji. Po Mickiewiczovi smrti (1856) jo je obiskal Mickiewiczov življenjepisec Pogodin, kateremu je precej zmešano in manj verjetno pripovedovala o svojem razmerju do tega največjega poljskega pesnika. Kmalu potem se je Karolina Rzewuska-Sobanjska-(Vittova)-Čirkovičeva poročila s francoskim pesnikom, romanopiscem in dramaturgom Jul. Lacroixom (1808—1887). Ta ji je l. 1872 posvetil zbirko pesmi »L'année infame«, kar pomeni — da je še v svojem 78. letu pomenila pesniški navdih. Kmalu nato je njen mož oslepel. Tako je zadnje desetletje preživela ob slepem možu, ki je umrl l. 1887. Dve leti prej — leta 1885 — pa je umrla ta avanturistična, duhovita in tako razburjenega življenja polna ženska v 91. letu starosti; ta poljska aristokratinja, ki je navduševala poljske, ruske in francoske pesnike.

Eva Hanska in Balzac.

Eva Rzewuska je bila mlajša sestra Karoline, kajti rojena je bila l. 1803, umrla pa je prej od nje l. 1882 kot vdova po največjem francoskem romanopiscu Henrijem Balzacom. Bila je poročena z veleposestnikom grofom Hanskim na tedanjem Rusko-Poljskem, postala pa je največji navdih Balzaca, tega giganta v književnosti, kot ena najiskrenejših občudovateljev njegovega peresa. Iz daljne okolice Kijeva mu je l. 1833 poslala občudovalno pismo, ki je takoj vnelo Balzacu srce ter mu dalo v njej slutiti žensko velike izobrazbe in resnično aristokratskega duha. In kako je Balzac hlepel po aristokratstvu, ne samo duhovnem, tudi krvnem, je znano! Saj se je podpisoval de Balzac ter je bil zagovornik rojalistov in plemstva sploh. V tej črtici, ki naj samo naznači usodo dveh sester v družbi genijev, bom povzel samo nekaj črt iz življenjepisnega romana R. Benjamina »Čudovito življenje Honoraja Balzaca« (prevod dr. Lebna). Pisatelj je gotovo preštudiral vso literaturo, ki se tiče Eve Hanske, da nam je nazorno podal njeno podobo in njeno vlogo v življenju velikega pisatelja. Takole jo označi: »Bila je zelo velika dama, plemenita, bogata, mogočna osebnost na svojih posestvih tam doli v Wierzychowniji blizu Kijeva, duh, izglajen po rojstvu in izobrazbi, brez dvoma eden najizbranejših duhov svoje dobe. K njej je Balzac vlekla strast, ki je bila silna kakor hudournik: s tako gorečnostjo mu je govorila o pomembnosti njegovega dela! S svojimi pismi je hitela k njemu, on s svojimi letal k nji. Nečloveška razdalja je ločila le teles; duh in srce sta se že objemala. Kajti kako naj bi se ne zmenil za ženo, ki mu je govorila kakor nobena druga? Proti daljni Poljski je prožil roke in govoril iz vsega srca: Eva Hanska, moje življenje je vaše, ker ste vi edini zaslutili, kakšno bo to življenje, ker ste edino vi dojeli njegovo trpljenje, dolžnosti, častiželjne načrte! Ona ga je občudovala s svojim edinstvenim razumom, ki je bil toliko vreden kakor sodelovanje. Ko je bral njena pisma, ni več dvomil o položaju, ki si ga mora ustvariti, zakaj svoje navdušenje je vedno znala utemeljevati. Zanj je bil Balzac resnično Mojzes na Sinajski gori. Torej mora govoriti, razlagati! Dobro: to bo njegova velika naloga: razlagati!... Slikal bo: pokazal bo celo družbo bolj nego jo kaže sonce, zakaj sonce na nebu je nepremakljivo in pregrešni človek se izmika njegovim poštenim žarkom; kleti si vrta in luknje. Umetnik pa zasleduje begunca s svojo svetilko; in nihče se ne more potuliti, če je umetnik velik in močan. Balzac je bil velik in močan. Torej bo zgradil veliko delo, na tisti mah pa si bo osvojil to ženo — osvojitve, ki ga bo vendarle vredna, ker se sklada z dolžnostmi njegovega duha, hkrati pa zadovoljuje njegovo veselje nad plemenitim imenom in odličnim življenjem, ki mu ga ni moglo izbiti nedavno trpljenje: preprostost mu ni zadoščala, primerna je bila po njegovem le za neslavne življenjske usode; človek, ki so vse oči uprte vanj, pa mora presenečati, imeti mora veliko ime, lepšo obleko, služabnike, s katerimi vzbuja pozornost.«

Takšen je bil prvi navdih Eve Hanske na neznanega Balzaca v Parizu. Tako je grofica Hanska, »evropska velika dama po svojem naslovu in premoženju, po svojem za realnosti kakor za tajinstvenosti dovetem razumu, točna in poetična, nadarjena za misticizem in za opazovanje« l. 1833 srečno vplivala na Balzaca. Ona je bila tista nepričakovana sila, ki je zopet sprostila Balzacovo ustvarjanje, da je zamislil svojo veličastno »Človeško komedijo« ter začel pisati svoje delo, »največje v vsem stoletju«. Ves čas sta si bila Hanska in Balzac v dopisovanju ter pričakovanju svidenja. Eva je imela že pet otrok, toda živa je bila samo hčerka, s katero je prišla ter z možem še tisto leto v Neufchatel, kjer se je sestala z Balzacom in strastno vzljubila. »Grofica Hanska, rojena Rzewuska! Prvo teh imen je lepo kakor zmagoviti meč, drugo sladko kakor ljubezenski spev! Eva, vi ste resnična plemkinja, tista, ki jo čakam in želim. Poljska — to bi bil kraj mojih sanj!«

Tako je sestra Karoline Sobanjske, oboževanke Puškina in Mickiewicza, navdihovala Balzaca za največja

njegova dela ter se sestajala od časa do časa z njim v Švici, na Dunaju, kjer je moral že pomirjevati njeno ljubosumnost; prišlo je tedaj tudi do hudih prizorov, pa sta se pobotala. Osem let je že trajalo to razmerje med Balzacom in Evo Hansko, ko je Hanski umrl mož. Tedaj, pravi življenjepisec, ji je začel Balzac zopet pošiljati pisma, »ki bodo vedno med najlepšimi, kar jih je kdo pisal na tem svetu«. Takole karakterizira to slavno korespondenco: »Nič pisemskega sloga, marveč vroča zgovornost, prekipevala poetičnost, razgibanost gorečega življenja, ki ga muči velik ideal. Ljubi, velikodušen je, daje se in poje, pa brez ovinkov, brez previdnosti; vse svoje življenje pripoveduje, uro za uro, strastno in z naglico, ki jo ima za njegovo uho ura, katere nihalo mu govori: Ne izgubljal časa, življenje je kratko, tvoje delo pa je dolgo. Pero mu teče gladko, kakor mu bije srce. Pišoč vidi svojo drago Evo. Akvarel njene hiše v Wierzychowniji ima in majhno posetnico, na kateri je vrezano njeno očarljivo ime, čigar črke govore, da spominjajo njenega čela, oči, smehljanja... Ne piše več, kramlja; stavki imajo zvok živega glasu. Kadar je srečen, vzletijo; kadar je utrujen, so jih sami vzdihli...« »Draga, čuteča in zamišljena žena, kako ga podpira in navdihuje! Če ima njegovo delo svoj čudoviti vzgon, ga ima zato, ker dela zanjo, pripoveduje zanjo, govori o ljubezni z njo... Delo je napisano za njo; pisma so njena; Ona je njegova; in če se bo še pomišljala po-francoziti se, se bo on porušil, da bo mogel pohiteti k njej ter dokončati svoje delo!«

Ona se je resnično pomišljala. Sedaj, ko je bila svobodna, še celo. Nekaj je bila kriva njena teta, ki je netila v njej misel, da ne gre, da bi se plemeniti Rzewuski, ki so vladali Poljski, možili s takimi nevzgojenimi »inozemskimi pisuni«, kakor je Balzac. Tedaj se je Balzaca lotila vročica, žgoč ogenj, hotel bi iti na Poljsko in odvesti Evo čimprej kot ženo domov v Pariz. In res je odšel v Rusijo ter se z njo sestal v Petrogradu l. 1846, kjer je po moževi smrti včasih živel. Tu se je navduševal Balzac za vse, kar je bilo rusko ter je le enkrat prišlo do prepira zaradi kuharice. Živel je kot med nebom in zemljo! Nato sta se ločila: eden v Pariz, druga na Poljsko. Čez poldrugo leto sta se sestala zopet v Draždanih, kjer se je mudila Eva s hčerko in njenim zaročencem. Od tod so se podali vsi v Italijo, kjer so bili sprejeti pri papežu v Vatikanu in kjer se je Balzac navdušil »za hierarhično silo krščanstva, kajti tudi v veri je bil legitimist, sedaj bolj kakor kdaj prej«. Gotovo je tudi vpliv Eve njegovo pojmovanje Cerkve, kajti tu je spoznal, da je »edino Cerkev mogla zamisliti družbo, kjer se sila in ljubezen medsebojno podpirata; edino Cerkev je do dna razumela življenje, ker rade volje ustreza njegovim potrebam, toda obenem zahteva, naj človek ne pozabi svojega poslednjega smotra. Ah, kako je razumel svojo Evo, ki je sklenila, da prebije zimo v tem mestu, kjer so zbrani najdragocenejši spomini krščanstva!« Odšel je v Pariz na delo, pa se zopet spomladi vrnil v Rim. Potem sta se ločila. In Balzac je zopet z vso silo, ljubeznijo in strastjo zahrepenel po Evi, da bi mu bila žena. Toda ona je oklevala. In Balzac bi jo hotel sprejeti res plemenitaško, zato se je zadovoljeval, da je kupil v Parizu hišico, ki se mu je zdela pravi čudež. Okrasil jo je s slikami in pripravil tako, da bi morala ugajati Evi. In ta je res prišla l. 1847 v Pariz in ocenila stanovanje: »Kako čudno živite v Parizu: v kletkah za muhe stanujete!« Eva se je vrnila iz Pariza tako, da Balzac ni vedel, ali mu hoče biti žena, ali ne. Ljubila ga je, in zopet ga je mučila ljubosumnost, z obljubami je odšla in on je zopet verjel v njeno igro. Imenoval jo je v pismih z najlepšimi nazivi, oboževal jo je in sklenil, da gre na Poljsko, kakor je šel svojčas v Petrograd. Osem sto milj je napravil v osmih dneh, da je prispel v Wierzychownijo v njen podeželski dvorec. Občudoval je Poljsko, užival ljubezen, ko so ga poklicali upniki v Pariz, kamor se je sredi l. 1848 vrnil v sredo revolucije. Šel je z množico v Tuilrije, da si je kot legitimist utrgal košček žameta s prestola kraljev, kot ostanek prave Francije »katoliške in rojalistične«, kakor jo je pojmoval on. Po šestih mesecih se je vrnil na Poljsko, že ves bolan na pljučih. Sedaj mu je Hanska

dovolila, da dela prošnjo na carja, naj dovoli Hanski poročiti se z njim, kajti tako je veleval ruski zakon o porokah z inozemci. Prošnja je bila odbita. Toda Hanska se lahko z njim poroči, če vse premoženje odstopi prej otrokom. Do tega pa se tedaj še ni odločila. Sedemnajst let sta si že dopisovala in ljubila, toliko let je Eva obljubljala zakon njemu in se izmikala, tako da je na koncu svojih telesnih sil l. 1850 imel samo še eno željo: »Kdaj se poročiva?« In tedaj mu je nekega pomladnega dne obljubila, da ga vzame za zakonitega moža. Odločila se je za ta korak, ker je vedela, da je na smrtni postelji. Svoji hčerki je rekla: »Ne poročiti ga, bi bil zločin! Izgubljen je, gorje! Nadzemska genialnost, ki jo kaže te zadnje dni, je dokaz, da pripada že nadnaravnemu svetu. Toda če njegov duh gleda onostranstvo, trpi njegovo srce še vedno na tem svetu in moja dolžnost je, da mu lajšam zadnje dneve na tej zemlji.« Odločila se je, da se napotita v Pariz, kakor hitro bo boljši, ter se tam poročita. Tako se je vrnil domov šele maja ter obležal v postelji z veliko vero v življenje, kakor vsi jetičniki. Kmalu po prihodu v Pariz sta se poročila. 18. avgusta pa je pisatelj Henri Balzac že umiral. Življenjepisec pravi: »Duhovnik je prišel v imenu tiste Cerkve, katere vzvišeni navdih so ga vedno navduševali, in ga dal v poslednje olje, pa za to ni več vedel.« Tako je Balzac umrl in Eva Rzewska, vdova Hanska je postala vdova de Balzac.

* * *

In k njej se je še to leto preselila Karolina vdova Čirković ter povečala poljsko družbo v Parizu. Tu je bil še Mickiewicz, ki je mnogo občeval z Balzacom ter tudi gotovo z Evo, znanko še iz odeskih časov, pa tudi Karolino, svojim mladostnim pesniškim navdihom. Občeval pa je tudi z njunim bratom grofom Rzewuskim, najboljšim poljskim zgodovinskim pisateljem, poznavalcem staropoljske plemiške tradicije, najbolj konservativnim pisateljem v poljski književnosti, toda sijajnim kozerjem in artistom prave duhovne aristokracije, kakor sta nedvomno bili tudi obe sestri. Od njunega brata, iz dela »Zapiski grofa Soplice«, je Mickiewicz prejel mnogo staropoljskega okolja, ki ga je pesniško uporabil v epu »Gospod Tadej«.

* * *

Tako je rodbina Rzewuskih tudi v dobi svojega propadanja, gmotnega in moralnega, še blestela v delih in življenjih velikih pesnikov, kakor smo videli: tako v delih Puškina kakor Mickiewicza in Balzaca: treh genijev svoje dobe, kar je vsekakor zanimivo, ter se snov kar ponuja na papir za skromno literarno zgodovinsko kozerijo. In to hoče biti moj članek, nič več.

LAHKO NOČ

Lahko noč! Ne bova se danes nič več veselila.
Naj te angel s sinjimi perutmi zagrne!
Lahko noč! Naj spočno se oči ti, v solzah srebrne!
Lahko noč! Naj napolni srce ti nova sila!

Lahko noč! Naj vse se, kar družno sva govorila,
nocoj še enkrat ti v toplem odmevu povrne
in v sluhu zaigra! Ko misel utone v temine črne,
naj moja podoba očem sanjajočim bo mila!

Lahko noč! Umikaš pogled mi in stran se oziraš?
Daj lice mi!... Lahko noč! — Mar hočeš sluge zvati?
Naj grud ti poljubim? — Lahko noč! — Še bolj jo
zastiraš.

Lahko noč! — si zbežala in hočeš še tresniti z vrati.
Lahko noč! Še skozi ključavnico, ki jo pred mano
zapiraš.

Lahko noč! ponavljajoč ne dal bi vso noč ti zaspati.

Adam Mickiewicz l. 1826 v Odesi, verjetno grofici
Rzewuski-Sobanjski.

(Iz zbirke: Kitica Mickiewiczevih, v prevodu
Tineta Debeljaka.)

Časnikar Bobek

Točno 181 cm je bil visok (na kar je bil sila ponosen), bil je lepo raščen, še mlad in poleg tega literat. Ko je končal šole, je bil, kakor vsi taki, prepričan, da mora postati časnikar. V uredništvu so ga radi sprejeli, kajti take mlade moči so sila koristne. Prvič: zelo garajo in drugič: ni jih treba bogve kako plačati.

Toliko za uverturo.

*

Vroče je bilo, tako da so si vsi moški odvezali samoveznice in odprli ovratnike. Zrak je bil gost in poleg tega so se muhe brenčale krog glave, tako da o resnem delu ni bilo govora.

Bobek je klečal na stolu in ves čas migal z nogami, tako da se mu nobena muha ni upala sesti nanje. Z jezikom je potiskal fižol, ki je bil med zobmi in zgornjo ustno, iz enega kota v drugega in pri tem z vsem zanimanjem prevajal stare zgodbe iz francoščine.

S hodnika je bilo slišati drdranje tiskarskih strojev, ki je človeka kar uspavalo. Bobek je za ta dan že opravil, zaprl je slovar in z enim zamahom pometel vso mizo v miznico. Nato si je dal opravlja s čiščenjem nohtov.

V hipu so se stranska vrata odprla in vstopil je glavni urednik z dvema kosoma sveže tiskanega in s črnilom in rdečilom pomazanega časopisa.

»Bobek! Nujno še stolpič in pol!«

Bobek je mučeniško vzdihnil.

»O čem?«

»Kar koli! Samo da je zanimivo in ... in brž, prosim!«

Bobek se je leno zrušil na stol, izvlekel iz predala kup papirja, ki bi zadostoval za srednje dolg roman, in pričel gristi peresnik.

Nič! Počasi so mu začele polzeti potne kapljice preko čela. Napeto je gledal v steno, kjer je visel veliki zemljevid Evrope, toda nič pametnega niti nespametnega mu ni prišlo na misel.

»Hm! O luninem mrku? Ne! To je bilo pred tednom dni. O razliki med panonskim in alpskim podnebjem s posebnim ozirom na iglavce. Ne! Sicer zanimivo in lahko, nekoč je imel to za šolski referat, toda urednik bo dejal, da je dolgočasno in da premalo ljudi zanima. Kar se ljudi tiče, bi bilo najbolje: Ali je res, da se vsak človek še enkrat rodi? Hm! O moj Bog!«

Sedaj pa resno! Ali o kitu, ki je požrl ... no, kraj bom že našel na zemljevidu ... bombo, ali o vzhodnocerkvenem vprašanju, ali o konkvavnih in konveksnih lečah, ali pa o zagovorih proti izvinu. Eno izmed teh ... Joj! Štiri minute so že minile. Ah! Pustimo to! Na vsak način si bo treba nekaj zmisлити ... Samo kaj ...?«

Pet minut zatem je že tekkel še z mokrim papirjem v stavnicu in naslednjega dne so se bralci čudili zanimivim novicam. Bobek je svojo stvar celo nekoliko nategnil, tako da je vabilo na nogometno tekmo moralo odpasti.

Junaštvo mladega mornarja!

Pred štirinajstimi dnevi se je dogodil na Jonskem morju čuden pripetljivost. Poročilo povzemamo iz dobro informiranega dnevnika »News Chronicle«. Posebni poročevalec tega lista Mr. Mac Donald Fly poroča:

Bilo je proti polnoči, ko je ladja »Euroazija« presekala 47. vzporednik. Na ladji ni bilo opaziti nič čudnega in mornarji so se že spravljal v podpalubje. Nenadoma pa je silen trušč zbudil ladijsko osebje. Ladja je bila v hipu na dvoje in prav gotovo bi se v hipu potopila, da se ni tedaj izkazal mlad mornar z imenom Grčar (Grčar — morda slovenski izseljenec! Op. pisca), znan po siloviti moči. Kakor se mi je pozneje posrečilo izvedeti, je že v svoji domovini (misli seveda Ameriko! Op. p.) razkazoval svojo moč someščanom, ko je z zobmi potegnil osem avtomobilov, polnih ljudi, 200 metrov visoko v hrib. Ta fant torej je v hipu razumel nevarnost, da se ladja potopi, če

pojde na dvoje (bržkone potem stroji ne bi več mogli delovati. Op. ur.), in zato je brž legel preko razpoke, ki se je večala s silno brzino. Z nogami se je oklenil dimnika, ki je bil na eni polovici ladje, z zobmi pa se je prijel za velikanske železne kocke in tako zdržal ladjo, da ni razpadla. Toliko časa je tako držal, dokler ladja ni prispela v bližnje pristanišče (zaradi telefonskega prenosa nismo imena dobro razumeli. Op. ur.), kjer jo bodo še ta teden popolnoma popravili.

Naj omenimo še, da je vrli mornar Grčar (po rodu Slovenec) vso pot, čeprav v nekoliko nerodnem položaju, dajal okoli stoječim mornarjem navodila, kako naj krmarijo.

Krožijo med drugim tudi te novice, da se mu je pri tem zlomil tretji kočnjak zgoraj desno, a da Grčar trdi, da se je že prej nekoliko majal, in da je baje že bil predlagan za odlikovanje za vojaške zasluge.

Nadaljnja poročila bomo prinesli takoj, ko bodo agencije sporočile nadaljnji potek dogodka.

*

Pa pravijo, da ni slučaja v življenju!

Koliko časnikarskih rac je že splavalo po vodi, koliko žensk je že rodila časnikarska brzina, ki so imele sedmorčke, koliko čudovitih živali, ki govorijo nek vmesni jezik med javanščino in japonščino in rode mladiče pri ušesih, koliko čudovitih rib, ki jedo mine in bombe, koliko novih izumov, zaradi katerih ljudje pričakujejo, da bodo že čez nekaj tednov mogli govoriti z ljudmi na Marsu, da bodo jedli dnevno samo dve, tri kroglice in bodo živeli do stopenetdesetih let, da bodo z novim daljnogledom z lomljenimi lečami mogli gledati celo krog sveta in bodo tako videli sami sebe v hrbet, da ...

Vse, prav vse je šlo mirno skozi glave in želodce bralcev, vse je bilo lepo prebavljeno.

Toda kar hipno je usoda ustavila lepo tekoča kolesa. Bržkone je vedela, da je Bobek literat, pa mu je hotela naložiti eno tragiko več na hrbet.

Skoraj vsi so že pozabili na »Junaštvo mladega mornarja«. Bobek je napisal že cel kup novih poročil in zgodbic, tako da svojega nekdanjega mašila najbrž sam ne bi več spoznal in bi ga morda celo z zanimanjem bral.

Sredi dolgočasje je nekega dne že Bog ve kolikokrat zapel telefon. Uradnica je poslušala, odkimala in dala slušalko sosedu, ki je zmajal z rameni in dal dalje preko kupa vezanih časopisov svojemu nasproti sedečemu.

»Aha! Ne, ne! To bo pa najbrž Bobek!« je dejal gospod z zalisci in pogledal prav dol v kot sofe.

Bobek je ravnokar pisal nov sonet, ko je zaslišal svoje ime, pa se ni dal dalje motiti.

»Bobek, telefon!« je zaklicala tipkarica.

Počasi se je dvignil, še enkrat prebral polovico soneta, zadovoljno skremžil obraz in stopil k telefonu. Z malomarno kretnjo je sprejel slušalko iz tipkaričine roke.

»Bobek!« je dejal poslovno.

»Tukaj vratar: Neka gospodična želi z vami govoriti! Nujno! Naj pride gor?«

»Ali je res tako nujno? Sredi dela smo ...« je dejal Bobek in z vsem zanimanjem risal na telefonski imenik debelušastega plešca. V slušalki je nekaj časa molčalo, potem pa se je vratar znova oglašil.

»Gospodična je brala v vašem časopisu o Junaštvu mladega mornarja. Rada bi dobila točnejše novice, kajti po dolgih letih je le naletela na sled za svojimi izseljenimi sorodniki. Gospod Grčar da je njen bratranec. Sicer pa bi se rada sama ustno z vami pomenila ...«

Bobek je kar čutil, kako blebi. V hipu mu je bila vsa že na pol pozabljena zgodba v najčistejšem spominu. Proseče se je ozrl na tovariše, ki pa so vsi mirno sedeli in se po svoje zabavali.

»Hm! Recite, prosim, gospodični, da naj pusti v upravi ali pa kar pri vas svoj naslov... Če bomo kaj zvedeli, ji bomo sporočili na dom...«

Boječe je čakal na odgovor in tedaj ga je presenetil močan ženski glas.

»Oprostite, gospod Bobek! Moje ime je Grčar in sem ponosna sestrčina tistega, o katerem ste pred štirinajstimi dnevi poročali. Niti misliti si ne morete, kako globoko sem vam hvaležna za te novice. In pomislite, oprostite mi, toda tega svojega greha vam ne morem zamolčati, da bi kmalu prezrla to poročilo. Odslej bom, obljubljam vam, vestno brala vse, kar bo podpisano z Bob. Morate biti res simpatičen gospod, v sanjah sem si kar ustvarila vašo podobo. Vidite, kako malo je manjkalo, pa bi nikdar ne zvedela za svoje drage. Prav slučajno sem prebrala... Oh! Dovolite mi, gospod Bobek, da se vam pridem osebno zahvaliti...«

Bobek je že hotel pričiti, češ da je nemogoče, ker da je sredi dela in sploh da smejo v dopoldanskih urah sprejemati samo najnujnejše poslovne obiske, toda one že zdavnaj ni bilo nikjer več. Bobek je brž skočil k mizam in pričel razlagati. Jezno in obenem preplašeno je gledal tovariše, ki so se smejali in pravili, da so radovedni, kako se bo vsa stvar iztekla.

»Toda, če bo dejala, kje smo dobili tisti časopis in kje ga imamo?« je bil Bobek v zadregi in spraševal soseda, ki ga je tolažil.

»Se je pač zgubil! Pri nas kaj takega res ni čudno!«

Bobek je bil nemiren in komaj da si je mogel sproti brisati potne srage. Prav ko je hotel začeti znova s prošnjo na pomoč, so se vrata sunkoma odprla in prikazala se je dama petintridesetih let, volovskih oči, ki so venomer skakale sem in tja, po stari modi oblečena in z belo pahljačo okrog vratu. Bliskovito je pogledala vse na pol začudene na pol prestrašene obraze, krepko pohitela naravnost k Bobku in ga objela.

»Se klanjam, gospodična Grčar!« je dejal Bobek in požrl slino.

»Se klanjam! Ah! Prav takšni ste, kakor sem si vas predstavljala. Vi, mož, ki ste mi odprli nove poti mojemu iskanju! Samo pomislite! Že petnajst let sem iskala za sorodniki, toda vedno zaman. In sedaj mi podaste vi rešilo roko... Ah! Iz globočine srca sem vam hvaležna. Oprostite, da vas motim, pa saj se tudi meni strašno mudi, samo dve, tri besedice še prosim!«

Bobku je postajalo vroče.

»Veste, moj bratranec, ta, ki ga opisujejo časopisi, je krasen fant. Poglejte!« Pobrskala je brž po velikanski torbici in potegnila kup fotografij. »Vidite! Ta v Adamovi obleki je on. Tri mesece je bil star. Krasen fant, kaj ne? Kar takoj se vidi, da ima nekaj mornarskega na sebi in da mu bo uniforma lepo pristojala. Ah, saj res! Ali niste morda zasledili v časopisu, iz katerega ste posneli sporočilo, tudi njegovo sliko? Tako rada bi jo namreč imela. Že izza mojih šolskih let, ko sem bila mlada, reči hočem, ko sem bila še mlajša, je bilo zbiranje slik moja največja strast. Ah! Cele kupe jih imam doma... Torej ni bilo slike? Čudno! Prav gotovo, da jo bodo prinesli časopisi kdaj prihodnjič. Kaj pravite, da ste izgubili tisti časopis? Ooo...! No, sicer pa se na takega moža, kakor ste vi, človek ne more jeziti. In...«

»Bodite brez skrbi!« je dejal Bobek čez pet minut, ko je čutil, da ga zavest zapušča. »Takoj ko bomo dobili nova poročila, vam bom sam sporočil.«

»Ne, ne! To vendar ne gre! Bom rajši sama prihajala sem. Ni, da bi vi, ki ste preko glave v delu, še zaradi mene izgubljali čas. Toda na vsak način vas prosim, da mi daste naslov tistega časopisa, da bom pisala tja in prosila za informacije, kdo je ta posebni poročevalec in če mogoče vedo, kje je sedaj moj bratranec.«

Bobek jo je komaj prepričal, da je bolje, če on to uredi, kajti pri njih gre pošta službeno, prej pride in je sploh vprašanje, če bi dobila odgovor, kajti tam odgovarjajo samo na uradne poizvedbe.

Ko je gospodična zapustila uredništvo s kratko petminutno zahvalo in slavospevom na živčno močnega Bobka, je še obljubila, da bo kmalu prišla vprašat, če je odgovor že prišel.

Takoj ko so se vrata zaprla, so odprli vsa okna in si šli hladiti glave na hodnik pod pipo. Bobek se je sredi poti zrušil. Brž so mu začeli pod nosom zažigati stare cunje, ga polivali z vodo, drgnili in vadili na njem umetno dihanje. Takoj ko je prišel k sebi, je pričel prisegati, da še danes odpove službo in se odpelje kam daleč. Že do večera pa so ga potolažili in mu vlili poguma za novo srečanje.

*

Točno! Kakor je rekla, tako se je tudi zgodilo. Že naslednjega dopoldne se je oglasila od vratarja po telefonu. Saj ve, da še nima informacij, toda prišla ga je samo vprašat, če je že odposlal pošto. Bobek je dejal, da pravkar pripravlja in da bo še popoldne šlo vse dalje. Ali bi lahko videla pismo in tudi sama pripisala nekaj vrstic? Popolnoma nemogoče, je trdil Bobek in zagnal služko na vilice.

Drugega dne je zopet zvonilo. Bobek je blaznel in prepovedal vratarju, da bi ga še kdaj klicala. Nje ta stvar ni niti najmanj zadela in se je kmalu zatem oglasila iz javne govorilnice.

Odslej se je začel pekel za Bobka.

Kar vidno je hujšal in bledele. Ni imel več mirne urice. Vrag ve, od kod je zvedela za njegov naslov in, ker že nekaj časa ni hodil po svoji stalni sprehodni poti, na kateri ga je stalno motila, si je izmislila nov načrt. Nekega dne, ko se je Bobek po trudapolnem telefonskem razgovoru vrnil domov, jo je našel v predsobi spečo na stolu. Brž je odšel z doma in prespal vso noč na postaji.

Kar čutil je, kako ga zapuščajo moči. Vsak dan je dobival med pošto vsaj eno pismo in dopisnico, kjer se mu je zahvaljevala, ker ji je pokazal novo pot...

Kolikokrat je že preklel junaštvo mladega mornarja. Sklenil je, na skrivaj se preobleči in pobegniti, ne da bi komu pustil naslov. Toda dokončno se le ni mogel odločiti.

Vedno pogosteje ga je napadala, češ ali so že prišle vesti o njenem bratrancu, ki je obenem njen zaročenec. Bobek se je zvijal, in čeprav si je že stokrat prisegel, da ji bo povedal resnico, se ni mogel odločiti.

Slednjič je nekega dne s pomenljivim pogledom dejala, potem ko ga je še prej zaprosila za sliko z lastnoročnim podpisom, da se s svojim bratrancem najbrž ne bo mogla poročiti, ampak da jo kljub temu le še zanima, kje so njeni sorodniki.

Naposled mu je rahlo zaupala, da se je zaljubila vanj. Pa jasno! Bobek! Točno 181 cm visok (na kar je bil sila ponosen), bil je lepo raščeni, še mlad in poleg tega še literat...

*

Bobek je sedel kakor mrlič za svojo mizo. Oči so mu bile zalite, prsti so se mu tresli kakor osemdesetletnemu starčku.

Nekega dne so ga zopet klicali k telefonu. Gospodična Grčar mu je ponudila svojo roko...

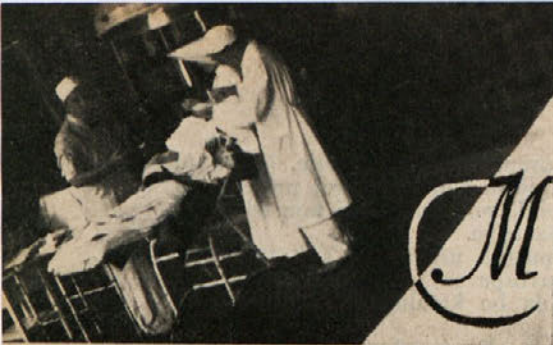
*

»Halo! Tukaj glavni urednik!«

»Tukaj pogrebni zavod, prosim!«

»Koliko bi, prosim, stal navaden pogreb s krsto vred... tako... sto ena in osemdeset centimetrov dolgo... morda centimeter več, če cena zaradi tega ne bo nič narasla...«

J. M.:

Mamilo in rezilo

Pred leti sem potrkal pri dobrem znancu kirurgu. Poprosil sem ga, če bi bilo mogoče ogledati si njegovo delavnico, izredno bi me veselilo, seveda, kadar obratuje.

Kirurg me je začuden pogledal ter gladko odkimal: »Ni mogoče. V našo delavnico nima mimo zdravniškega osebja ter pacientov nihče dostopa. Notri imamo vse strogo desinficirano, a kam bi prišli, če bi lahko nepoklicani obiskovalci nosili noter cestni prah in blato, morda celo otipavali instrumente. Nazadnje bi si zraven operacijske mize prižgali cigareto ter si pustili natočiti šilce žganja, da bi laže sledili operaterjevi roki.«

Vstanem: »Torej ne bo nič iz tega, kakor vidim.«

»Nič. Le poklicani imajo dostop. Če nisi pacient, oziroma kandidat za pod nož, ne moreš noter.«

»Če nisem kandidat, praviš...« Najina pogleda se za trenutek ujmeta, kakor bi ju neka misel strnila.

»Si bil že kdaj bolan, oziroma operiran? Zdi se mi, da smo te že imeli na mizi.«

»Seveda, toda tedaj ste mi zadelali glavo, nisem mogel nič videti.«

»Si zdaj popolnoma zdrav, ti nič ne manjka?«

»Menda nič.«

»Čutiš kake motnje na želodcu?«

»Ah, kje neki!«

»Na žolčnih kamnih? Morda bi se našlo kaj na črevesju?«

»Poglejmo!«

Nič ni našel tedaj.

Šele pred kratkim sem se ponovno zgasil pri njem in mu potožil svoje težave. Preiskal me je ter ugotovil: »Da, hernia je. Pridi čimprej, da ne bo še večjih težav. Ne bo hudega, le pridi.«

Vprašal sem ga, če bo treba narkoze; ko mi je odkimal, sem rekel: »Tako je prav, bom imel vsaj nekaj od tega.«

Tako sva se torej dogovorila. Napisal mi je listek za sprejem na kirurški oddelek Splošne bolnišnice. S tem sem dobil »lasciapassare« za tisto zastrto delavnico, kamor nepoklicani nimajo vstopa.

Šel sem torej in prehodil vso predpisano pot od kopalnice do končne primarijeve pritrditve: »Ta je že dober, gre lahko domov.«

Proces operacije se vrši po nekem matematično določenem redu. Ti morda nestrpno čakaš, kdaj boš legel na mizo. Ne, prijatelj, le počasi, voljno čakanje je najboljši znak tvojih zdravih živcev. Najprvo bo treba ugotoviti, ali si sploh sposoben za na mizo. Kako ti bije srce, kako delujejo pljuča, ledvice, kakšen je tvoj krvni tlak? Vse to je treba natanko preiskati in ugotoviti. Domišljajš si, da si popolnoma zdrav, nazadnje pa se izkaže, da imaš sladkorno, srčno ali kaj takega, spričo česar kirurg ne tvega prijeti za nož.

Po temeljiti preiskavi so ugotovili, da sem sposoben, a vrsto priprav je zaključil šele mojster Ciril, ki te spodobno pripravi ter ti prijazno ponudi skodelo grenke soli, rekoč: »Tole izpijte, ni slabo, le vse kmalu morate popiti!« No, zakaj ne, če ti tako prijazno ponudi. Temu se ne moreš ubraniti, kajti popolnoma očiščen in dostojen moraš leči na mizo.

Naslednje jutro mi je prinesla operacijska sestra injekcijo proti bolečinam, kakor je rekla. Hkrati me je povabila, naj pridem v operacijsko dvorano, kjer je že vse pripravljeno. Čisto jasno, da sem povabilo z veseljem sprejel, kajti po dveh dneh čakanja postaneš že nekoliko nestrpen.

Vstopim. Operater in asistenti si umivajo roke ter natikajo gumijaste rokavice. Prijazno se pozdravimo.

Operater me vpraša, da li sem se dobro naspal. Tudi to je važno. Bežno se ozrem okrog sebe: krasna, sijajna sobana! Stene od samega modrega porcelana. Vse se blesti čisto, umito, prekuhan. Na steni nad uro vidim majhno rezljano razpelo, edini okrasek sobane. Po sredi stojita dve ločeni mizi brez stolov. To je operacijska dvorana, prostor vzdihov, strahu, groze. Kdo naj popiše obupne krike in smrtno stoke, ki se razlegajo po tej čudolepi dvorani? Tu nihajo telesa med življenjem in smrtjo, tu se prenavlja življenje, a tudi odteka...

Izza steklene vitrine stopi operater. V razkuženem plašču je, usta ima zastrta, na rokah gumijaste rokavice, na nogah težke gumijaste copate. Čisto mirno se smehlja. Veli mi, naj se ga nikar ne dotikam ter mi mimogrede razkaže v vitrini instrumente, ker vidi, da se zanimam. Tu so raznovrstne klešče, pincete, škarje, noži, žage za kosti ter nešteto drugo orodje, ki mu ne vem imena. Vse je najfinejše izdelave. Zelo zanimive so klešče za odščipavanje reber: za vsako rebro so posebne klešče, komplicirane in močne. Tam v nasprotnem kotu dvorane je poseben prostor: razkuževalnica, kjer se prekuhavajo instrumenti, razkužujejo plašči in drugo; tu je pokončevalnica bacilov.

Operacijska sestra me je povabila k mizi. Pristopil sem ter si bežno ogledal še to, medtem ko so jo sestre pogrinjale. Kako je oblikovana, ne morem natanko reči, ozka je, železna, a izredno trdno stoji.

»Prosim, lezite!«

Lahko ti je leči na mizo, ako se zavedaš, da boš stvar z lahkoto prenesel. Ali gorje onemu, ki ga čaka težka, nevarna operacija. Odprli mu bodo oprsje, izrezali ledvico, del želodca, očistili žolč, odžagali nogo, prebili lobanjo, posegli v dihala, žolčevje, sečevje, spolovila, rodila. Preljubi moj, ni se mu smejati. Ali vendar, rajši tvega še zadnji poskus z operacijo, kakor bi v postelji počakal na konec. Dasi niti kirurg ne more delati čudežev, vendar poskusili bodo; obrazi so resni, kirurgi stojijo pred težko nalogo. A pacientu se zdi, da lega v krsto in se še poslednjič obupno ozre okrog sebe. Ni čudno, da mnogi zdvojijo, preden ležejo. Obšla jih je groza — in zbežali so... Mnoge omami močan duh po etru, zakrinkani obrazi kirurgov in sester, pogled na instrumente in jermen. Joj, pacient bo zdvojil, zblaznel! Narkoza šele reši — njega in kirurge.

Ti se pa smehljaš, ko ti operacijske sestre vežejo roke in noge z močnimi jermen. Celo spodbujaš jih: »Le trdo pritegnite!« Zares, čim bolj trdno si povezan, tem bolj sigurnega se čutiš. Vendar ti pogum le nekoliko upade, ko te obstopijo kirurgi, naravnavaajo nad tabo tisto skrivnostno luč ter ti pokladajo po životu instrumente. Tudi mene je nekoliko dirnilo, dasi mi je bil prijazen operater ponovno zatrjeval, da ne bo hudega. Verjamem, ali ko je telo enkrat odprto, nastopijo razne nevarnosti: v odprto rano se ti vtihotapi bacil — in noben instrument ga zlepa ne odpravi. — Ne, ne, nihče ne pride noter, bodi brez skrbi!

Dobro, pričnimo!

»Zdaj te bo nekoliko zaskalelo, a ne bo hudega.« Tako mi najavi operater ter vbrizgné lokalno injekcijo. Se nekaj lažjih vbodov tam okrog — in tisto mesto je omrtvičeno, mrtvo. Zdaj nastavi kirurg nož. Občutim ga komaj toliko kot lahne vbdiljaje z iglo. Pogled imam spredaj zastrt, da ne morem videti njemu pod roko, vendar čutim, da sega rezilo globlje in globlje. Kirurg me medtem sprašuje po zasebnih zadevah: kako so letos obrodile češnje na vrtiču, kako obetajo marelice? Ali kaj pridno berem? Sem že prebral to in ono knjigo? Kako se mi zdi?

Potem mi najavi: »Zdaj boš občutil pritisk, kakor si ga tedaj pri strumi.« Res, tedaj mi je bilo, kakor bi mi visela neka neznanska teža na vratu, zdaj je nekoliko drugače: občutim pritisk, kakor bi mi nekdo s kolenom klečal na črevih. Tu in tam nekoliko zaskeli ali cukne, saj nekaj bolečine pač mora biti, vendar te kirurg venomer bodri. On čuti s teboj, natanko ve, kakšne občutke povzroča ta instrument, kakšne bolečine oni poseg. Operaterjeve spodbude so brez dvoma velike važnosti. Dajejo ti neko sigurnost, ko vidiš, kako je on sam ravnodušen, še celo šali se s teboj. Da, operater mora biti hkrati psiholog. Držati te mora v ravnotežju, da ne omagaš, biti s teboj v neprestanem duhovnem stiku. Ako ti slabí glas ali se ti prično zavijati oči, te mora znova dvigniti. To je kirurgova nedvomna spretnost, biti zbran pri svojem več ali manj razburljivem poslu, a hkrati spodbujati pacienta. Zato mislim, da je za kirurga neprimerno težavneje operirati budnega pacienta kot omamljenega.

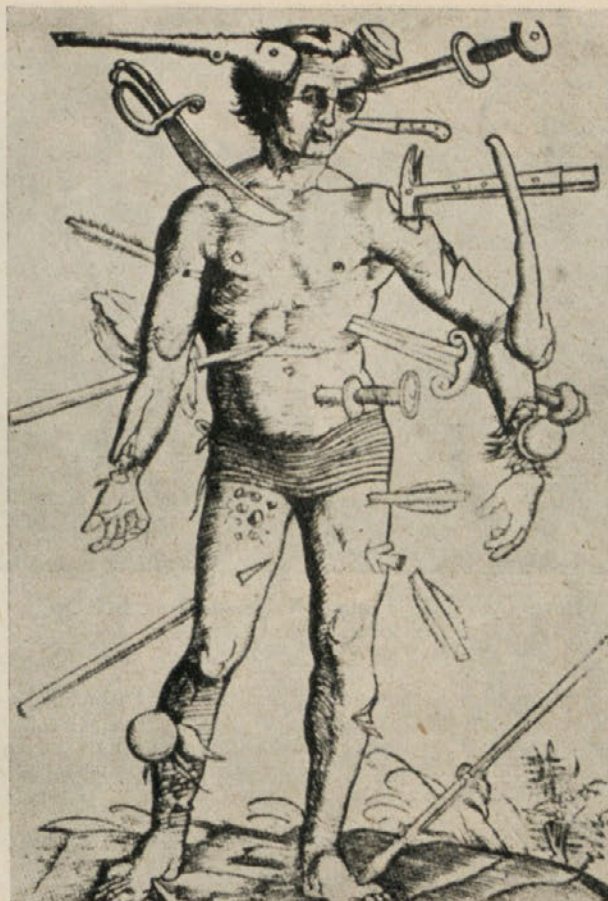
Glavo okrenem na desno in vidim, da imajo nekoga na sosedni mizi.

»Kaj pa imajo tam?« vprašam sestro zraven sebe.

»Slepič,« mi odvrne.

»Joj, slepič, to mora biti zanimivo!« rečem in pridvigujem glavo, da bi kaj več videl. Res, če sem že tu, zakaj bi malo ne pogledal, kako ta reč gre. A je težko priti zraven, kajti pacienta obdaja kopica ljudi. On leži negiben, so mu dali morda narkozo? Da, nekdo mu drži masko na obrazu; po lasih sodim, da je dekliška glava. Silno močno diha, a njen život je ves pokrit z rjuhami. Kirurga vidim, kako prožno suče orodje v roki; sestra mu venomer podaja nove instrumente, škarje, nože, pincete. On se dotika z njimi črevesa, tisti mali slepič nekaj obdelava, ostrgava ali obrezuje, ne morem natanko razločiti; pomočnik mu pomaga. Niti besedice nihče ne črhne, vse gre nekam skrivnostno od rok. Sliši se le globoko sopenje pacientke; dihalnik na njenem obrazu se enakomerno dviga in pada.

Moj operater mi je medtem nekaj najavil, a sem preslišal, pač pa začutil silen pritisk med čreva, da mi je skoraj sapo vzelo. Šele po kratkem oddihu sem se ozrl zopet tja na ono mizo. Sestra je snemala kirurgu gumi-

Kirurgija in njeno orodje po sliki iz leta 1517

Tako je bilo nekdanj: rezanje noge v začetku 16. stoletja

jaste rokavice in mu brž nataknila novo prekuhane. Nato mu je vdela svilen nit in on je šival. To je šlo tako naglo od rok, da sem gihom komaj sledil. Da, tu je na mestu prožnost, nagla misel, nagla odločitev ter sukanje instrumentov po nekem natanko odmerjenem taktu. Pinceta — nož, pinceta — škarje, a telo globoko diha, diha, sope.

Moj operater mi je nato pričel vleči čreva. Imel sem občutek, kakor bi jih na vatle meril. Čutil sem precejšen pritisk, le vse je bilo omrtvičeno, kakor da ni moje. Kako je to šlo, mi je bilo prikrito, kar se mi zdi povsem pravilno. Še odprte rane drugega težko gledaš, kako šele svoje.

Ko sem gledal operacijo strume, me je presunilo. Bilo je popolnoma zakrito telo, ne vem, je li bilo moško ali žensko; le vrat je bil odprt v pravem pomenu besede. Mrzlično so delovale na njem tri roke, se mi zdi, s pinceto, škarjami, nožem, a četrta je sproti popijala kri z bombažem. Odprta rana je zevaje dihala — in nisem se mogel pri bežnem pogledu otresti vtisa, da leži tu živo telo brez glave... Popolna tišina, ni bilo glasu ne od pacienta, niti kirurgi niso spregovorili. Vse je šlo tiho, a mrzlično od rok. Videl sem še, kako je operater z dvema pincetama dvignil z vratu sluzasto kepo in jo spustil v neko posodo. Dalje nisem mogel več strpeti. Vse te tako močno presune: negiben trup, tišina, krvave orokavičene roke, nenavaden sij luči ter omamljivi duh po etru in kloru. Kaj se tu dogaja? Se obuja življenje ali umira? Ne, presilen je vtis, ne preneseš ga, zdaj zdaj se ti bo zvrtilo v glavi.

»Prosim, odprite vrata!«

»Takoј smo gotovi, samo še trenutek,« me obodri operater.

Ni težko na mrtvem strojnem mehanizmu popravljati napake, saj ni še nihče popravljajl stroja med pogonom.

Prva operacija z omamivitvijo — brez bolečin,
16. oktobra 1846 v Bostonu

Toda posegati v mehanizem živega stroja, to je težavno. Sree se ne sme ustaviti niti za hip, utrip ne sme zastati, a večša roka posega noter, ko ti omamljen spiš ali ne-omamljen bdiš. Da, operacija živega telesa je umetnina, kirurg umetnik, ti se mu klanjaš v hvaležnosti in spoštovanju.

Moj operater je medtem rano zažil, me potrepljal po rami in rekel: »Gotovi smo, prijatelj, operacija hernie je končana.« To se mi je zdelo prav tako, kakor bi rekel, da greva lahko na pol litra. To je sigurnost, da. Sežeš mu v roko in ne veš, kako bi se mu zahvalil. Najrajši bi dal na mestu za liter vina, da bi trknil na dobro zdravje z vsemi, ki stojijo z vedrimi obrazi okrog tebe. Odpeljejo te.

Zdaj te sprejme v skrbno nego sestra Digna (Vredna) ali morda kaka druga sestra, vseeno, vse so vredne tvojega občudovanja. Čim bolj si bolan, tem rajši te imajo. S smehljajočim se obrazom ti strežejo, kakor bi ti nikoli tvoja lastna sestra ne mogla streči, da, niti mati, niti žena nima tega vdanega smehljaja. Bolnik in molitev je sestri edino na svetu, samo za to živi; brez bolnikov in molitve je zanjo svet mrtev, brez pomena.

Sestri se smehljajo oči, ko vidi, da si srečno prestal operacijo. Skrbno ti pripravi posteljo in visoko zglavje ti nakopiči, da boš laže ležal, kar mogoče udobno.

Zdaj se pričinja zdravljenje, oziroma celjenje rane. Tu je vse natanko vnaprej določeno: šest dni boš ležal, sedmi dan ti pobere šive, osmi dan vstaneš, deveti dan shodiš, a deseti dan po operaciji greš lahko v imenu božjem, kamor ti je drago. Ta red velja za normalno celjenje ran. Pri tako imenovanih komplikacijah se ta red spremeni in termin podaljša. Pred leti so operiranci ležali 7–10 dni nepremično; prav spričo tega so nastopale motnje, predvsem pljučnica. Zdaj je drugače. Po novi metodi se mora operiranec čim bolj gibati v postelji, globoko dihati ter telovaditi na ročki, ki mu visi nad zglavjem.

Zdravniškim vizitam je glavno merilo operirančevega razvoja: vročica, utrip ter bolečine. Na tej podlagi dobiva operiranec injekcije ali medicine. Tu ni nikarih izmikavanj, prijatelj, toplomer je najzanesljivejša ura. Bi hotel zdravljenje podaljšati ali skrajšati, o tem ti sam ne moreš odločiti. Razen če poskusiš srečo, kakor tisti, ki je vtaknil toplomer v vročo kavo ter s tem dosegel 40° C. A to je bilo v vojaški bolnišnici.

Sestra Digna prestilja prazno posteljo zraven moje. Pravi, da imajo nekoga na mizi že od 7 zjutraj. Je težka operacija, bo najbrž podlegel. Sestra že vnaprej zdihuje. Okrog 9 so ga prinesli in ga oprezno položili na posteljo.

Bil je sušičen mladenič, zelo izmučen, vendar pri polni zavesti. Polagoma sem izvlekel iz njega: na pljučih ima kaverno, na hrbtu so mu odprli prsni koš ter mu poščipali tri rebra. S tem so dosegli, da so se ranjena pljuča stisnila ter se na ta način kaverna zožila. »Natančno sem slišal in čutil, kako so mi odščipavali rebra,« je rekel. — »Jaz sem videl včeraj tiste klešče, brez dvoma te je moralo hudo boleti,« sem mu odvrnil. — »Da, bilo je nevarno. Ker nisem še polnoleten, sta morala podpisati oče in mati izjavo, da privolita...« Venomer je tožil, kako je žejen. Sam primarij ga je operiral. Ko je prihajal po operaciji k njemu, se je zanimal zanj kot za sina. Vsak dan so mu načrpali zraka — in fantu se je vidno boljšalo.

Prinesli so nekega moža, ki si je pri padcu zlomil hrbtenico. Obupno je stokal, ko so mu zasajali igle v noge, s čimer so preskušali posledice nevarnega zloma. Toda ni jokal od bolečine, temveč zato, ker igel ni čutil, kajti ves njegov spodnji život je bil hröm... Siromak je ohromel, brez upa na ozdravljenje. Po dveh dneh ga je Bog rešil.

Tam zraven je bila prazna postelja, že nekaj dni je samevala. Zato sem svetoval sestram, naj dajo v časopise oglas, da je na razpolago ena postelja na kirurški-nem oddelku Splošne bolnišnice. Oglas bi utegnil imeti ogromen uspeh. Kaj mislite?

Zelo važno vprašanje so odvajalni organi. Ti po operaciji navadno prestanajo delovati, pri njih nastopijo motnje, ki jih je treba nujno odpraviti, zlepa ali zgoda.

Šentpetrski zvonovi premilo pojo. Vendar te nemilosno zdelajo, kajti še tako milo pritrkavanje te ne more zazibati v spanec. Ako šteješ buden nočne ure od devetih do štirih, si ne želiš še podnevi poslušati bun-kanja. Vendar se zdi, da so se šentpetrski nekaj unesli.

»Lahko greste, ako želite. Toda pazite, da ne boste kašljali, ne smejali se, ni dobro.« Da, da, zares, hudo boli. Ali proti kašlju se dobijo zdravila, proti smehu jih pa ni...

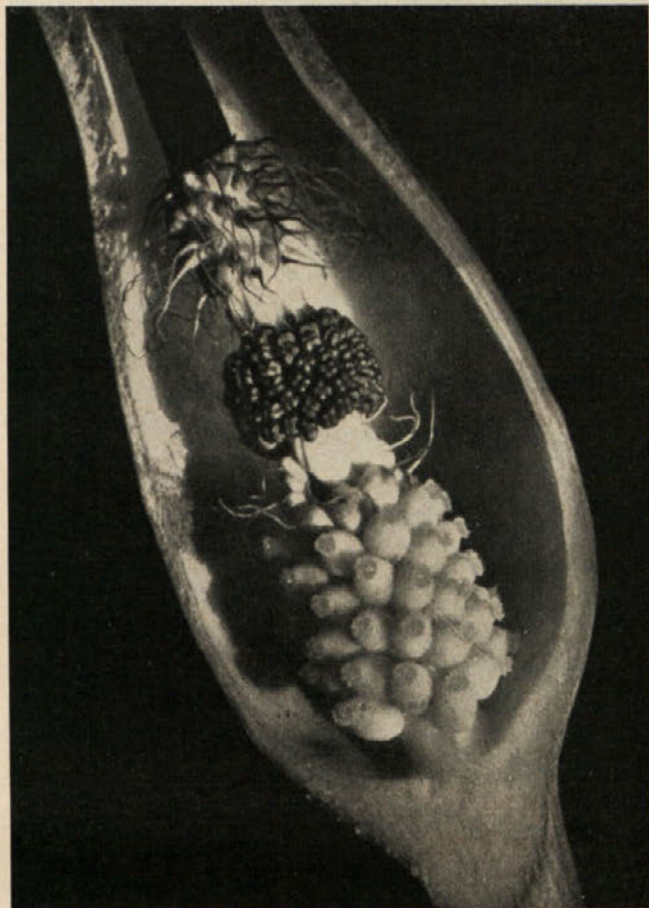
Kirurg trpinči bolnika (jedkalcina Holandca Dusarta,
1660–1704)

Svafbeni običaji raslin

Lepota jutranjih ur, prvih pomladnih in poletnih mesecev, ko se pod božajočimi sončnimi žarki odpirajo rosne cvetne glavice vseh rož, je najlepša. Kdo more popisati lepoto rosnega popka divje vrtnice, ali skrbno zavrtih cvetov potonk? Kakor mlada dekleta so, ki v deviški sramežljivosti čuvajo svoj zaklad — ljubezen, in le ona more doseči, da široko odpro cvet in začudene čakajo, kdaj se bo dogodil največji in najskrivnostnejši čudež njihovega življenja.

Vsa lepota v kraljestvu rastlin, kakor tudi vonj in sladki med služijo cveticam samo za to, da lažje in bolj gotovo dosežejo življenjski smoter, ki ga je vcepil Bog slehernemu živemu bitju. Kjer ne zadostuje to troje, se poslužujejo rastline še tisoč drugih načinov: znajo se same oprasiti, če izostane tuja, skrbno pripravijo različne pasti, zvalbljajo žuželke in druge živalce v skrivne rove, jih narkotizirajo, spreminjajo spol, ter se sploh vedejo tako iznajdljivo, da moramo nehote opaziti mogočno roko Stvarnika, ki je obdal najneznatnejšo rastlino s tako preciznimi in natančno delujočimi pripravami.

Kakor vemo, so bistveni deli cveta prašniki in pestiči. Prvi, kakor drugi so le pretvorjeni venčni listi, ti pa zopet niso nič drugega ko lepo pobarvani navadni listi. Vse skupaj je le igra narave, ki zna iz najneznatnejših stvari delati prave čudeže. Ker so pestiči in zlasti še brazda tako važni za obstoj rastline, se ne smemo čuditi, da vse cvetice tako skrbno varujejo spolne organe. Ti so največkrat nameščeni tako, da jim zunanji dražljaji ne morejo do živca, ali pa zapira — zlasti pred dežjem — rastlina cvet. Pa pustimo suhoparno botaniko

Kačnikova ječa, iz katere ni izhoda

Pegasti kačnik vabi v svate

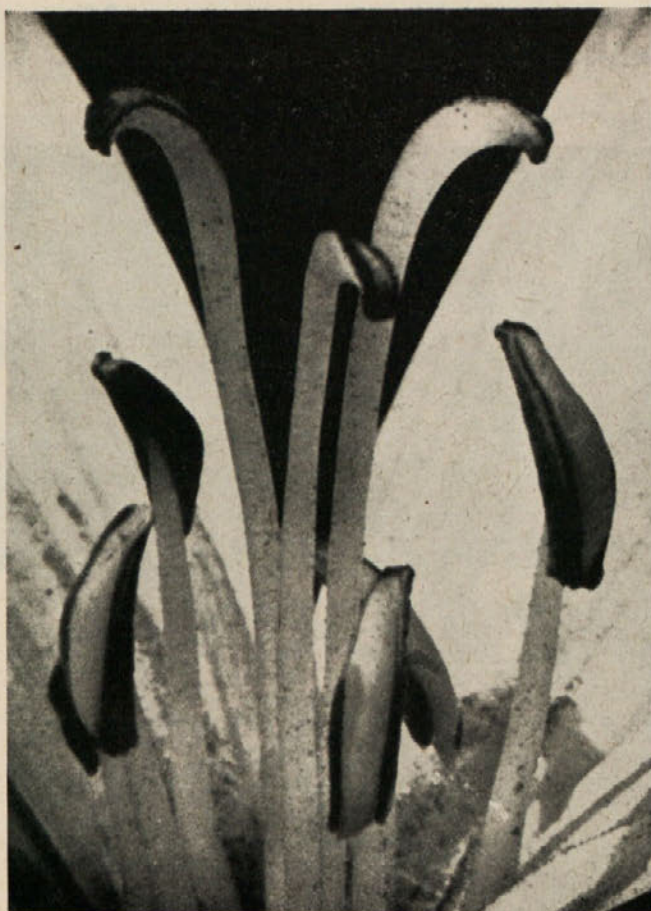
in si raje oglejmo nekaj čudovitih prizorov iz svatbenih običajev pri cveticah.

Ko ogreje pomladno sonce zemljo, poženo po vlažnih logih, dobravah in listnatih gozdovih čudne rastline, ki so strupene. Ljudje jih imenujejo štrkavce, zmince ali pegaste kačnike. Iz belkastega strupenega gomolja se razvijejo listi, ki so široki in čisto pegasti; v sredi med njimi pa požene betev, ki ima cvetni betič obdan z bledozelenkastim tulcem. Cvet pegastega kačnika je čudovit in nam odkriva prijateljsko življenje med rastlinstvom in živalstvom.

Da bomo razumeli skrivnostno igro v cvetu, ga moramo razpoloviti in se poučiti o njegovem ustroju. Na sliki vidimo v spodnjem delu razpolovljenega cveta ženske dele — pestiče, ki so videti kot drobne zelene borovnice. Nad njimi je venček dlak, ki — kot bomo kasneje čuli — ima dvojen namen: z vonjem privabiti drobne mušice in tem zabraniti odhod. Drobne buničice, ki so v precej širokem venčku razporejene med dlakami, so moški del cveta — prašniki. Na vrhu zapira cvet venec močnih, navzdol obrnjenih dlak, ki služijo istemu namenu kot srednje dlake.

Prvi dan, ko se cvet pegastega kačnika odpre, razvije precejšno toploto. Če je zunaj 5° C, se ogreje cvet na 11, da celo na 32° C. Ako pokrijemo cvet z robcem, se segreje tudi na 53° C. Seveda se tako zaradi premočne toplote sam sebe uniči.

To razvijanje toplote traja le 24 ur in pospešuje razširjanje močnega vonja po mrhovini, ki ga izločata dla-

Samotni cvet podleska

kasta venčka. Požrešne mušice, ki se hranijo od gnijočih teles, se vse omamljene napote h kraju, od koder vonj prihaja. Toda — joj! — pegasti kačnik ni tako nedolžna rastlina! Hinavsko je z vonjem privabila drobne žuželke, ki, nič hudega sluteč, sedajo na zeleni tulce in strme v globino cveta, od koder prihaja vonj. Sline se jim cede po izdatnem kosilu in ne morejo si kaj, da ne bi bolj in bolj silile v skrivnostno globino cveta. A komaj se premaknejo, jim na silno gladkem tulcu spodrsne in že se prekopicnejo ter zdrče mimo navzdol obrnjenih dlak v temno globino. Vse beganje in iskanje izhoda je zaman. Stene so gladke kot steklo, poleg tega pa izločajo še posebno, kot olje mastno tekočino, ki ne pusti, da bi jetnice našle kakšno oporo. Vedno znova padajo nazaj v ujetništvo.

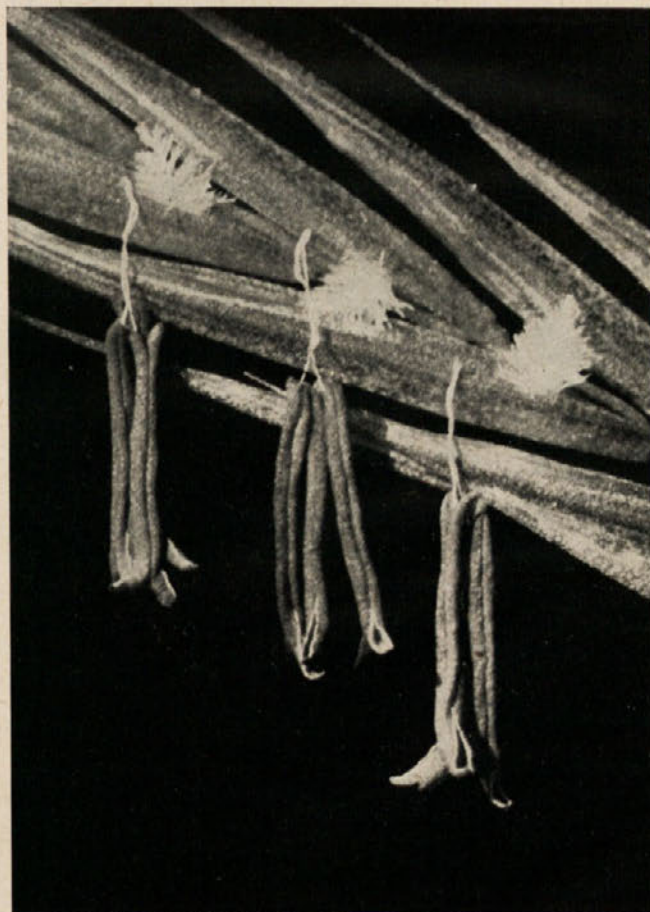
Ko po stenah ječe ne gre, prično iskati rešilne poti po cvetu navzgor. Tu je pot lažja in do prvih dlak kar udobna. Toda v goščavi drobnih, a močnih laskov, ki zabranjujejo izhod, se uboge živalce več ne znajdejo in že pri prvem nerodnem koraku padejo kot odtrgano jabolko nazaj v strašno ječo. Le večje žuželke, ki jih cvet v svoje skrivnostne namene ne potrebuje, so dovolj močne, da se prerijejo med goščavo dlak in vse vesele odhite v svobodo; druge ostanejo trdo zaprte. Čez dan se nabere precej teh lahkomiselnih in sladkosnednih žuželk, ki si dele skupno, ječo.

Jetnice so 24 ur ali še več zaprte. Toda med tem časom jim sicer ni nič hudega. Ženski deli cveta izločajo drobne kapljice, ki so izborna slaščica za uboge jetnike. Zvečer prvega dne pa rastlina preneha prehranjevati stanovalce in ko se ti pripravljajo k počitku, se odpro zgoraj stoječi prašniki in vso noč se vsiplje iz njih življenjski prah — pelod. Naslednji dan se prične iznova prerivanje in iskanje izhoda. Lačne žuželke so še bolj žilave in med svojim iskanjem in tekanjem raz-

trosijo pelod na ženske dele — pestiče. Ko se to zgodi, da je cvet oplojen, se izvrše ponoči čudovite izpremembe. Prašniki zopet sipljejo pelod na žuželke, da so vse rumene, dlake se krčijo in venejo, izhod je prost. Naslednjega dne zjutraj, ko se jetnice prebude iz nemirnega sna, se jim končno posreči, da po cvetu, mimo ženskih in moških organov ter skozi ovele barikade dlak spet srečno dospejo na prosto.

Vse rumene od cvetnega prahu, izlakane in nore od veselja se spuste v pomladno jutro. Pozabijo vse, kar so doživele in ko jim znova zadiši po mrhovini, urno odlete na mesto, sedejo na drug cvet pegatega kačnika in nova nesreča je tu. Pri najmanjšem gibu jim spodrsne, da strmoglavijo v novo ujetništvo. Obložene s prahom prejšnjega cveta oplode ženske cvetove, se napijejo in najedo, nato stradajo 18 ur in se zopet vrnejo v življenje.

V septembru in oktobru, ko se prično megleni jesenski dnevi, polni dežja in vlage, se odpirajo sredi trat mali vijoličasti plamenčki — znanilci prave jeseni — podleski. Peterolistni cvetovi se kakor v kelihu odpirajo nekaj dni in željno čakajo svatov: čebelic, čmrljev in drugih drobnih žuželk. Ako je vreme ugodno, se opršitev zgodi že prvi ali vsaj tretji dan. Dogodi pa se, da se jesenski podleski zastonj ozirajo v oblačno nebo, iz katerega neprestano rosi. Žuželke si ne upajo na dan, da bi si ne zmočile srebrnih kril. V zapuščenosti izrablja podlesek slednji trenutek lepega vremena, odpira čašo in moledujoč vabi k sebi zakasnele žuželke. Vendar se le prečesto zgodi, da ostane cvet zapuščen. Umreti bi moral, ne da bi dosegel smoter, ki mu ga je določila božja roka. A narava ne pozna polovičarstva. Žadnji dan, ko je cvet že obupal, prično cvetni listki oziroma cev, ki jo ti tvorijo, hitro rasti, da v njej priraščeni prašniki že v nekaj urah dosežejo višino pestiča. Ko se nagne

Cvet našega kruha

megleni dan v večer, se cvet s poslednjimi močmi zapre. A, glej čudo! Prašniki se pri zapiranju približajo pestiču in ga opraše. Mirno, tiho in skrito se je dopolnila tudi osamljenemu cvetu njegova sreča.

Kdo še ni občudoval cvetoče žitne njive? Znoj, delo in moreča skrb kmeta trepetajo nad njo dan na dan. Ali ko v nedeljo popoldne njegova raskava dlan boža cvetoče žito in so mu prsti rumeni od cvetnega prahu, mu zadovoljnost zgladi gube s čela. Čudovit, a vendar tako preprost je cvet našega kruha. Iz zelenih klaskov vise drobne nitke, ki se končujejo v majhno zajemalko, polno cvetnega prahu. Ako si jih pobliže ogledamo, vidimo čudovito napravo, ki omogoča oprašitev. Kakor sem že omenil, se prašniki zvijejo navzgor, da so podobni žlebičku in zajemalki, kjer drsi cvetni prah v nastavljene kotanjice. Lahek veter in gibanje zraka, ki nastane pri opoldanski vročini, dvigne iz zajemalk cvetni prah in ga nosi preko njive daleč naokoli, dokler ne zadene nekaj življenjskih zrn tudi drobne metlice — pestičev.

Občutljivi ljudje dōbe ob času cvetenja trav seneni nahod, ki ga povzroča prav ta cvetni prah.

Pa še nekaj zanimivega lahko opazujemo pri cvetočem žitu, namreč hitro rast prašnikov. Če cvetoči pšenični ali rženi klas potegnemo v pesti, da se odtrgajo vsi prašni mešički, in podrgimo nato klas v roki, bomo opazili, kako bodo z največjo naglico rasli novi prašniki. Prašne niti rasto tako naglo, da to opazimo z očmi, saj dorastejo v 5–10 minutah.

Ko zacvete kraljica naših gozdov — smreka, je v gozdu najlepše. Kako malo jih je, ki poznajo njen cvet! Smreka je enodomna rastlina, to se pravi, da ima prašne cvete ločene od pestičnih; oboji pa so precej visoko v vrhu. Prašni cveti so pestičnim precej podobni, saj se vidita v mladosti oba kot mlada storža. Botaniki ločijo

Pasijonka — cvet trpljenja našega Gospoda

Smreka praši

dvoje vrst enodomnih rastlin: nizke in visoke. Pri prvih so pestični cveti pod prašnimi, da cvetni prah, ki je težji od zraka in pada proti tlom, laže zadene na pestične. Pri visoko rastočih rastlinah pa je ravno narobe. Pestični cvetovi kraljujejo nad prašnimi. Kako pa more tu priti prah do svojega cilja — pestiča. Skrivnost nam bo pojasnila smreka.

V toplih poletnih večerih pade na zemljo na milijarde drobnih življenjskih zrn naših iglavcev. Na tisoče med njimi jih je našlo svoj cilj in so se na skriven način združili v eno samo celico s pričakujočo semensko staničo. Še več pa jih je šlo v izgubo. Vsako jutro, ko sonce pozlati vrhove dreves, smrek, hoj, borov in macesnov, se zopet dvigne v zrak ogromno cvetnega prahu, nosilcev življenja. Vsako pelodno zrnce je izpopolnjeno z mikroskopsko majhnim balončkom, ki je napolnjen z zrakom. Zaradi sončne toplote se zrak v balončku segreje, postane vedno lažji in lažji in se končno s tovorom cvetnega prahu dvigne v zrak. Ker stoji ženski cvet višje od prašnega, se često dogodi, da zadene pelod že pri odletu na pestič in ga oplodi. Če pa se to ne zgodi, se dvigne prah prav pod oblake, dokler ga hladne večerne sapice zopet ne shlade in pritegnejo na zemljo. Tedaj pa imajo višje stoječi prašniki zopet večjo možnost, da ujamejo katerega teh malih junakov neba in ga za vedno zvežejo z zemljo.

Vsaka cvetica, pa naj bo še tako neznatna, je za človeka, ki razume tajno govorico rož, lepa in vsega občudovanja vredna, saj jo je ustvaril Bog, da nam tako pokaže svoje veličanstvo. Naj nam te vrstice vzbude zanimanje za naše drobne cvetke, da jih bomo razumeli, ko nam govore o vsemočnosti Njega, ki jih je ustvaril nam v radost, Njemu v čast.

Prof. dr. Ivan Grafenauer, ki je v svoji najnovejši veliki razpravi dognal »nastanek, razvoj in razkroj« slovenske ljudske balade o Lepi Vidi

Miklavž Kuret:

LEPA VIDA

Kdo je? Kaj pomeni?

Pokažite mi Slovenca, ki bi mu ime Lepe Vide ne bilo znano! »Narodno pesem« o Lepi Vidi so — če že drugače ne — Mohorjeve »Balade in romance« leta 1912. ponesle do zadnje slovenske kočice in našla je mesto v neštetihih čitankah.

Ne ve pa vsakdo, da Lepa Vida v splošno znani obliki ni čisto prava »narodna« ali — kakor zdaj rajši pravimo — »ljudska«, ampak da jo je po neki ljudski pesmi prepesnil naš veliki Prešeren! Še manj je znano, da je bila Prešernova predloga z Dolenjskega in

da imamo poleg »dolenjske« Lepe Vide tudi »gorenjsko«, in sicer dvojno, ihansko in kroparsko, mimo vseh teh pa še — kočevsko nemško, pa da se te razne pesmi zlasti glede konca med sabo bistveno razlikujejo. Kdo pa se zaveda, da so Gorenjci Lepo Vido do prejšnjega rodu še peli in — plesali?

Vzroka torej dovolj, da se nam mora vzbuditi zanimanje za to svojevrstno pesem! — Zakladnica naše ljudske pesmi pozna dosti zanimivih ženskih likov: Matjažev Alenčico, Mlado Bredo, Mlado Zoro — da imenujem samo najbolj znane. In vendar se nobeden od teh likov ne dá primerjati z Lepo Vido. Neka skrivnostna, zagonetna mikavnost izhaja iz nje, zlasti iz tiste dolenjske inačice, ki jo je — rekel bi — obsijal Prešernov genij in jo požlahtnil. Beri in prebiraj jo vedno znova, čezdalje bolj čutiš, da tiči v besedah in v zgodbi sami neka skrivnost, ki jo dojemaš vidovito, intuitivno, a je na lepem ne moreš izraziti.

Saj je nemara vprav ta skrivnost zamikala Prešerna, izpodbudila Jurčiča in za njim Vošnjaka, prav posebno pa Cankarja, da so jo poskušali izraziti po svoje. Tolmačiti so jo skušali z znanstvenimi sredstvi Simon Rutar in dr. Jakob Kelemina v bajeslovni smeri, dr. Avgust Zigon glede njene dušeslovne vsebine, France Marolt z ozirom na njeno kulturno-zgodovinsko ozadje in njen glasbeno-narodopisni značaj. Nazadnje pa smo dočakali veliko razpravo dr. Ivana Grafenauerja (Lepa Vida. Studija o izvoru, razvoju in razkroju narodne balade o Lepi Vidi. Izdanje Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, 1943, 399 strani), ki je s trezno znanstveno besedo in ob ogromnem gradivu žarko posvetil v »skrivnost« o Lepi Vidi.

Kako je tedaj z Lepo Vido? Kdo je, kaj pomeni? Kaj je z njeno skrivnostjo — ali je ali ni? Poiščimo si odgovor na ta vprašanja ob Grafenauerjevi veliki studiji (= LV)!

1. Pesem o Lepi Vidi.

V naše slovstvo je uvedel lik Lepe Vide Prešeren, ko je priobčil svojo prepesnitev »Od Lepe Vide« v III. bukvicah »Kranjske Čbelice« leta 1832. Dobil je predlogo pri svojem prijatelju Andreju Smolétu, le-ta pa si jo je bil prepisal iz zbirke ribniškega graščaka Jožefa Rudeža. Rudež, ki je bil vnet zapisovalec narodnih pesmi, jo je bil zapisal nekje v ribniški okolici še pred Vodnikovo smrtjo, torej pred letom 1819.

Prešernova predloga, napisano po neznancu, smo spoznali v tisku šele leta 1927, ko jo je v faksimilu priobčil dr. Avgust Zigon v »Domu in svetu«.

Dolgo časa, vse tja do izida prvega snopiča Štrekljevih »Slovenskih narodnih pesmi« (1895), je bila naši javnosti znana samo Prešernova prepesnitev. Ni torej čudno, da si je »Prešernova« Lepa Vida mogla ustvariti izročilo in da, govoreč o »Lepi Vidi«, mislimo vedno le nanjo!

Pozneje zapisane in le deloma priobčene pesmi o Lepi Vidi so šele pokazale, da je predloga Prešernove prepesnitve samo ena izmed inacic, znanih na slovenskem ozemlju. Zaradi znatnih razlik loči Grafenauer več »inačičnih tipov« pesmi o Lepi Vidi.

Prešernova prepesnitev je nastala po inačici, ki jo imenuje Grafenauer Rudež-Smoletovo, dolenjsko inačico. To je kratko in malo tista pesem, ki je povprečnemu Slovencu kot »Lepa Vida« od nekdaj znana. Njen konec izzveni elegično — Vida ostane na španskem dvoru, hrepeni po domu, a hrepenenje se ji ne izpolni:

Vida vsak dan je pri oknu stala,
se po sinku, oču, mož jokala.

Šele v prvem snopiču Štrekljeve zbirke smo se seznanili s kroparsko inačico, ki jo je zapisal že leta 1868. Radivoj Poznik. Ta inačica, dasi nepopolna, je pokazala drugačen konec, kot ga ima dolenjska; »Mlada« Vida — tako se imenuje v tej inačici — prosi Sonce, naj jo reši iz španskega gradu in jo vzame s sabo domov; Sonce jo usliši. Sklepni verzov ni, pač pa je zapisal Poznik v oklepaju: »Solnce jo je pripeljalo na dom.« Konec v tej inačici torej ni elegičen, Vidina nezgoda ali pustolovščina se srečno konča.

Čez trideset let je zagledala beli dan inačica Lepe Vide iz Ihana. Že okoli leta 1900. jo je bil zapisal dr. Anton Breznik, tedaj gimnazijec, in jo namenil Štrekljevi zbirki. Po ovinkih jo je mogel objaviti šele dr. Pavel Strmšek v »Časopisu za zgodovino in narodopisje« leta 1925. Pregledano je objavil dr. A. Breznik sam ponovno v »Domu in svetu« leta 1938. Ihanska inačica je nekaj čisto drugega v primeri s prejšnjima dvema. »Mlada« Vida sploh ne pride na »špansko«, pač pa se v obupu že na ladji odloči za samomor:

Možje, ki so v lepem slovstvu iskali za skrivnostjo Lepe Vide: dr. France Prešeren, Josip Jurčič, dr. Josip Vošnjak, Ivan Cankar

Raj čem na sred murja skočit,
kokar par tjab se, čarən zamure, vazit.

Vida je pa svet kriš striva,
na sred murja ja notar skočiva.

Tako smo odkrili Slovenci tri tipe svoje pesmi o Lepi Vidi: dolensko z elegičnim koncem, gorenjsko-kroparsko s srečnim izidom in ihansko s tragičnim razpletom.

Medtem smo dobili še nekaj zapiskov k tem tipom. France Kramar je zapisal ihansko inačico s tragičnim razpletom v Ihanu ponovno leta 1910., a jo je mogel objaviti dr. Avg. Žigon v »Domu in svetu« šele leta 1929. France Marolt je zapisal gorenjsko inačico s srečnim izidom v Hrašah pri Lescah leta 1923. (objavljena prvič v LV, str. 85) in še po nareku † Antonije Gabrove, po rodu iz Škofje Loke, leta 1928. (objavljena prvič v LV, str. 92). Dolenski inačični tip z elegičnim koncem doslej še ni našel vrstnice.

O kočevski nemški Lepi Vidi (Də merarin = Die Meererin = Primorka; Märe; Kate) na tem mestu ne bomo razpravljali, takisto ne o »Lepi Vidi s kačo«, ki je doma v vzhodnem Štajerju in ob prekmurski meji in je — kakor je ugotovil Marolt in za njim Grafenauer — star bajesloven lik pa z našim likom Lepe Vide ni v nikakršni zvezi. Štajerska Lepa Vida gre namreč proso plet in naleti na veliko kačo; le-ta ji naroči, kako naj jo s tremi šibami udari, da jo bo rešila. Vida uboga in iz kače nastane mlad gospod, mlad kraljevič, ki jo vzame za ženo:

Če sem bila grozna kača,
pa sem ti zdaj mladi gospon,
ki kraljuje v devet gradih
z lepoj Vidoj nestrašljivoj.

2. Skrivnost Lepe Vide?

Gorenjski, še bolj pa ihanski inačični tip Lepe Vide se je razznal razmeroma pozno. V našem izročilu živi zato zgolj dolenski elegični tip Lepe Vide. In zdi se mi, da je vprav njegov elegični konec, ki ga je Prešeren še posebno poudaril, glavni vzrok za »skrivnostnost« Vidinega lika... Toda »skrivnost se je še povečala, ko so stopile iz sence preteklosti še druge inačice. Skrivnostni Vidini osebnosti se je pridružilo še zagonečno izročilo, ohranjeno kar v trojni, močno si nasprotujoči obliki. Uganka je bila torej 'Lepa Vida', že sto in sto let v vaškem zatišju, pevcem in poslušalcem; sicer bi ne bili iskali rešitve tej uganki po tako različnih potih« (LV, str. 103).

Prešeren, ki se je prvi poglobljeval ukvarjal z Lepo Vido, kajpak z Rudež-Smoletovo dolensko inačico — dasi mu gorenjska ni mogla biti neznana! — jo je gledal kot pesnik lirik. Njeno skrivnost je doumel preprosto in naravno: »Lepa Vida je mlado, neizkušeno dekle, ki se je nepremišljeno omožila s starim, bolehnim možem... (Vida) ob presenetljivi, premikavni ponudbi, ki jo kar v hipu lahko reši vseh njenih nadlog, kar glavo izgubi in šele, »Ko je barka že po morju tekla«, se z grozo spomni, kaj je storila« (LV, str. 104). Rudež-Smoletov zapis nima nič liričnega

v sebi. O dikciji je zapisal dr. Avgust Žigon, da je »telegramsko kratka«, dogodki so opisani izrazito, a skoraj »vse sama epska objektivnost od kraja do konca« (Žigon). Prešeren je vse to preoblikoval, in kar je važno: dodal je svoj »zaključni akord«, ki je posnetek njegovega pojmovanja Lepe Vide in ji je tako za sto let in čez določil usodo med Slovenci:

Res kraljica kupco je kupila,
res pri kralju jo je zgovorila.
Vida vsak dan je pri oknu
stala,
se po sinku, oču, mož
jokala.

Podoba Lepe Vide in »zamorca«, kakor jo je profesor Anton Koželj v Mohorjevih »Baladah in romancah« leta 1912. razznal vsemu našemu narodu

Pet in štirideset let po Prešernovi prepesnitvi je zagledala beli dan »Lepa Vida« kot roman Josipa Jurčiča. Izhajal je v »Ljubljanskem Zvonu« leta 1877. Jurčič-realist se ni mogel zadovoljiti s samo Prešernovo zamisljo Lepe Vide, ki je vrhu vsega časovno in tudi krajevno več ali manj nedoločena. Njegova Lepa Vida je dobila zelo nedvoumne poteze nezveste žene. Postavil jo je na trdna tla, v tržaško okolico, in v določeno časoven okvir, v 18. stoletje. Tako je napisal zgodbo o »mladi razvajenki, trmasti, nezreli edinki, ki tako rekoč iz svojeglavosti, da bi je ne imeli doma več kakor otroka, vzame vdovca v zakon, resnega, spoštovanega štiridesetletnega imovitega moža, ki se pa potem zaplete v mreže prevejanega zapeljivca, bogatega beneškega patricijskega lahkoživca, in pobegne od moža in malega sinka, čez morje v Benetke, nato se pa, sama prevarana in prodana, zateče spet domov, češ pomorski razbojniki so jo ugrabili, pa jim je naposled ušla; resnica pa se odkrije in sledi tragičen razplet: moža, ki se je nad zapeljivcem maščeval, v Benetkah obsodijo na smrt, žena zblazni« (LV, str. 109). Še več: v svojem romanu je hotel Jurčič celo pokazati, kako je nato sploh »nastala« narodna pesem o Lepi Vidi...

Jurčič sam je videl v Lepi Vidi tudi snov za dramo. Nagovarjal je Janka Kersnika, naj jo napiše, napisal pa jo je Josip Vošnjak leta 1893. kot dramo v petih dejanjih. Vošnjak v tolmačenju ideje Lepe Vide ni ubral kaj prida lastne poti in je ostal v bistvu pri Jurčičevi zgodbi, le da jo je postavil v svoj čas in v tržaško meščansko okolje, tudi je konec — najbrž zaradi odrške učinkovitosti — spremenil: Vida sama pahne svojega zapeljivca z balkona v morje in nato zblazni, ko izve, da ji je otrok umrl. »Z narodno pesmijo o Lepi Vidi je ta drama le v prav rahli zvezi« (LV, str. 111).

Niti Jurčič, še manj pa Vošnjak, nista znala poglobiti tolmačenje »Prešernove« Lepe Vide. To je storil šele Ivan Cankar. Prvič se je dotaknil njenega problema v »Nini« (1906), kjer piše: »To je pesem o Lepi Vidi: umrla je, ker je bilo veliko njenega srca hrepenenja. Kadar sem slišal tisto pesem, me je spreletelo, kakor da bi bil slišal glas svojega srca, besedo, ki se je nikoli nisem upal izreči, misel, ki sem bežal pred

Lepa Vida
 Lepa Vida pletiva perla
 Per braji morja na pletivih
 Boji se pa perpeljal zhermi samary
 Tako je rekel zhermi samary
 Laj je lebi lepa Vida ki je veyl
 Tako lepa, kator perve leta
 Kator sem bil lepa, kator perve leta
 Doma vrami stariga nočas in bolno dete,
 Har noč prekapljaje dete prekaplje
 Tako je rekel zhermi samary
 Le s mar, le s mar, lepa Vida!
 Tako je rekla lepa Vida
 O komi bom soperila stariga nočas
 kariga nočas in bolno dete?
 Tako je rekel, zhermi samary
 Le s mar, le s mar, lepa Vida!
 V špansko dešelo
 Po lebo je pošlala španska kraljica,
 Ne boji drugiga detala, kator
 Kator lebi pošlala pošlala
 Ino gori bopi lešala

Faksimile neznančevega prepisa pesmi »Od Vide«, kakor ga hrani Univerzitetna knjižnica v Ljubljani (Ms. 433, 6-7). Po snimku, ki ga je priobčil dr. A. Žigon v »Domu in svetu« leta 1927

njo... Lepa Vida je stala na produ, pa je prišla barka po sivem morju in lepa Vida je pobegnila, kamor je hrepenelo srce. Res je sijalo tam južno sonce, res je bilo tam morje bolj sinje nego nebo, in res so zorele pomaranče na produ; lepa Vida je stala na balkonu in je jokala, lepa Vida je hrepenela nazaj k staremu možu, k otroku neboljenemu... (Zbrani spisi IX, 256). Cankarju se je razodela Lepa Vida kot simbol hrepenenja. Medtem ko to hrepenenje v »Nini« žene za smrt zaznamenovane iz kraja umiranja in smrti v svet, svet zadovoljnih in veselih ljudi, pa jih razočarane spet pritira nazaj, da tam umro (LV, str. 106), pa je dal v dramatičnem poemu »Lepi Vidi« (1912) temu hrepenenju »višji svetovno-nazorno podstavljeni smisel: to je neutešno hrepenenje izbranih duhov po večnostno veljavnih vzorih — 'do zvezd... do zvezd', najsi jih dosežejo šele s smrtjo, ko za 'grobom' pride 'vstajenje in povelicanje' (Poljanec), najsi iz 'črnega doma hrepenenja' stopijo 'v svatovski hram s svatovskim srcem' (Dioniz in Vida): 'zaupljivo sanjana, a v bodočnosti dejanska usoda mladega rodu' (Iz. Cankar); bodoča zmaga mladega pesniškega rodu, ki sta mu pripadala s Cankarjem in Zupančičem tudi Kette in Murne (LV, str. 106). Tako je Cankar »skrivnost« Lepe Vide povzdignil in povelical, sklepni akord Prešernove prepesnitve je dobil otipljiv smisel: postala je simbol »hrepenenja« sploh...

3. Tolmačenja Lepe Vide.

Vštric z ugibanjem pesnikov in pisateljev o »skrivnosti« Lepe Vide so stopali poskusi znanstvenikov, da bi po svoje tolmačili njen lik.

V svoji razpravi »Slovenske pripovedi o morju« (Dunajski Zvon VI, str. 294 sl. in 310 sl.) je podal naš znani znanstveni pisatelj Simon Rutar leta 1880. poskus prve znanstvene razlage Lepe Vide. Po njegovem tiči

v narodni pesmi o Lepi Vidi bajeslovno jedro. Izhajajoč od Terstenjakove trditve, da je ime Vida v zvezi z Vidano ali Sivo, Sijano, ki pomenja boginjo meseca, jo vzporeja s starogrško Artemido. Ker je v mesečnih nočeh obilo rose, je boginja meseca tudi boginja vlage (rosa so njene solze — tudi naša Vida joka!) in torej tudi boginja morja (tudi naša Vida pere ob morju!). Ker pa je vlaga pogoj rodovitnosti, je boginja meseca tudi boginja plodnosti in posredno s tem še pomočnica pri porodih (naša Vida doji tuje kraljiče!). Vidino potovanje, pravi Rutar, ni nič drugega nego potovanje lune (Selené) z ene nebesne poloble na drugo.

Petdeset let za Rutarjem, leta 1930., je dal podobno bajeslovno razlago Lepe Vide dr. Jakob Kelemina v svojih »Bajkah in pripovedkah slovenskega ljudstva«. Po njegovem naj bi bila Lepa Vida žena Najvišjega bitja Svetovita, po značaju zlobno, demonsko bitje in prešuštnica, ki jo je mogoče približati vodni Vili, Božji deklici, ki da ponoči pere ob ribnikih plenice, in je kot taka prav za prav kraljica Belih žen. Bajeslovna zgodba pa se je — po Kelemini — sčasoma odela v zgodovinsko haljo, tako da sta se pojavila v pesmi »črni zamorec« in »španska kraljica«.

V dušeslovnem smislu se je lotil tolmačenja Lepe Vide dr. Avgust Žigon leta 1927. v »Domu in svetu«, pri čemer je ostal besednik Prešernovega in Cankarjevega pojmovanja Lepe Vide. Tako je pisal (DS, str. 42): »Zelo stara balada, iz dni pradedov, z bogato poezijo. Morje; in še ono drugo morje — ženska in njena elementarna natura. Globoka balada, tragedija o nemirnem valovanju hrepenenja človekovega tja nekam v daljavo, nekam — od tod! In vsa tragika v njej, pragloboka tragika tega hrepenenja — brez odrešitve.«

Ob raziskavanjih dr. Ivana Grafenauerja glede kulturno-zgodovinskega ozadja naših narodnih pesmi, med njimi tudi Lepe Vide, se je posebej uveljavilo delo Franceta Marolta, ki se je dotaknil Lepe Vide v zvezi s kočevsko-nemško ljudsko pesmijo. Leta 1939. je objavil v »Kočevskem zborniku« obširno razpravo »Slovenske prvine v kočevski ljudski pesmi« (str. 179 do 320), kjer je obdelal razmerje slovenske Lepe Vide do že imenovane kočevske »Də merarin« oz. »Dai šeanaj Mare« (= Die schöne Mare, Lepa Mara). Marolt je pokazal, da je prišla Lepa Vida na Kočevsko s slovenskimi priseljenci, ki so jih naseljevali Ortenburžani na Kočevsko s svojih posestev na Gorenjskem, Dolenjskem in Notranjskem, da izvira torej vsaj iz dobe pred 14. stoletjem (poseljevanje Kočevskega se je vršilo v dobi od 1350 do 1350). Ker v kočevskih pesmih te vrste ni španskega motiva, je bilo hkrati dokazano, da je prišel španski motiv v slovensko pesem o Lepi Vidi šele po tej dobi. Marolt pa je pokazal še dokaj več. Z raziskavanjem melodije Lepe Vide je dognal, da gre za stari kranjski ples, in ugotovil, da so Gorenjci našo balado rajali-peli (rej pod lipo!). Leta 1923. je namreč zapisal v Hrašah pri Lescāh zanimivo inačico Lepe Vide, ki sta mu jo pevki znali celo še zaplesati. Tako je mogel zabeležiti poleg napeva tudi koreografijo (točne zapise

Napev »Sprelepe Vide« iz Hraš pri Lescāh.

(Maroltov zapis, Gorz. I. 57/86.)*

Sprè - lé - pa Ví - dà i zgó-dej vstá - wà

pl - ní - ce i prá - wà pa zwó ve - kà - wà,

po šrók-mò mó - rjè nà béw-mo pró - dò,

* Objavljen prvič v LV, str. 83.

hrani arhiv Referata za glasbeno folkloro in jih je prvič objavil Grafenauer v LV, str. 83 sl.). Ples, kakor pravi Marolt (Gorz. I, 57/96), se imenuje »ta māv rēje« ali »Vidn rēje«: Trije fantje so se postavili trem dekletom nasproti v primerni razdalji, četrti fant — našemljen (namazan s sajami in s slamo ovit), ki je stal na levici fantovske vrste, je plesal z metlo in je bil »za Vido«. — »Réjovce« in »réjke« so se vrstoma razprtih rok sprijeli. Dekliška vrsta se je v poskočnem koraku približala na mestu stoječi fantovski vrsti, pojoč pesem od Vide. Ko so dosegle fante, so zatleskale in se v zakoraku vrnile, da ponove plesno figuro. Ko so se v drugo pojoč približale fantom, so se pari sprijeli in na muziko v kačastih zavojih nekajkrat zarejali naokrog. H koncu so dekleta pod rokami stekla na svoje prvo mesto. Plesna figura se je po mili volji ponavljala. Zanimiva je bila godba: klarinet, bas na tri strune in »dršovca« ali »tolkača« (ki je »mēva nā no dīlo nāvskriž napēte strūne, nā kēre i toqku al pa dršov z olšēnme kvāduce«). Ples je bil — pravi Marolt — svatovski rāj in so ga plesali še do leta 1895. — Tako je osvetlil Marolt pojav Lepe Vide kot naše ljudske balade še z dotlej popolnoma neznane, glasbeno-plesno-narodopisne strani.

Po nekaterih manjših samostojnih razpravah s tega področja pa se je lotil vélike razprave o Lepi Vidi mož, ki je bil za to poklican, dr. Ivan Grafenauer.

4. Dejstva govoré!

Grafenauer je predvsem zavrnil Rutarjevo in Keleminovo bajeslovno tolmačenje kot premalo podprto. Zato pa je našel v Zigonovih in Maroltovih dognanjih, ki jim je pridružil nekaj svojih naposled še dr. Milko Ukmar-Matičev, dragocene pobude in dejanske prispevke za nadaljnje lastno raziskovanje.

Ze leta 1921. je v višješolski Čitanki, pozneje (1922) pa v izdaji Jurčičevih Spisov ugotovil, da moramo videti v zamorcu — Mavra, afriškega ali španskega Arabca, v Vidi pa maversko sužnjo. S tem je bilo podano kulturno-zgodovinsko ozadje naše balade in možno je bilo sklepati tudi o dobi, ki je mogla dati pobudo za njen nastanek. Zgodovina nam pripoveduje, da so Mavri od 9. do 11. stoletja neovirano plenili po vseh obrežjih Zahodnega Sredozemlja in globoko v notranjost dežel.

K temu je prišlo še izredno važno odkritje, ki kljub razburkanim časom ne bi smelo iti neopaženo mimo nas. Grafenauer je namreč ugotovil v celi vrsti naših starih balad svojevrstno metrično obliko, ki je izrazito naša in jo zato imenuje staro slovensko pripovedno dolgo vrstico. Ob Lepi Vidi jo je nedoločno zaslutil leta 1927. že dr. Avg. Zigon! Grafenauer je dokazal, da je bila ta svojevrstna vrstica v rabi že pred Brižinskimi spomeniki in da je živela do konca 12. stoletja. Ta stara naša pesniška mera je dvodelna vrstica z dvema svojevrstnima ritmičnima poudarkoma v vsaki polovici in na koncu ter z odmorom v sredini. Zanimivo je, da se ni merila po grški ali latinski meri; nosilci ritma so vedno le celotne besede in se torej ritem ravna po stavčnem, ne pa po zlogovnem poudarku (glej LV, str. 130 sl.). Primeri take vrstice so, na primer, tile verzi iz pesmi »Od Vide« v prvotni obliki:

Tako je rekla // lepa Vida, — ali:
Začela jokati // lepa Vida, — ali:
K nji pride // španska kraljica, — itd.

Metrične raziskave so povedale Grafenauerju, da izvira ihanski inačični tip Lepe Vide iz dobe pred 12. stoletjem, dolenjski inačični tip iz dobe pred 13. stoletjem, medtem ko je kroparski inačični tip najmlajši!

Kako pa je zdaj z likom Lepe Vide? Balada je torej vsekakor izredno stara. V vsaki izredni starosti tiči neznansko mnogo »skrivnostnosti«. Če bajeslovnega jedra — vsaj zaenkrat — ni mogoče dokazati, bi pa radi vedeli, od kod je Lepa Vida? Ali je samo naša — ali jo poznajo tudi drugod?

Dr. Grafenauerju je uspelo nabrati precej gradiva, ki odkriva presenetljive stvari. Najstarejša oblika naše balade sega prav tja v 7. ali 8. stoletje med Grke

na Siciliji: saracenski pomorski plenilci s silo ugrabijo ženo. Iz 10. stoletja imamo balado, ki je nastala med Albanci v Kalabriji: saracenski pomorski trgovec-plenilec zvabi z dragocenim oblačilnim blagom ženo na ladjo. V albanskih pesmih se imenuje ta žena Zogna Riin (= gospa Irena), v kalabrijskih italijanskih inačicah ji je ime Donna Candia ali Dona Canfura, medtem ko je znana na Siciliji kot Scibilia Nobili. Zanimiv je začetek albanske pesmi (LV, str. 46):

Raa anii cā messi dētīt,
Raa ndy proit Coronit.
Atto zognat e Coronit
Mosgnēra nynch u calaar;
Mosse ajo zogna Riin...

Prišla je ladja s sredine morja,
prišla je v pristan v Coronu.
Oné, gospé iz Corona,
niti ena ni šla tja doli;
samo ena pā, óna gospa Irena...

V 11. stoletju je nastala oblika našega ihanskega tipa, in sicer med slovanskim prebivalstvom zahodnih pokrajin Balkanskega polotoka: plenilec zvabi mater, ki ima bolno dete, k sebi na ladjo, češ da ima zdravil za otroka. — Vse te in podobne inačice kažejo svoji starosti primerno visoko etično raven: zvesta žena rajši umre, kot da bi ostala pri ugrabitelju!

V nadaljnjem razvoju pridemo do inačice, ki jo poznamo mi kot dolenjsko inačico. Zena se dá res premotiti, a se potem ne odloči za samomor, saj postane le dojlja »španskega« kraljeviča, verjetno pač sužnja, toda v dostojni službi. Ta Lepa Vida je nastala pri nas konec 12. stoletja in nam znani obrazec ne vsebuje več motiva zvažitve z zdraviškom — izpadel je pač šele v zadnjem času —, zato pa novi »pogovor s Soncem«.

Poslednja razvojna stopnja kaže hud padec etične ravni: Lepa Vida postane — sicer proti svoji volji — ugrabiteljeva ljubica (tako v hrvatsko-slovensko-kočevski obliki iz 15. stoletja). V kroparski inačici iz konca 13. stoletja se še vrne čudežno s Soncem domov. V gorenjski hraški inačici iz začetka 14. stoletja pa srečamo Lepo Vido kot gospo in gospodinjo ugrabiteljevo: vrne se domov, a le zato, da odpelje še sinka sirota s seboj...

Po svojem izvoru je torej lik Lepe Vide lik zveste žene-matere, ki je bila — zvičajno ali nasilno — kot sužnja uplenjena. Ta lik se je, kakor vidimo, razvijal in pri tem doživljal različne stopnje glede svoje etične višine, toda »pred koncem 14. stol., preden so se začeli (po bitki pri Nikopolju 1396) turški napadi na slovensko zemljo, je bil razvoj hrvatskih in slovenskih (kočevskih) inačičnih tipov v bistvu zaključen. Zamorec se ni več spremenil v Turka... vse inačice je branil tudi pomorski značaj dejanja, saj Turki so prihajali pleniti po naših krajih po suhem in ne po morju« (LV, str. 371).

5. In vendar...

Tako je tedaj z Lepo Vido.

Dejstva oporekajo »skrivnosti«. Skrivnosti ni. Je le zgodba, tragična zgodba iz davnih dni, sprva trda, kakor je bil trd človek tistih časov, pozneje omiljena, mehkužnejša, kakor se je mehkužil človek... Toda je poezija. In skrivnost se zateka pred neusmiljenimi dejstvi k njej. Grafenauer in Cankar — oba imata svoj prav.

In morebiti se nekoč celo še pokaže, da jè skrivnost, mimo Grafenauerjevih dejstev in še vrhu Cankarjeve in Zigonove slutnje: morebiti bomo morali nekoč priznati v Lepi Vidi še bajko, bajko, ki je samo priznala zgodovinsko haljo, kakor vemo zanjo še v nekaterih naših ljudskih baladah.

Za zdaj pa se veselimo te razprave. Ni razložila le Lepe Vide, ampak je pripravila gradivo za spoznavanje in umevanje tako rekoč vse naše ljudske epike! Študija o »Lepi Vidi« je spričevalo neizmerne pridnosti, neznansko obsežnega znanja in vélikega koncepta slovenskega učenjaka.

Pograjčev Tone in njegovi

Tisti Tone, tam na Pugledu, ej, to vam je bil fant, da malo takih. Visok, rjavolas, z žarečimi očmi, močan ko Peter Klepec, da ga je bilo veselje gledati.

»Kam pa Tone, kam?«

»Kosit,« jim je odgovoril brumno in je zavriskal, da je odmevalo do nebes. Zamahnil je v travo in kosil; ali pa je drugikrat, tako na pomlad, ravnal plug in rezal lepljivo prst, hrbet nekoliko upognjen, klobuk potisnjen na oči. Potem se je ozrl v sonce, si obrisal potno čelo in zastavil novo brazdo...

Tak vam je bil, drugačen biti ni mogel: iz zemlje je zrastel, z zemljo je bil zraščan, ta Tone, iz Pugleda doma...

Potem so se pripodili, sam vrug jih je bil prinesel. Požgali so mu domačijo, brata in očeta ubili, matere tako ni imel več. In Tone, ki jim je bil tistikrat ušel, je zdaj optal puško in se nameril za njimi.

Da bi ga takrat vprašali:

»Kam pa Tone, kam?«

Nič bi se več ne smejal, ko tistikrat, ko se je namerjal na košnjo. Trdo bi vas pogledal in skozi stisnjene zobe bi izrinil preteče:

»Uši grem trebit in plevel ruvat!«

»Glej ga, kaj pa počenjate tam?«

»Pometamol!«

Pometali so pa res: od komandanta, do Jančeta, ki je bil komaj pri štirinajstih. Sam vrug bi se ne drznil več na Polico. Z ognjem bi ga bili nakresali, da bi se kadilo tja in počez. Ni jih bilo veliko, ampak korajžni so bili!

Vas se je oddahnila, kar so bili fantje tam. Iz gornjega konca so možje pod večer hodili k fantom. Rajši so nočili tod, ker so vedeli, da so na varnem. In radi so imeli fante, ki so jim varovali streho in živino.

*

Zimsko jutro se je smejalo skozi ledene rože v oknu kasarne. Fantje so vstali že zgodaj, še v temi, zdaj so se bili zbrali v zbor.

»Ti, Tone,« mu je dejal komandant, »vzemi tri možje, pa pojdite do Pugleda. Popoldne se snidemo pod boršti!«

Tone si je odbral tri zveste. Bili so iz iste vasi, od otroških dni skupaj. Skupna vera jih je bila združila v skupnem boju: Toneta, Jožeta, Miho in Franceta.

In Tone jih je vodil.

Pot se je spuščala v globel, po svežem srežu. Sneg je hreščal in škripal pod okovanimi čevlji. Nosnice so se jim lepile od mraza, ki je rezal v mozeg in kosti. Ampak dan je bil lep, kot bi ga ubrisal z mrzlo vodo. Visoko na nebu se je smejalo sonce in s svojimi žarki blesketalo čez zasneženo goljav. Tih mir je gospodaril tod. Zdaj, zdaj se je otresla zasnežena veja, ali pa je preletela kavka iz krošnje v krošnjo.

Polica je ostajala v daljavi. Le rahel dim nad strehami je še znanil, da je tam gori nekje vas.

Fantje so hodili v koraku, drug za drugim: Spredaj Tone, za njim oni trije. Puške so nosili v rokah, pripravljene za strel. Ni bilo varno tod okoli. Vedeli so, da se razbojniki skrivajo v pugleškem borštu.

»Presneto zebe,« je zagodrnjal Miha in si potisnil šušar čez ušesa.

»Še vroče ti bo!« ga je tolažil France čez ramo. In nasmeh mu je hušknil čez lice: domislil se je bil boja na Miklavževu. Takrat so jih ujeli dvanajst, pet je bilo mrličev, drugi so se razbežali. Sami pa so odnesli zdravo kožo.

Mimo podrtega znamenja, ki je samotno štrlelo nad zasneženo poljano, so zavili v pugleški boršt. Napeto so ogledovali med drevjem. Tiho je bilo kakor v pušči. Boršt je molčal, pogreznjen v skrivnost. Fantje so se previdno poganjali naprej.

Tam za grmom, kjer se kolovoz razkolje v dvoje, se je pregnila senca. Tone je obstal in ogledoval razdaljo.

»V kritje!« je siknil.

Vsi štirje so se vrgli v sneg in se splazili s poti za smreke. Nad glavami so jim zapele svinčinke.

»V zasedi smo!« je godel Jože.

Napeli so peteline in čakali.

Zdaj se je razmaknilo grmičje tam na razpotju, trije ljudje so se namerili nad fante.

MLADCI so jih pustili blizu, na majhno razdaljo. Razložili so kosmate obraze in cunje na sestradanih kosteh. Oni trije so se jim bližali previdno in počasi. Zdaj je prvi od njih zamahnil s puško:

»Ej, pobje, vdate se! Premalo vas...«

»Ogenj!« je zarjul Tone, da je odmevalo po borštu kakor v kleti. Štiri puške so udarile, kot bi urezal s topom, in oni na razpotju so se med ječanjem iztegnili v sneg.

Fantje so se stisnili drug ob drugem in napeto gledali v daljo. Njihovi salvi je odgovoril besen ogenj od one strani. Zlega ni storil. Bili so v dobrem kritju in svinčinke so udarjale previsoko. Izgubljale so se med lubjem in v snegu...

»Ne dajte jim blizu,« je sikal Tone, »vsak strel naj podre!«

»Dam jim popra, da ga bodo pomnili!« je menil Jože in sprožil. Nekje je utihnila strojnica.

Za čas je streljanje potihalo. Zrak je smrdel po smodniku, tam na razpotju so v snegu ležala tri negibne, krvave gmote.

Nenada so zaregljale strojnice čisto od blizu in puške so kresale divji ogenj, da je grmelo v borštu kot ob nevihti. Sneg se je v belih zastorih spuščal na fante. Svinec, ki je bil merjen previsoko in je udarjal v veje, ga je naganjal k tlom.

»Tako se lahko bijemo do noči,« je menil Tone in škrtal s petelinom. »Vedno več jih je in naši so daleč!«

»Udarimo,« je siknil Miha; »kar bo, bo! Živ se jim ne dam v roke!«

»Na nož, fantje! Bog je z nami!« je zaklical Tone in planil prvi. Oni trije za njim. Miha se je zvrnil ob prvi smreki:

»Zbogom! Mater pozdravi... Tone...« Vroč curek krvi mu je spolzel prek nasmejanih ust.

Tone se je odtrgal od mrtvega in med peklenskim ognjem preskakoval zasnežene skale in šture. Prvi je treščil na strojničarja in ga zavalil po tleh. France in Jože sta se bila z desetimi. Zdaj so govorili noži...

Slednjič so mladei odnehali. Onih je bilo preveč.

Ogenj je ugasnil in prasketanje potihalo. Sneg tam okrog je bil razhojen in krvav: devet mrličev je merilo pot počez in v šir...

Mož, ki so zdaj Toneta peljali predenj, je bil majhen, čokat, z gostimi brki. Od senc do nosnic se mu je vlekle brazgotina, še iz tistih dni, ko se je pretepal na vasi. V poštemem boju se še ni izkusil. Bil je glavvar capinov, cunjastih in ušivih, sam ves ušiv, opravljen v površnik, ki ga je bil ukrad bogve komu. Njegovi možje so ga obkrožali drug ob drugem, s puškami, pa tudi brez njih. Iz nakradenih desk zbita miza je stala pred njim sredi dimnega prostora, v nekakšni staji. Medel plamen z ognjišča je bedno svetlil luknjo in risal dolge, pošastne sence po stenah.

Tone in njegova dva so stali zvezani pred zločincem, ki je tiste čase strahoval okoliške vasi.

»Si Pograjčev, kaj?«

Tone ni odgovoril. Prezirljivo je gledal morilca svojega očeta in brata.

»Nič ne zineš? Prav. Vsi vemo, da si Pograjčev. Si ali nisi?«

»Če veš, kdo sem,« se je trudno nasmehnil Tone, »čemu sprašuješ?«

»Izdajalec si!« ga je zmerjal oni.

Tedaj ga je Tone pogledal in stisnil skozi zobe:

»Nisem! Ne jaz, ne kdo izmed naših! Izdajalci ste vi! Oropali ste nas, morili ste naše najboljše!«

Capini so se zasmeli v zboru, v en glas.

»Smejte se,« je nadaljeval zvezani junak. »Takrat se smejete, ko ste na varnem! Kadar se udarite z našimi, vas podi strah! Junaki ste pred ženami in otroki!«

»Molči!« mu je zabrusil oni.

Mali brkati mož si je našgal pipo in šepetal s pajdaši. Slednjič se je obrnil k Jožetu:

»Kje imaš brata?«

Jože je pljunil pred njim na spolzka tla in mu vrgel v obraz:

»Bedak!«

Več ni zmogetl.

Komisar je pomignil svojim. Dva sta zgrabila mladca in ga potisnila skozi prehod na plano.

»Fanta, držita se!« je zaklical Jože in se z dolgim pogledom poslednjič nasmehnil prijateljema. »Jaz grem za Mihom!«

Tišina je zakraljevala v prostoru. Nihče se ni ganil. Glavar je vlekel svojo pipo in gledal v ogenj.

Zdaj je grgarajoči krik presekala ozračje, nekje izza smrek je prišel kot drget na smrt ranjene srne. Tone in France sta molila, potihem in vroče.

Nekdo se je preril v luknjo in treščil okrvavljen nož na mizo...

Komisar se je obrnil k fantoma in se jima pogrogljivo zasmeljal:

»Tako boste prišli vsi na vrsto!«

Tone in France sta se spogledala in v njunih srcih se je v drobnem trenutku spletel spomin na vse lepe mlade dni, ko sta skupaj orala, sejala, kosila in mlatila, pa spravljala seno, vasovala in ukala sobotni večer. Zdaj je vse to daleč, daleč... Ne vrne se več!

»Padel je Miha, Jožeta so zaklali!« je mislil Tone in France mu je v misli odgovarjal:

»Zbogom, ti lepo polje, zbogom, požgani dom! Ne bom vaju videl več. Ampak zmagali bomo...«

Komisar je premišljal. Slednjič je razpotegnil lice v prijazen nasmeh in ponudil:

»Kaj bi se gledali ko mačke, Tone Pograjčev! Sezimo si v roke, pozabimo vse, pa k nam stopita. Ne bo vama žal!«

France je že hotel vzrohniti, pa ga je Tone sunil v nogo.

»Nu, kako fanta?« je vprašal spet komisar.

»Lepo se to sliši!« je odgovarjal Tone. »Ampak razvežite naju. Tako se ne bomo zgovarjali.«

Čudna drhtavica mu je utripala v glasu. Vedel je, da mu gre za življenje.

Glavar ga je pogledal premeteno in razmišljal. Slednjič je odločil:

»Prav, razvežite ju!«

Sneli so jima verige in fanta sta hukala v premirle dlani.

»Kaj hočete sedaj?«

Komisar se je nasmehnil:

»Napadli bomo Polico, kar takoj. Vidva bi kazala pot. Prvi vod boš ti vodil, Tone, drugega France. Priti jim moramo za hrbet.«

»Velja!« mu je udaril Tone v roko.

»Če nam uspe, vama bomo vrnila puške in naša bosta. Zdaj pa na pot!«

Ko so ju gnali ven, se je Tone sklonil in šepnil Francetu eno samo besedo, ki je povedala vse: »Cerkev!«

France mu je stisnil roko in prikimal. Poslednjič sta se nasmehnila drug drugemu.

»Za očeta in brata!« si je mislil Tone in vtaknil roko v žep.

»Za požgani dom in za Krnjavčevo Marto!« je sam sebi govoril France.

Pogledala sta se in odšla vsak s svojimi.

Zasneženi boršt je zadrževal dih ob pričakovanju velike žrtve...

Speli so v reber od dveh strani. V opoldanskem soncu so zagledali Polico.

»Ta steza,« je razlagal Tone glavarju in sedemdesetim capinom, ki jih je vodil, »je daljša, a vodi naravnost pred kasarno. Ona krajša je bolj strma, pa manj nevarna!«

Komisar se je odločil za drugo.

»Da jim udarimo za hrbet!« je govoril.

Tone se je nasmehnil, rekel pa ni nič. Potulili so se v tri vrste na kratko razdaljo.

»Ko bom vrgel bombo, odprite ogenj!« je razlagal komisar. »Prvi vod naj gre v vas, drugi zasedemo kasarno. Spodaj se bomo sešli z Goljatom!«

Goljat je bil robavs, ki je poveljeval Francetovemu vod. Ti so ubrali drugo stran.

Tiho se je udajal sneg pod razbojniki, ki so prepričani v lahko zmago mislili na rop in požig. Tone je hitel, da so ga težko dohajali. Glavar mu je bil za petami s samokresom v rokah. Zametena pot se je pela više in više.

Boršt se je redčil in skozi svetlino na robu so čisto pred seboj ugledali zasnežene poliške domove in cerkveni zvonik. Nad strehami se je pod čisto nebo vil rahel dim.

Ljudje so obstali.

»Čudna je ta pot?« je komisar nezaupno pogledaval Toneta. »Tod jim ne bomo prišli za hrbet!«

»Če ne verjameš,« mu je zatrjeval fant, ki je bil ogret v obraz, »me pošlji nazaj!«

»Naprej!« je velel komisar in si utiral pot v visokem snegu. Trudni in boječi so krenili za njim. Prišli so do prvih hiš. Bile so prazne in zapuščene.

»Naprej! Za prvim vogalom smo za kasarno!« je sikal Tone in segel v žep.

Razpostavili so se. Nekje od blizu je prihajalo mukanje živine in govorjenje.

»Na tla!« je zašepetal Tone komisarju in brkati mož je resnično vsej svoji drhali velel v sneg. Splazili so se izza vogala. Tik pred njimi, na dober korak, je stala šola s svojim utrjenim čelom.

»Kam vruga nas vodiš?« je planil komisar na fanta in pomeril s samokresom nanj.

»Lopov!« je siknil Tone in ga kresnil po roki, da mu je samokres odletel daleč pod okno kasarne. Dvignil je v trenutku komisarja in ga držal trdno.

Drugi so v zmedu planili, da bi se obrnili v beg. Bilo je prepozno...

Tone je obdržal v levici glavarja, z desnico je dvignil visoko k soncu rožni venec in zaklical v okna kasarne: »Fantje, ogénj! To sem jaz, vaš Tone!«

Strojnice so zaregljale s peklenjskim hruščem.

Z nasmehom je padel Tone in ob njem s kletvijo na ustnah komisar.

Svinčeni dež je bičal od vseh strani. Iz kasarne, iz bližnjih hiš, od vsepovsod. Partizani so cepali ko snopje vnetljive slame. Zbegani so se podili v kritje, pa ga niso dosegli. Drug za drugim so se iztegali v sneg.

Iz kasarne so vdrli v naskok. Bili in streljali so divje. Niti eden jim ni ušel...

Tam v belem snegu pa je ležal Tone s prestreljeno glavo, s čudno skrivnostnim nasmeškom krog mladih usten. Desnica mu je krčevito stiskala rožni venec, edino orožje, ki ga je imel...

Lep je bil v teh svojih poslednjih sanjah. In ko so ga pokopali, se je še vedno smehljajl kakor otrok, ki sanja o kraljeviču izza devete gore.

*

Drugi vod je peljal France. Obšli so spodnjo vas in se dvignili v strmo reber, med cerkev in župnišče. Preden je udarilo tisto strahotno, je France obstal. »Čemu stojíš?« je bruhal vanj Goljat.

Premeteno je pogledal fant robavs in dejal:

»Nočem prvi naprej. Saj nimam orožja.«

Goljat ga je gledal v zadregi in ni vedel, kaj bi. Fant mu ni bil povšeči. Dolgo se je premišljal.

»Peljite ga nazaj! Mi pa naprej!«

»Pa dobro pot, Goljat!« mu je zaklical France, pol resno, pol v smehu.

»Vrag s teboj!« mu je vrgel oni.

Dva sta pograbila Franceta in ga vedla v boršt; drugi z Goljatom pa so se namerili naprej.

Prišli so v globel med cerkvijo in župniščem.

»Obkolimo cerkev!« je poveljeval Goljat. »Merite v zvoni in v žagrad!«

Menil je, da ga bodo čakali tam.

Bili so tik pod zidom pred pokopališčem. Goljat se je spet obrnil k svojim, da bi jim dal poslednje ukaze, ko se je tik ob njem raztreščila bomba in ga z razklano glavo podrla v sneg. Grom in ogenj sta se vsula na zbegane in tuleče z obeh rebri. Bili so v zasedi in pocekali so vsi, do zadnjega...

V trenutku, ko je France zaslišal divje pokanje gori od cerkve, pa tudi tam od kasarne, je s pestjo udaril razbojnika, ki ga je držal, v obraz, mu izdrl samokres in začel streljati.

Zgodilo se je v trenutku, hitrejšem od misli. Moža, ki sta ga vodila v boršt, sta zdaj ležala na robu gozda, opaljena od ognja, s prestreljeno glavo...

»Dobro sva jih, Tone!« si je govoril France in se od zadaj bližal svojim, ki so bili pred župniščem in še vedno streljali. Planil je mednje, telebil poleg strojnice, odrinil Jakinovega, ki je s smrtnim žrelom meril v globel, in streljal, streljal...

*

V nedeljo potem so pokopali Miho, Jožeta in Pograjčevega Toneta. France je stiskal roke, ko so spuščali krste v črno zemljo.

Poveljnik ga je tolažeče potrepil po rami.

France se je nasmehnil tožno, a možato. Zdaj je bil cel mož.

»Sam sem!« je segel poveljniku v roke. »Zdaj se bom bil za tri!«

Za tri junake: za Toneta, Jožeta in Miho...

IZ LETALSKE TEHNIKE

Od lesenih drsalk

Tugomir Tory

do sodobnega skrivalnega ali uvlačljivega podvozja

Pri gradnji kopenskih letal, to je letal s kolesi, predstavlja smotno postavljanje in oblikovanje podvozja za graditelja vedno eno zelo važnih nalog. V primerih, ko gre za velika letala ali težke bombnike, predstavlja podvozje celó nenavadno zapleten problem. Upoštevanje, zračunati in vedeti je treba, koliko in kako močno je obremenjeno podvozje sodobnega bombnika pri vzletu, predvsem pa pri pristanku. Že pri vožnji po zemlji, to je tedaj, ko letalo teče, da dobi zadostno hitrost in vzgon, ki premaga težo letala, se pojavljajo znatne sile. Če pomislimo, da mora neki bombnik, popolnoma natovoren z bombami, doseči hitrost okoli 150 do 180 km na uro, dokler ne postane sposoben za vzlet in se ne odlepi od tal (vzgon premaga v tem hipu aeroplanovo težo), potem si lahko predstavimo, kaj mora prenesti podvozje. Najmočnejše naprezanje in obremenitev pa mora prenesti podvozje vsekakor pri pristanku. Pri tem morajo kolesa in prožni ublaževalci sprejeti nase celotni pristajalni sunek ter večji del njegove sile s svojim prožnim učinkovanjem uničiti, da bi se na ostalih delih letala ne mogel škodljivo uveljaviti.

Prav gotovo je tudi za laika zanimivo zasledovati razvoj letalskega podvozja od primitivnih drsalk do sodobnega skrivalnega ali uvlačljivega podvozja. Poskušali bomo pokazati to razvojno pot v naslednjih odstavkih.

Prvi dvokrilci bratov Wright-ov, bodisi jadralna ali motorna letala, niso imeli še nobenih koles. Imeli so le drsalke, ki so bile postavljene vzporedno s podolžno osjo letala. Ta letala so se dvignila s posebne vzletne priprave s tirnico, to je priprave, ki je temeljila na principu prače. Za pristanek niso bile te dolge, upognjene lesene drsalke nič kaj prikladne, kajti pri pristajanju so zaradi trenja z zemljo pristajalno vožnjo letala močno zavirale. Kasneje so na drsalke pritrdili kolesa, da bi gibljivost letala na zemlji povečali.

Šele med prvo svetovno vojno je nastala stalna konstrukcija podvozja, ki je obstajala iz dveh, v obliki črke »V«, na trup pritrjenih opornic, ki sta bili med seboj zvezani s prožno osjo. Ta oblika podvozja se je obdržala v letalski gradnji več ko dve desetletji in se uporablja z ustrežajočimi izboljšavami tudi še danes pri manjših športnih in šolskih letalih srednje hitrosti. Os med obema opornicama pa je slej ko prej izginila, kajti čestokrat se je zgodilo, da se je pri zasilnem pristajanju na neugodnem zemljišču, n. pr. na travnikih z visoko travo, le-ta navila okoli nizko ležeče osi, kar je imelo za posledico, da se je pristajajoče letalo postavilo na nos ali pa se celó prevrnilo na hrbet. Da bi izključili te nevarnosti, so jeli graditi podvozja z deljeno, v sredini višje dvignjeno osjo ter kasneje podvozja brez vsake

osi, pri katerih sta obe polovici popolnoma ločeni, s čimer je dana možnost večjega razmaka med obema kolesoma ter s tem seveda tudi večja stabilnost letala pri vožnji po tleh bodisi pri vzletu, še bolj pa pri pristajanju. Tudi zavore na kolesih, ki močno zmanjšujejo hitrost pristajalne vožnje letala, so se vedno bolj uveljavljale in so danes že na splošno uvedene.

Ko je letalo postalo najhitrejši prometno običilo, je stopilo vprašanje zmanjšanja zračnega upora podvozja v ospredje. Šlo je za njegovo poenostavitev, hkrati pa tudi za obliko, ki bi nudila čim manjši upor. Z veliko skrbnostjo so se sprva lotili oblaganja opornic, predvsem pa koles z aerodinamičnimi oblogami, s čimer je bil škodljivi zračni upor bolj ali manj zmanjšan in hitrost naravno nekoliko povečana. Za hitra športna letala in dirkalna (tekmovalna) letala je bilo slednjič najdeno aerodinamično zadovoljivo, preprosto, enonožno podvozje, iz katerega je bilo za nagla potovalna in potniška letala kot končna rešitev razvito skrivalno ali uvlačljivo podvozje. — Prvo letalo s skrivalnim podvozjem v evropskem zračnem prometu je bil ameriški spodnjekrilc Lockheed »Orion«, in sicer l. 1932. v službi švicarske zrakoplovne družbe »Swiss-Air«.

Uvlačljivo ali skrivalno podvozje se je sicer sprva moglo uveljavljati le zelo počasi, kajti napram prvim konstrukcijam so bili zelo nezaupljivi in so se bali premajhne stabilnosti pri trdih, sunkovitih pristajanjih. Kaj kmalu pa se je pokazalo, da so bili vsi dvomi in pomisleki proti novemu tipu podvozja neutemeljeni in zmotni. Skrivalno ali uvlačljivo podvozje je slednjič prodrl in se naglo uveljavilo ne samo pri mnogih potniških in športnih, temveč tudi pri lovskih, ogledniških in bombnih letalih ter celó pri najtežjih bombnikih, ki tehtajo s polno opremo okoli 25 do 30 ton...

Sodobna skrivalna podvozja se med poletom vlegajo ali v krila ali pa v motorne gondole (pri dvo- in večmotornih letalih), redkeje v trup, to je njegov levi in desni bok. Skrivanje podvozja v trup je zlasti očitno pri ameriških letalih vrste »Curtiss«, »Grumman« in »Brewster«. Danes se uvlači skrivalno podvozje skoraj dosledno hidravlično. Isto načelo velja tudi za ostrožna kolesa pod repom sodobnih letal.

V pilotovi kabini so na instrumentni deski med drugimi instrumenti vedno tudi signalne in kontrolne priprave, ki kažejo pilotu položaj podvozja. Zvežemo na primer ročico za plin z opozorilno hupo, ki pri pristajanju, ko deluje motor z ustrezajočo množino plina, trobi toliko časa, da je podvozje docela izvlečeno. Mimo tega pokažejo tudi rdeče in zelene signalne lučice končni položaj podvozja.

Elektroni prikazujejo nevidni svet

Pritožuješ se, da tvoja britvica ne reže več, da ni več ostra. Vendar pa s prostim očesom ne opaziš na ostrini nobene napake. Seveda, z očesom ne opaziš ničesar, saj naše oko lahko razloči le potankosti, detajle, ki so večji kot desetinka milimetra. Britvica pa je sama komaj toliko debela.

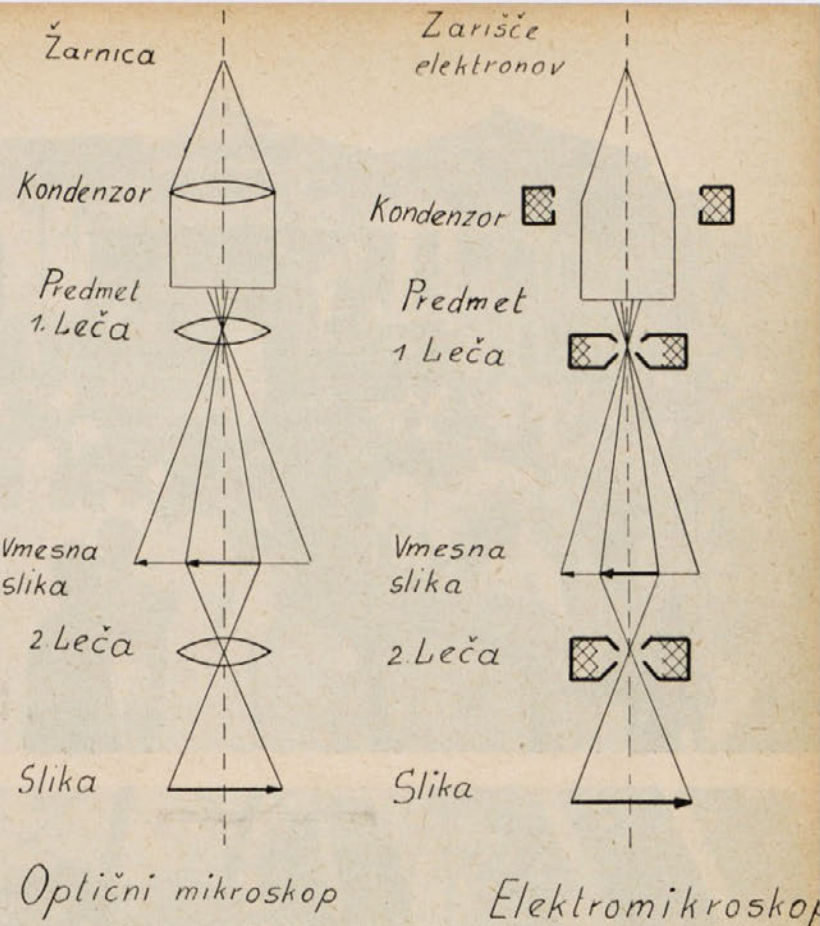
Ampak, prosim, ponudim ti povečevalno steklo ali lupo, z njo vidiš že lahko stvari v velikosti stotinke milimetra. Kajne, sedaj pa že marsikaj opaziš na britvici! Kako razdrapan je njen rob, čudno, da nimaš obraza popolnoma preoranega!

Zanima te, ali bi lahko vse skupaj še povečal? Seveda, saj mikroskop gotovo poznaš, tu je, prosim, ogledj si ga. Mikroskop silno poveča. Z njim je vidna celo razdalja tisočinke milimetra! Da, tudi v medicini porabljajo take mikroskope, ko iščejo naše najmanjše sovražnike, mikrobe. Pa v fiziki, koliko težavnih problemov je že rešil mikroskop! Žal pa ima eno napako: njegovi povečavi so postavljene meje.

Te meje niso naša krivda, ne, zgradili bi lahko mikroskope, ki bi še veliko bolj povečavali kot ta, ki ga imaš zdajle pred seboj — toda...!

Kriva je svetloba. Svetloba? Začudiš se. Saj lahko preparam, ki ga vstavimo v mikroskop, močnejše osvetlimo! Ne, to ni problem. Problem je v tem, da so najmanjši delci, ki jih hočemo opazovati v mikroskopu, že tako majhni, da je njihova velikost enaka valovni dolžini svetlobe. Saj to ti je znano, da je svetloba valovanje, kajne? Na ves delec bi tako lahko padel kvečjemu en svetlobni val in nič več, to pa je seveda premalo, da bi naše oko dobilo jasno sliko. Če ti je to morda nerazumljivo, ti bom skušal stvar pojasniti s temle poskusom:

Tu, glej, imam tri posode. V prvi je zelo droben pesek, v drugi češnje, v tretji jabolka. Svojo roko položim na mizo in sipam od zgoraj s prve posode pesek na roko. Ko jo potem odmaknem, je njen obris na mizi

popolnoma razločen. Če isto ponovim s češnjami in še z jabolki, bom drugič že težko povedal, kaj naj obris na mizi pomeni, tretjič, pri jabolkih, pa noben detektiv tega ne bo uganil.

Tudi s svetlobo je tako. »Predebela« je za male delce, da bi lahko podala pravo sliko o njih. Tu je torej meja povečavam.

Res? Kaj pa, če bi poskusili še s krajšimi valovnimi dolžinami, kot jih ima naša vidna svetloba? Ultravijolentni žarki n. pr. imajo samo polovico tako veliko valovno dolžino kot dnevna svetloba. Očem so nevidni, res, fotografska plošča jih pa občuti kot navadne žarke.

ln nastal je mikroskop z ultravijolentnimi žarki in fotografsko kamero. Z njim ujameмо predmete velikosti desetstotinke milimetra! S tem se je pa tudi zazdalo, da smo mejo možnega končnoveljavno dosegli...

S svetlobnimi žarki smo opravili. Od njih ne moremo pričakovati ničesar več. Ostanе nam samo še možnost, vsaj v teoriji, da poskusimo z žarki še krajše valovne dolžine — z elektronskimi žarki.

Valovna dolžina gibajočih se elektronov — elektrike — je približno 0,000,000,01 mm, desetstotokrat manj, kot valovna dolžina ultravijolentnih žarkov. Kakšnih povečav lahko pričakujemo od tega mikroskopa — elektronskega mikroskopa?

Veliko dela je bilo potrebnega v laboratorijih, veliko poskusov so napravili znanstveniki — in danes stoji pred nami mikroskop. Štiridesetstotokratna povečava.

Prav tak je v svojem bistvu, kot optični mikroskop. Optični mikroskop ima žarnico, ki osvetljuje preparat, naš mikroskop ima cev, ki izžareva elektrone, da bodo »osvetljevali« objekt. Optični mikroskop ima leče, ki zbirajo svetlobne žarke, ali jih ima elektronski tudi?

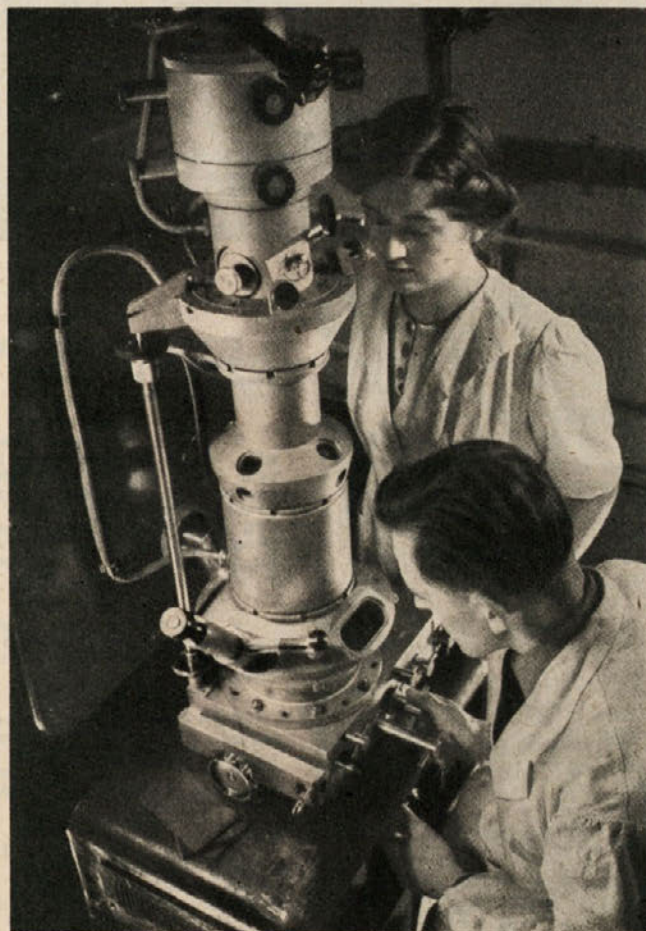
Ima jih. Elektroni se dajo prav kot svetloba zbirati in razprševati, seveda ne s steklenimi lečami, ampak z magnetnimi in električnimi, s tuljavami in kondenzatorji. Naš elektronski mikroskop ima za leče tuljave, po katerih teče tok. Če izpreminjamo tok, se izpreminja povečava — enostavno, kajne!

Kako deluje elektronski mikroskop?

V brezračnem prostoru žareča nitka oddaja elektrone. Ko te elektrone posebna priprava lepo uredi, da

(Nadaljevanje na str. 135)

Elektronski mikroskop

O ljudeh, ki jih

Zgodovina poganstva in srednjeveških verskih ločin pozna nekaj primerov, ki se človeku zdrave pameti še danes upirajo: da si namreč človek hote in z nekim resnim notranjim zadoščenjem kruto muči telo na najbolj čudne načine. Gotovo je za vsa stvarjo tičala pretirana verska vnema, ki pa je v mrtvičenju videla drugačen smisel kakor zdrava askeza, v kateri je brzdanie nerednih, posamezniku in skupnosti škodljivih strasti vendarle poglaviti smoter, medtem ko vidimo pri zgoraj omenjenih gorečnejših, kako si prizade-nejo muke, da bi zbudili pozornost in pomilovanje. Vse je torej neko negativno bahštvo, neko kruto samovelje.

Zgoraj: Množice se pripravljajo za procesijo, ki bo drugocenega boga peljala na tridnevno slovesnost.

V sredi (levo): »Mučenik«, ki si je zabodel v telo celo vrsto dolgih, v pahljačo razkretenih kovinskih igel. Sredi hrbta ima zaplčena še dva posebna kaveljna, s katerima bo vprežen v sveti voz, da bo vlekel srebrnega boga v svetišče.

V sredi (desno): Pogled na sveti voz, ko ga čistijo in pripravljajo za veliko slovesnost.

Spodaj (levo): »Krvava rihta«. S takim zaplčenim »okraskom« mora mučenik pet kilometrov daleč hoditi pred procesijo. Spremlja ga na mučni poti poseben bobnar.

Spodaj (desno): Živa blazina za igle. Več ko 600 kaveljnov in igel si je ta Indijec zaplčil v telo. Mučno »oblačenje« je trajalo uro in pol.

muke mikajo

Tako je že bilo v srednjem veku z bičarji, ki so si trpinčili telo in se s tem ponášali. Podobno vidimo upodobljeno v tej zbirki slik, ki kažejo zanimive navade ali bolj razvade v Indiji, kjer se je mučenje telesa razvilo v znano fakirstvo. Vendar pa je ta pojav vedno v zvezi s skrivnostnim verskim obredom in tako pri domačinih zbuja neke vrste svetlega strahu.

Januarja vsakega leta imajo v Singaporeju posebno tridnevno versko slovesnost, pri kateri opazovalec lahko vidi najbolj nesmiselne reči. Teda privlečejo na dan dragocen srebrni kip boga Subramanja, sina boga Siva, in ga slovesno peljejo v procesiji na pozlačenem vozu v največje svetišče, kjer se mu poklonijo »prostovoljni mučeniki«.

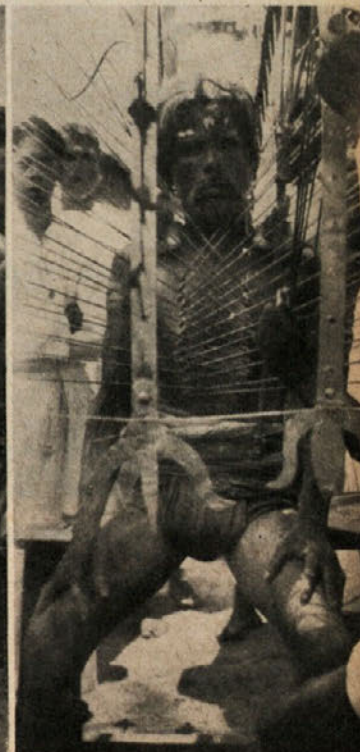
Levo:
Ta srebrni
malik pred-
stavlja in-
dijsko bo-
žansko tro-
jico Brama,
Višna in Si-
va, ki ga
»mučeniki«
s tako veli-
ko vne-
mo spremlja-
jo.

Zgoraj: S takim trpinčenjem bi si moža na desni in levi rada pridobila naklonjenost bogov. Vsa prebodena hodita v posebnih cokoljah, v katerih so nasajene same igle, da bi bila nagajena z večno srečo. Okrašen vozček na sredi je pripravljen, da ga bo vlekel poseben »mučenik«, ki ga bodo vpregli vanj s kaveljnom, zasajenim v hrbet.

Sreda (desno): Da bi izsilili naklonjenost bogov, teče Indijec po jarku, napolnjenim z žarečim premogom, bos. Vročna je tolkšna, da si morajo gledalci zaščititi obraze. A kljub temu da nosi na glavi koš z daritvenim cvetjem, bo »mučenik« prišel iz jarka brez sleherne opekline na nogah.

Spodaj: »Mučeniki« se zdijo tako zamaknjeni, da ne občutijo nobene bolečine več. Mož na levi nosi železen ovratnik, ki ga držijo v telo zaplečene železne igle s srebrnimi konci. Mož na sredi obešajo svetilni strežniki posebnih okrasov na telo. Mož na desni se ne gane, ko mu zabadajo ostre puščice v prsa, trebuh in hrbet.

Drago Ulaga:

3000 let staro športno poročilo

Športno poročilo, ki ga tokrat objavljamo, pripoveduje o starih časih, ko so še sami bogovi posegali v usodo dirkačev. Izvira torej iz dobe, ko še ni bilo olimpijskih vzorov (prve znane olimpijske igre so se vršile l. 776. pr. Kr.) in tudi ne strogih amaterskih predpisov. Prireditelj vojaških športnih tekem, o katerih bomo brali v naslednjem, je bil Ahilej.

Razpise k osmim točkam športnega tekmovanja so objavili šele tik pred nastopom atletov. Tedaj so tudi javnosti pokazali nagrade, ki jih je daroval Ahilej sam. Kakor bomo videli pozneje, so bile nagrade res svojevrstne in visoke. O Ahileju pravi poročilo, da se sam ni udeležil tekmovanja, in sicer zaradi tega ne, ker bi bilo vnaprej gotovo, da bi zmagal. Vrh tega pa tudi ni mogel tekmovati, ker so mu pravkar pokopali ljubega prijatelja; v ostalem je priredil tekmovanje v zvezi s pogrebnimi slovesnostmi.

V areni pod tribunami so se pojavili najboljši vojščaki posameznih polkov. Začeli so z vprežnimi dirkami na dolgo progo, ki je imela ob znamenju na drugi strani oster zavoj. Pet dirkačev se je pojavilo na startu: vsak je imel lahek voziček s parom konj. Služabniki so razkazovali pet nagrad: 1. cvetočo deklico, »dobro izkušeno v izdelovanju umetniških izdelkov« (najbrž večšo domače umetne obrti); k prvi nagradi je spadal tudi precej velik kotlič; 2. šestleto kobilo; 3. latvo; 4. denarno nagrado v gotovini (dva talenta v zlatu); 5. posodo z ročajem. Ko je oglaševalec kazal tretjo in peto nagrado, je posebej poudaril, da sta še nerabljeni.

Boginja Atena mu je zlomila oje — zdaj koraka peš proti cilju...

Živa deklica — nagrada za zmagovalca pri konjskih dirkah

Žrebali so na ta način, da so dali startne številke v čelado. Pri tem je dobil najslabše mesto poznejši zmagovalac D. Že v začetku so zdirjali v hitrem tempu, in bil je videz, da bo šlo za pravilno in normalno športno borbo. Žal pa se je zgodilo, da so v dveh primerih posegli vmes bogovi, ki so bili prisotni med gledalci. Vozniku, ki je pozneje zmagal, je šlo spočetka prav dobro. Apolon pa mu je zbil bič z rok, nakar je hitrost njegovih zmogljivih, toda nekoliko lenih žrebet takoj znatno popustila. Apolonovo vmešavanje pa je razburilo boginjo Ateno. Tako je tudi Atena posegla vmes: dirkaču D. je vrnila bič, vpregi pa, ki je zdirjala naprej, je z udarcem uničila jarem in zlomila oje. Tedaj so videli gledalci precej nevšečen prizor: padeč, pri katerem je vrglo favorita v velikem loku z voza; pri tem se je kajpada potolkel po komolcih, po ustih in nosu in tudi njegovo čelo je bilo krvavo. Pravo čudo, da se ni pripetilo kaj hujšega!

V ostalem pa je treba poudariti, da prikupni voznik ni vrgel puške v koruzo. Ostali del proge je prehodil peš, poganjal dvoje žrebcov pred seboj, za seboj pa vlekel polomljeni voziček. Povsem razumljivo, da je prispel na cilj veliko pozneje za drugimi. Za njegovo nepopustljivost so ga nagradili s posebno dodatno nagrado. Najprej so mu hoteli celo priznati drugo nagrado, vendar so to preprečili prizadeti tekmeči, ki so slovesno ugovarjali.

Pri vožnji skozi neko kotanjo (proga namreč ni bila ravna), je skušal dirkač M. svojega nevarnega zasledovalca A. z vpitjem premotiti, da ga ne bi prehitel in ga je tudi sicer plašil s karambolom. A. pa je dirjal nemo-

teno naprej in se sploh ni menil za svarilno kričanje. Dirkač M. pa je bil očitno človek slabših živcev, prav v poslednjem hipu je zavrl ter pustil zasledovalca naprej. Tudi zaradi omenjenega primera so ugovarjali; obe stranki sta se najprej prav vneto pričkali, potem pa sta ugovor umaknili. Poročilo pravi, da je bilo tudi med gledalci zelo vročekrvno razpoloženje. Dva odličnika, ki sta vsak po svoje motrila dirko, pri kateri je šlo kajpada tudi za stavo, sta se celo tako sprla, da je prišlo skoraj do pretepa.

Dirkam z vprego je sledil nastop boksarjev. Le-ti so se pestili brez rokavic in se tudi niso domenili glede tekmovalnih obdobij (rund). Ko se je pojavil v areni orjak težkega razreda, ki so ga vsi favorizirali, je takoj položil roko na 6letno mulo (prva nagrada) in jo proglasil za svojo lastnino. Pri tem je obljubil, da bo svojega tekmeca raztrgal in mu polomil kosti. Pozval je tudi pogrebce, naj se kar zberejo in ostanejo skupaj, da bodo moža lahko odnesli...

Po tej jasni napovedi je dolgo trajalo, preden se je prigrasil iskani tekmelec. Potem pa se je le pojavil bivši prvak težkega razreda iz Teb. Toda revež ni imel sreče.

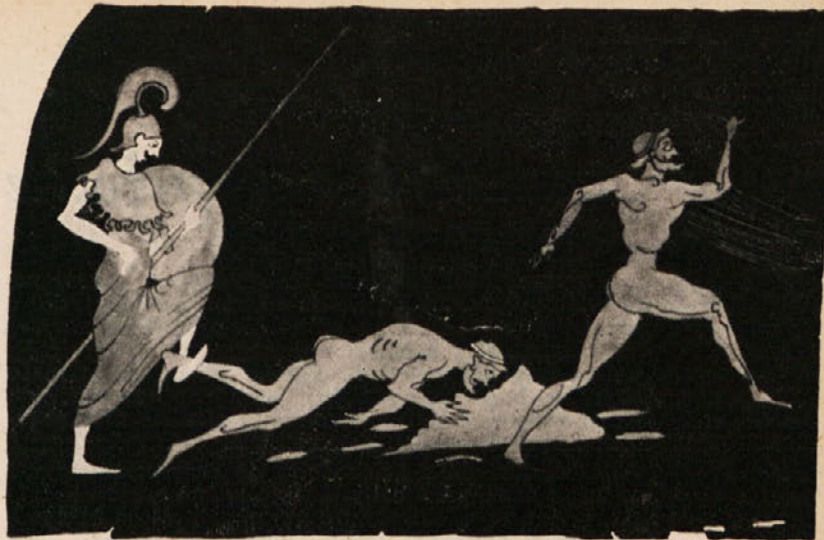
Poklicni atleti pri urjenju (izvirna risba)

Že koj spočetka ga je pogodil s strahotnim udarcem od spodaj v brado in Tebanec je obležal k. o. Udarac je bil tako silen, da je odletel v zrak kakor riba. Sodnik je štel do konca, poraženec pa je ležal negibno na tleh ter bljuval kri, dokler ga niso odnesli s pozornice.

Nato sta prišla na vrsto dva rokoborca. Nastopila sta dvakrat, izid borbe pa je bil neodločen. Tako sta si nagrade (ki so bile spet za sodobne pojme zelo nenavadne in obilne) lepo razdelila. Kot prvo nagrado so razpisali trinožno kozico in 12 glav goveje živine, kot drugo nagrado pa neko žensko, ki so jo cenili na štiri glave goveje živine in je, kakor v zgoraj omenjenem primeru,

Grški tekači na dolge proge (izvirna risba)

Nevoščljiva Atena je spotaknila tekača, ki je bil spre-daj, ter tako omogočila zmago svojemu ljubljencu

uživala sloves, da je večša umetne domače obrti. Poročevalcu pa ni znano, kako so razdelili nagrade glede na to, da je bil izid neodločen. Najbrž so dali prvemu dvoje goved, žensko in trinožno kozico, drugemu pa deset glav živine. Kolikor se je dalo ugotoviti, ženske sploh niso vprašali po njenem mnenju, pač pa ugotavlja poročevallec, da je bila prav čedna.

Pri teku (dolžina proge je neznana) je prišlo spet do nerodnosti, ki jo je povzročila za atletiko navdušena boginja Atena. Tik pred ciljem je postavila nogo tekaču, ki je bil že gotov zmage. Vse kaže, da ji je bilo do tega, da bi zmagal drugi. Prvi se je spotaknil in padel v kup gnoja tako nerodno, da se je z usti in nosom zaril v kravjek. Nad prizorom, ko je dotedanji favorit pljuval neokusno špinačo in nerodno godrnjal, so se hudomušni gledalci imenitno zabavali. Iz razumljivih razlogov pa ni ugovarjal. Tekoč, ki je dosegel tretje mesto in s tem denarno nagrado, se je znal tako lepo zahvaljevati prireditelju, da je ta na licu mesta podvojil nagrado.

Borba z orožjem, ki je sledila tekmam v teku, je bila brez bandaž. Borci so nosili samo ščite, za izid pa je bila odločilna krvava rana, ki naj bi jo prvi zadal drugemu. Toda že v začetku je bilo tekmovalje tako ostro in nevarno, da so ga morali prekiniti. Pri metanju diska so dosegli nov rekord. Tu se je zbralo pet prvo-razrednih mojstrov. Kaj več nam poročevalec o uspehih v metanju diska ne pove. Potem so streljali z lokom v živega goloba, privezanega z nitjo na vrh jambora, ki je bil zasajen v pesek. Prvi strelec je preseknil nit in golob je odletel v zrak; drugi strelec je zadel s puščico goloba v letu. Živalca je zafrfotala s prestreljenimi perutmi nazaj na vrh jambora ter padla na tla. Za strelce so določili naslednji nagradi: za prvaka deset dvoreznih sekir, za drugega pa deset navadnih sekir. Na-zadnje bi morali tekmovalci še v metanju kopja. Gledalci pa so se že naveličali športnih prizorov, vrh tega pa je bil že čas za večerjo. Kopja torej niso več metali, pač pa so razdelili nagrade med oba prijavljena tekmovalca, s čimer sta se kajpada tudi zadovoljila.

(Opomba prevajalca: poročilo je posneto po izvirniku, naš športni poročevalec pa ni nikdo drugi kot stari Homer. Če bi kdo rad zvedel še kaj več o prireditelju Ahileju in o prepirih odličnikov na sedežih, dobi podrobnosti v XXIII. spevu Ilijade.)

Kako žuželke love in more

V svetu žuželk nahajamo mnogo čudnih, skoraj neverjetnih pojavov. Učenjaki in bistri opazovalci vedo o tem mnogo povedati. Opis nekaterih njihovih opazovanj nas bo seznanil z načinom njihovega lova in morjenja. O državotvornih žuželkah, kot so čebele, mravlje in druge, ne bomo govorili, ker jih lahko smatramo za »redno vojsko«, katere posamezniki nikakor niso napadalci, ampak kvečjemu žrtve drugih.

Smrtni sovražnik naših čebel je črnorumeni osa z rdečkasto nadahnjeno krili, ki jo bomo imenovali trikotni filant (*Philanthus triangulum*), ali če bi hoteli s prevodom nemškega imena: Bienenwolf, čebelji volk. Če bi se hoteli v zadnjem primeru izraziti prav, bi morali govoriti o čebelji volkulji, ker samo samice poletavajo na lov za čebelami, dočim žive samci življenje vagabundov.

Filant se naseljuje vedno kraj travnikov. Ima sijajno tehniko lova. Poletava nad travniškimi cveticami, kjer nabirajo čebele med, ali pa sedi na kakem stebelu. Čebelo, ki mu slučajno pri prvem napadu uide, mirno zasleduje, dokler ta nekje zopet ne sede na cvet. V tistem trenutku se osa z vso močjo vrže na čebelo in jo potisne dol. Šest trdih hitinastih nog se oklene čebelinega trupa. Noge ima vitke in gibčne, na predzadnjem nožnem členu imajo močan kremplje. V njih objemu je čebela brez moči. Njeno željo brezupno bije v praznino. S svojim silnim, a brezuspešnim prizadevanjem naredi čebela samo to, da se ona in osa zvalita na tla. To ose ne moti. Ne da bi popustila s svojim smrtnim objemom, upogne svoj zadek in piči čebelo v hrbet. Vhod ose je vedno na istem mestu: med zadkom in oprsjem, kjer je živčevje močno koncentrirano. Z vboodom takoj preneha gibanje žrtve. Neverjeten je učinek osinega strupa, ki tako nenadno in popolnoma ohromi čebelo, a je ne usmrti. To je za oso velevažno: njene ličinke potrebujejo svežo mesno hrano, ki ne začne gniti, preden se ne izležejo. Često je opazovati, da se je čebela tako nenadnemu osinemu napadu izmuznila, a ji to ni pomagalo, ker jo je osa zasledovala vse dotlej, dokler ji ni zadala zadnjega udarca.

Ko je operacija končana, postavi filant čebelo na hrbet, položi čebelino sesalo na svoja usta in izpije žrtvi nabrani med. (Pripomniti je treba, da se filant preživlja samo z medom umorjenih čebel.) Potem obesi hromo čebelo na zadnji par svojih nog tako, da visi s hrbtom navzdol. S tako obešeno čebelo odleti osa do svojega

gnezda. Pri vходу jo poprime osa za zadnji par nog in jo povleče v luknjo.

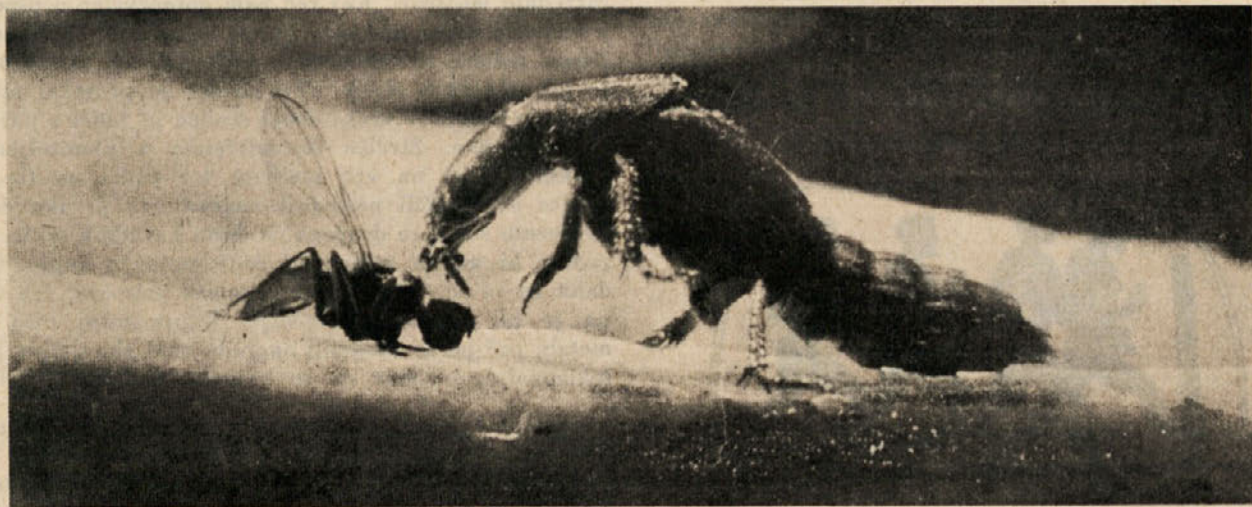
Svoja gnezda dela čebelji volk na suhih, sončnih, pustih tratah, kjer jih je po navadi najti v velikih množinah. Prebivališča več tisoč os na razmeroma majhnem terenu ni pač nikaka redkost. Tam je lahko opazovati življenje te škodljivke domače čebele.

Filant si skoplje približno 30 cm dolgo luknjo, ki je široka za prečni presek navadnega svinčnika. Pesek,

Trikotni filant na delu

ki ga izkoplje, poriva lepo zadenjski iz rova in ko je ta končan, je opaziti pred vodom majhen griček. Rov je najprej speljan v okroglem naklonskem kotu, a se ukloni nato globlje. V svojem zadnjem delu pa je skoraj vodoraven. Globlje v rovu naredi filant v stene posebne kamrice. V vsako od teh pripravi 4–5 omrtvičenih čebel, ki služijo kot hrana eni sami ličinki, ki se izvali iz 1 mm debelega in 5 mm dolgega jajčeca, ki ga skrbno pritrdi na eno izmed čebel. Kamrico potem zazida. Ličinka, ki se izvali, ima tako rekoč takoj pogrnjeno mizo z odlično konzerviranim mesom. Jeseni se ličinka zabubi in doseže popolno stopnjo svojega razvoja šele, ko naslednje leto spet močno poletno sonce segreje zemljo

Hrošč je planil na svojo žrtev ...

tudi v globino. Tedaj se zbudi v življenje nov rod čebeljih volkov, jasno, z lastnostmi svojih roditeljev.

Nič manj nevarni čebelarjem niso pajki, a ne toliko tisti, ki plete mreže. Mora biti že močna, da vzdrži čebelo. Nevarnejši so oni, ki ne tkejo mrež in jih sicer prav težko opazimo.

Bistremu očesu se večkrat ponudi prilika opaziti na cvetu čebelo, na videz živo, a v resnici mrtvo, z iztegnjenim jezičkom. Če bi mogli bralcem predstaviti onega malega pajka, ki na tak način spravlja pridne čebele na oni svet, bi v primeri s čebelo zmajali z glavo, češ to ni mogoče. Pa je. Pajka bomo imenovali *Thomisus*. Francoski naravoslovec Fabre je delal z njim in s čebelami zanimive poizkuse: na cvetoč grmiček timijana je kanil nekaj kapljic medu, zraven pa je priložil nekaj čebel in malega pajka. Vse skupaj pa je pokril s poveznikom iz mreže. Pajek se je splazil takoj med razcvetje in dvignil prednje štiri noge kvišku. Ko se mu je ena čebel dovolj približala, je skočil pajek proti njej in jo zgrabil s čeljustmi za rob krila, z nogami pa ji je oklenil trup. Čebela bi se, nič hudega sluteč, otesla neljubega gosta, a ga ni mogla doseči z želom. On je sedel že vrh čebele. Nenadoma je spustil pajek s čeljustmi krilo in jih zasadil v tilnik nesrečne žrtve. Učinek ugriza je strašen. Še nekaj tresljajev in že je po čebeli. Potem ji mali ropar izsesa kri.

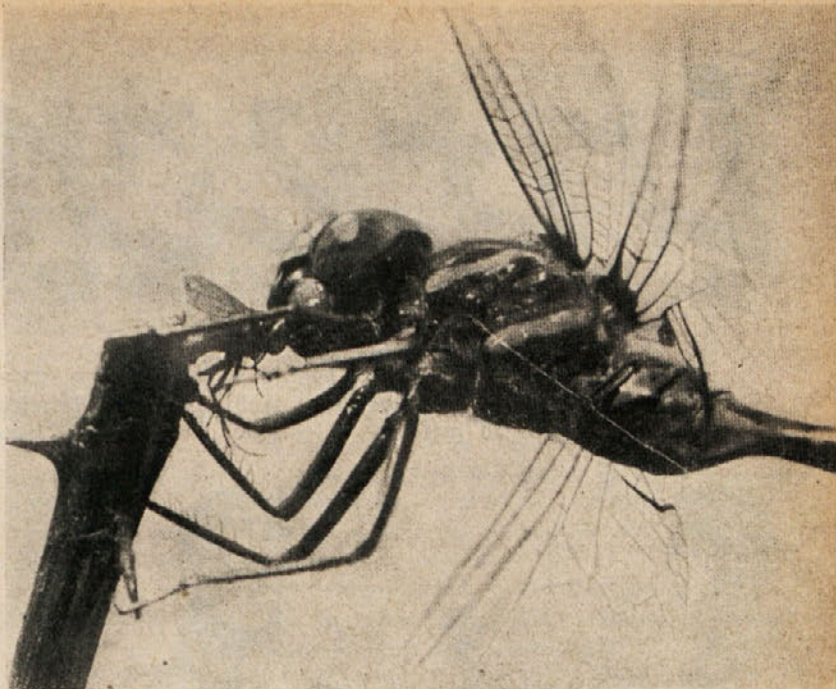
Podobno kot filant lově tudi druge ose, le da se ne brigajo za čebele. Velika lesna osa na primer neprestano bije boj s pajki, majhnimi ali velikimi, ker so naposled skoraj vsi enako nevarni. Izurjena je v tem poslu. Ona piči pajka potem, ko sta se že dolgo bojevala, dvakrat: prvi pik je v njeno lastno obrambo. Piči ga najprej v usta in doseže s tem, da se to njegovo najnevarnejše orožje sklene. Sedaj pajek ni več nevaren. Zato sledi drugi pik v glavoprsje, tja za četrti par nog, in ima isti učinek, kakor pik filanta, namreč omrtvičenje. Tudi ti pajki so po mesecu še popolnoma sveža hrana za njene ličinke, ki so tako izbirljne.

Podoba ose *Cerceris* iz rodu *Crabronidae* (grebače) nam takoj, ko jo vidimo, da misliti, da ima zaradi svojega dolgega zadka in žela kako posebno nalogo. Ona si je namreč izbrala za svoj plen namesto čebel ali pajkov hrošče, a ne vseh od kraja. Samo nekatere rilčkarje in krasnike. Tudi njene ličinke se hočejo takoj mastiti s svežo pečenko. Kakor je znano, imajo žuželke svoj mozeg na trebušni strani, zato ga ne imenujemo kot sicer hrbtnjača, ampak trebušnjača. Hrošči, ki so vsi odeti v debelo hitinasto suknjo, so, bi dejal človek, varni kakor v železni srajci. Pa temu ni tako. Med prvim in drugim parom hroščevih nog na telesni simetrali je tista hroščeva »ahilova peta«, za katero *Cerceris* tako dobro ve. Tamkaj so vrata k venčku treh živčnih vozlov, ki so v zvezi z živčnimi konopci. Ti vozli omogočajo okončinam gibanje. Anatomske preiskave so dokazale, da so živčni vozli pri nekaterih rilčkarjih in krasnikih tako koncentrirani, da jih je moč onesposobiti za delo z enim samim vbrdom. Jasno nam je sedaj, zakaj ta osa napada ravno te hrošče, ki služijo njeni zalegi na enak način za hrano kot pri prejšnjih dveh.

Na podoben način spravlja na varno škodljive gosenice peščena osa (*Amophila sabulosa*).

Na zanimiv način lovi žuželke ličinka volkca (*Myrmeleon*), ki si izkoplje na peščenem pobočju lijaku podobno jamo in se postavi njej na dno. Mimoidoče žuželke se ne menijo dosti za sicer nenavadne vdolbine v zemlji. Ličinka povese tedaj, ko misli, da je pravi čas, glavo in posuje z močnim telesnim sunkom navzdol in navzgor mimoidočega s točo peska. Žrtev se zvali omamljena od nenavnega dogodka v lijak, kjer jo že čaka rabelj čudnega videza.

V sedanjem času večkrat slišimo o zasedah. Tudi žuželke so sila spretne v tem načinu lova. Poglejmo samo ličinko poljskega brzca (*cincidella*). Na peščenih tleh z redkimi rastlinicami opazi bister opazovalec na spredu večkrat majhne luknje, ki merijo največ za premer grahovega zrna. Če hočemo opazovati roparja pri njegovem lovu, ko tako neviden ždi v zasedi, moramo

Kačji pastir pri gostiji

stopiti za korak proč, kajti ličinka čuti najmanjši tresljaj zemlje. Nenadoma izginejo vse prejšnje luknjice. Ličinke so jih zamašile s svojimi, spretno z ilovico namazanimi glavnicami. Tukaj preže mirno na mimoidoče mravlje in hrošče.

Prav tako iz zasede napada tudi neki hrošč iz rodu *Staphylinidae*, ki ga vidimo na sliki, ki jo je posnel ameriški učenjak Howes, ki je tudi napisal o požrešnosti žuželk zanimivo študijo. Obe naslednji fotografiji, ki jih je on posnel ob priliki opazovanj z drobnogledom, imata zelo tragičen značaj. Na prvi vidimo onega hrošča baš v trenutku, ko je ujel presenečeno mušico. Ta žuželka, ki se zdi na sliki ko fantastičen zmaj, živi v skorji starih dreves ali v kupih gnijočih rastlinskih odpadkov. Hrošč, ki čaka v zasedi, skoči bliskovito na žrtev in ji zada s svojo glavo smrtni udarec. Od pojedinke mu ne ostanejo kakor gola krila.

Na drugi sliki vidimo kačjega pastirja, ki ga Anglosaksonci nazivajo s tako simboličnim imenom *dragon-fly*, kar bi se reklo po naše muha-zmaj. Ta žuželka je izključno mesojeda in zato koristna, ker požre ogromne količine muh in mušic. Poleg svojega nenehnega letanja s čudovitimi akrobacijami jo odlikuje tudi odlična lovsko spretnost. Slika ga predstavlja baš v trenutku, ko se masti z muho. Opazovanja so dognala, da požre takle »zmaj« vsako uro povprečno 10 muh. Je pač dober in vztrajen »muholovec«.

Čudne navade in pojavi v žuželčjem svetu nam dajo misliti, da bi moral biti njih izvor nekje na kakšnem daljnem planetu. Njih oblike morejo podpreti to bizarno hipotezo zlasti, če jih preiskujemo pod drobnogledom.

(Nadaljevanje s str. 129)

ne gredo kot otroci iz šole, jih posebna leča, kondenzor vzporedno usmeri na objekt, ki ga opazujemo. Za objektom leži prva leča, ki zbere in nato razprši elektrone, da napravijo prvo povečano sliko, s katero naredi potem druga leča isto. Elektroni, razpršeni od druge leče, udarjajo na poseben zaslon in postanejo na njem našim očem vidni. Tu dobimo povečano sliko predmeta.

Ko primerjaš skici optičnega in elektronskega mikroskopa, ali je kaka razlika med njima? Tako je z vsemi velikimi izumi: v svojem bistvu so enostavni.

Res je, ni še vse izdelano do kraja, še so težave, ki jih znanstveniki premagujejo in jih bodo zmagali danes ali jutri, vendar je bil storjen s tem mikroskopom velikanski korak.

Ljudem, ki iščejo in raziskujejo, borcev proti smrti in boleznim je bilo dano novo, čudovito orožje v roko, v blagoslov človeštvu!

L'Intempestivo

marian * garzanti

Navpik je žgalo sonce. Ljudje so pobegnili v senco košatih dreves. Nikomur se ni ljubilo govoriti. Ustnice so bile suhe in jezik se je lepil ob nebo. Še ptiči niso

žvrgoleli kot običajno. Sedeli so na vejah in dremali. Psi pa so se nemirno prelegali in moleli dolge penaste jezike iz gobcev.

Ležal je v visoki travi in grizel bilko. Nihče ga ni motil. Dobro skrit je opazoval vsako malenkost okoli sebe. Izvlekel je cigareto in si prižgal. Fej, še kaditi ni mogel. Tobakov dim se je pomešal z grenkim kiselkastim okusom bilke, ki jo je žvečil. Pljunil je in pljunek je priletel na mravljo, ki je vlekla crknjeno muho kdo ve kam. Mravlja je brcala, obstala nekaj časa mirno, nato pa se spet skušala rešiti sluzastega objema. Kako se ji je to posrečilo, ni več videl, kajti za njim je nalahno zašumelo. Vstal je in se skoro zaletel v mlado deklico, ki je zamišljeno brodira po travi. Ni se zmenila zanj. Zdelo se mu je, kot da ga ni niti videla. In vendar bi ga morala, saj je stal tik ob njej, ko je šla mimo.

»Hej, dekle!«

Ustavila se je in prisluhnila. Kaj je ni nekdo poklical?

»Hej, dekle!«

Obrnila se je v smeri kliča. Njene velike zvezdnate oči so se uprle v mladeniča, a spregovorila ni.

Mar ne vidi, ali se dela neumno?

Segel je na tla po suknjič in se ji približal.

»Kaj delaš tu?«

»Iščem!« je odgovorila.

»Iščeš, si kaj izgubila.«

Ni odgovorila. Stopila je tesno k njemu in ga pozorno gledala v obraz. Dvignila je roko in nalahno pobožala njegovo lice.

»Ne, ti nisi pravi. Tudi ti iščeš,« je zamrmrala.

Ni je razumel. Ni se mogel spomniti, da bi kaj iskal. Opazila je njegovo zadrego. Prijela ga je za roko in ga odvedla s seboj.

Sla sta po cesti prepolni ljudi. Hiteli so v najrazličnejše smeri. Vsi z važnimi opravki. Gospod poleg gospe z nagubanim čelom, delavec in služkinja, dekle s knjigami pod pazduho in študent z aktovko v roki. Eden za drugega se niso brigali. Skrbno so se izogibali, da se ne bi zadeli s komolci ali si stopili na čevlje. Nekaj se jih je sunkoma ustavilo pred izložbami in z očmi požiralo razstavljene predmete. Nekdo je negotovo stopil v trgovino. Prišel je mimo prosjak in strmel v kos kruha, ki ga je jedel in je zato postajal vse manjši. Hlastal je po njem, beračica za njim pa ga je devala v usta po drobtincah. Pojedla sta ga oba. Z rokami na hrbtu je hodil počasi visok dostojanstvenik.

»Iščejo!« je dejala deklica.

Njen spremljevalec se je oziral na vse strani, pogledaval ljudem obraze, kretnje, a ni opazil, da bi kaj iskali.

Prišla sta v veliko dvorano. Tisočero luči je sijalo s stropa. Mrtvo so gledale freske s sten. Na visokem balkonu je nekdo s paličico mahal po zraku. Nevidni godci so igrali dolg zadušljiv valček. Mlahavo so se gibala telesa plesalcev v vročem vzdušju. Ob krajeh so stale pogrnjene mize in okoli njih so sedeli gledalci. Od časa do časa je kdo nesel kozarec k ustom in mlasknil z jezikom.

»Dolgočasno!« je vzdihnil spremljevalec.

»Tudi ti iščejo!« je odgovorilo dekle.

Vstopila sta v gostilno.

Šum in trušč jima je udaril nasproti. V zakajeni pivnici so prepevali. Zalita natakara je nesla vino in prgišče cigaret. Pri mizi je nekdo hitel pospravljati gu-

ljaž, ki se je vablivo kadil na krožniku. Denar je žvenketal po mizi in se trkolikal na tla. Nekaj rok je grabilo po njem. V kotu je priletel možakar trkal s ključem po kozarcu in klical natakaraico. Vedno novi gostje so prihajali.

Dekle je potegnilo fanta za seboj v mračno, tesno zatohlo sobico. Za mizo je sedel raztrgan in zamazan ušivec in pisal. Kopičil je list za listom na kup in si od časa do časa pokrtil obraz z rokami. Vodene oči so se zazirale skozi okno, kjer se je videlo neskončno jasno nebo in dimnik sosedne hiše. Potem je segel v predal in privlekel na dan časopise vseh mogočih izdaj. Nemo je buljil vanje, potem pa nenadoma vstal in jih raztrgal. Papir se je usul po tleh, on pa je hodil po njem z dolgimi nemirnimi koraki. Potem je pisal dalje.

V sosedni sobi je zaverovano strmel v nedokončano sliko mlad človek. Držal je v eni roki čopič, v drugi barve. Ustnice so se mu raztegnile v zadovoljen smehljaj in oči so se mu zaiskrile. »Tako, da!« je šepetal. Dolgo je gledal, da bi se naužil, da bi popil vsako potezo na sliki. Ogledoval jo je od vseh strani, vsako podrobnost. Odložil je čopič in barve in vzel sliko s stojala ter jo nesel prav k oknu. Gledal je in obraz mu je okamenel. »Ne, to tudi ni tisto!« je dejal in jo vrgel v kot.

Koračila sta preko mostu. Pod njim se je valila kalna reka in butala ob bregove. Bila je najbrž nevihta ali pa so jo skalili mestni kanali. Ob ograji mostu je stala ženska in brezizrazno motrila vodo pod seboj. Lase je imela razmršene, oči izbuljene in pena se ji je nabirala okrog usten. Obleka je bila ohlapna in starinska. Telo uvelo in roke so se nemočno oklepale železne ograje.

»Išče!« je bolešno dejala dekle. »Nisem še srečala človeka, ki bi našel.«

»Našel? Kaj?«

»Sebe!« je tiho povedala.

Spremljevalec je molčal. Objel je dekle in ga hotel poljubiti, a se mu je ubranilo.

»Ne! Pusti! Nima smisla. Plehka vsakdanjost.«

Onkraj mostu sta se ločila in tema je utrnila njuno sled...

UMETNOST IN MISIJONI

Svojski gradbeni slog v cerkveni umetnosti: Frančiškanska cerkva v Libiji

Marsikdo bo dejal prvi hip, ko bo ta naslov prebral, da je prisiljeno in nenaravno spravljati umetnost v zvezo z misijoni, ko vendar ni med njima nič skupnega.

Kdor bo pa malo globlje premislil, kaj je namen in naloga katoliških misijonov, bo pa gotovo uvidel, da je vsaka umetnost že po svoji naravi in namenu v službi misijonov; krščanska umetnost pa naravnost najboljšo sredstvo za uspešno misijonsko delo.

O namenu umetnosti so umetniki sami izrazili take sodbe, da misijonarje morajo nagniti do tega, da umetnost pri misijonskem delu upoštevajo.

Odlična katoliška pesnica in igralka Emilija Ringseis pravi:

»Jaz mislim in upam, da pomagamo človeštvu pripravljati onostransko bivališče, ko sebe, sodobnike in znankec umetniško preustvarjamo.«

Pisatelj Kralik ni mogel umetnosti misijonom bolj priporočiti, kot jo je s tem, da je nalogo umetnosti označil takole:

»Naloga prave umetnosti je s svojimi sredstvi slikovite nazornosti to izraziti, česar sam um ne doseže.«

Tudi Aleš Ušeničnik v članku: »Večnostni pomen umetnosti« dobro podkrepi potrebo umetnosti pri misijonskem delu z besedami:

»Splošno se mora človeštvo po naravnih simbolih znati in umetnosti dvigati k Bogu.

Umetnost je najlepša plat kulture, a kultura je na splošno naravni pogoj, da morejo v človeštvu vzkaliti kali višjega naravnega in verskega življenja. To priča tudi zgodovina misijonov.«

Iz vseh teh izjav sledi, da prava umetnost vodi k Bogu, saj odkriva človeštvu najlepše in najgloblje skrivnosti življenja in mu prikazuje v čutni, živi obliki vso lepoto duhovnega sveta. Zato pravi Ušeničnik v že omenjenem članku:

»Če umetnost v mejah resnice in npravnosti ostvarja lepoto, dasi morda le naravno, prav tako po svoje povečuje Boga, kakor ga povečuje narava sama.«

Že na podlagi le teh izjav nam sedaj umetnosti ne bo težko spraviti v zvezo z misijoni in jo postaviti naravnost v službo misijonske misli.

Misijoni — kot vemo — imajo namen širiti med poganstvi narodi vidno Kristusovo kraljestvo — Cerkev, ki je v svojem bistvu kraljestvo resnice, dobrote in lepote. Resnica, dobrota in lepota Kristusovega kraljestva mora postati med pogani vidna. Vidna mora postati med pogani katoliška Cerkev z vsemi tistimi značilnimi znamenji, po katerih se spozna prava Kristusova Cerkev. Njeno najbolj značilno znamenje pa je vesoljnost v

zvezi z edinostjo. To znamenje od nje zahteva, da sprejme vase vse, kar je obče človeškega, dobrega in lepega. Kar je obče človeško, Cerkev ne sme biti tuje, ampak domače. Vse to mora sprejeti, ohraniti in oplemenititi s krščanskim duhom. Cerkev se je te svoje dolžnosti vedno zavedala, zato je kulturo narodov, ki so stopili v Cerkev, ne le ohranila, ampak jo tudi gojila, pospeševala in plemenitila s krščanskimi idejami.

Papež Pij XII. pravi v okrožnici »Summi Pontificatus«: »Misijonarji vseh časov so z žrtvami, z vdanostjo in ljubeznijo silno veliko raziskovali in preučavali zato, da bi tem lažje dodobra razumeli in cenili tako raznovrstno omiko in da bi izrabili njene duhovne vrednote za živo in životvorno oznanjevanje Kristusovega evangelija.«

V zadnjih 20 letih so misijonarji na pobudo Cerkev začeli uporabljati pri misijonskem delu eno najbolj učinkovitih sredstev za životvorno oznanjevanje Kristusovega evangelija: domačo upodabljačo umetnost. Zadnji papeži so namreč spoznali, da je za uspešno misijonsko delo nujno potrebno dvoje: Prvič popolno znanje jezika naroda, v katerem misijonar deluje, kajti le tako je mogoče uspešno oznanjati evangelij. Drugič pa uporaba domače umetnosti pri oznanjevanju evangelija. Kajti mnogo krščanskih resnic je tako globokih in skrivnostnih, a obenem tako lepih in vzvišenih, da jih je treba prikazati poganom v njim dojemljivi obliki in tako, da bodo zaslutili vso njih veličino in lepoto. To pa se najlažje doseže z domačo upodabljačo umetnostjo.

Kakor upodablja Cerkev vidna znamenja, ki označujejo nevidno milost zakramentov, tako morajo tudi misijonarji uporabljati upodabljačo umetnost kot vidna znamenja globokih in skrivnostnih duhovnih, verskih resnic. Prikazati je treba poganom veličino Kristusa, Marije, svetnikov in Cerkve sploh v kar najlepši obliki in čim bolj dostopno njihovemu mišljenju. Poganom mora postati Cerkev domača in privlačna in vzvišena obenem, zato se mora reš obleči v domačo umetnost pri vsem svojem udejstvovanju, tako pri gradnji cerkva kot pri upodabljanju svetih podob in pri razlagi verskih resnic in dogodkov iz Kristusovega življenja. Vse to bo naredilo Cerkev in katoliško vero poganom privlačno in domačo. Pogani bodo tako začutili vesoljnost Cerkev in jih bo tako lahko prepričati, da katoliška vera prihaja iz nebes, da je razodeta in namenjena za vse ljudi in vse narode, da torej ni človeškega izvora in last tega ali onega naroda.

Veličina Cerkev bo šele tedaj zasijala na svetu v vsej polnosti, kadar bo Cerkev zakoreninjena v vseh narodih

in kadar jo bodo slavili geniji vseh narodov, vsak po zmožnostih in darovih, ki so jih prejeli od Boga, ta v znanosti, oni v umetnosti. Tedaj bodo umetniki najrazličnejših narodov vsak svojemu lepotnemu čutu in stvarilnim zmožnostim primerno upodabljati velika božja dela. Takrat se bo odražala vsa pestrost mnogolikih darov, ki jih je Bog dal posameznim ljudem in narodom, v čudoviti enotnosti, saj bo za vse »en Gospod, ena vera, en krst, en Bog in Oče vseh, ki je nad vsemi in po vseh in v vseh« (Ef 4, 6). Tedaj bodo v katoliški Cerkvi vsi narodi in vsa ljudstva, pokristjanjena bodo vsa področja človeškega udejstvovanja po vsem svetu, tedaj bo napočil čas, ko bo »vse in v vsem Kristus« (Kol 3, 12).

Mnogim se zde vsi ti cilji in ideali nedosegljivi in zidani v oblake. A napoved Kristusa, da bo prišel čas, ko bo »ena čreda in en pastir«, in tudi izkušnja in sadovi misijonskega dela nam pričajo, da Cerkev vse to more doseči in tudi bo dosegla.

Cerkev je v zadnjih 20 letih, odkar se je posebno zavzela za pokristjanjenje poganke umetnosti, dosegla lepe uspehe.

Največ zaslug pri tem delu ima msgr. Constantini. Ko ga je papež Pij XI. poslal l. 1922. na Kitajsko za apostolskega delegata, je takoj spoznal, kako je kitajski narod glede umetnosti na visoki stopnji in kako se po naša z večtisočletno kulturo. Zato se je začel prizadevati, da bi se njihova umetnost pokristjanila in nato uporabila kot učinkovito sredstvo pri misijonskem delu Cerkve. Na njegovo pobudo so začeli misijonarji zidati cerkve, šole, semenišča in sploh vse misijonske ustanove v kitajskem stilu. On je tudi utrl pot domači krščanski umetnosti na Kitajskem. Ko je spoznal več nadarjenih umetnikov, je začel razmišljati, kako bi se jih dalo pridobiti za katoliško vero in za to, da bi se posvetili krščanski umetnosti ter misijonarjem pomagali pokristjaniti kitajsko pogansko umetnost. — In res se mu je posrečilo spreobrniti slovitega slikarja Luka Thee-ne. Seznanil se je z njim ob priliki umetnostne razstave v Pekingu l. 1927. Svetoval mu je, naj se poglobi v študij evangelijev, kjer bo prav gotovo dobil novih motivov za svoje umetniško ustvarjanje. Slikar ga je ubogal in se je tako zelo poglobil v evangelij, da ga je Kristusov nauk vsega prevzel, postal je katoličan in se posvetil krščanski umetnosti. Sedaj je profesor za umetnost na katoliški univerzi v Pekingu. Pravijo, da iz njegovih slik veje taka ljubkost, milina in poduhovljenost, da se mu v krščanski umetnosti more primerjati le še Angelico. Za seboj je potegnil še celo vrsto slavnih umetnikov-slikarjev. In danes ima katoliška Cerkev na Kitajskem lastno slikarsko šolo, ki je krščanska in kitajska obenem. Kitajski krščanski umetniki so priredili že več razstav, ki so zbudile med Kitajci veliko zanimanje za krščansko umetnost in jim tudi približale Cerkev in katoliško vero. Tudi nekaj tujih misijonarjev se je na Kitajskem posvetilo kitajski umetnosti, da bi tako z umetnostnim udejstvovanjem pripomogli Cerkvi do veljave med kitajskimi umetniki.

Constantinijevi uspehi so nagnili tudi apostolskega delegata Marellu na Japonskem, da je začel z enakimi poizkusi tudi na Japonskem. Tudi tu se je uspeh kmalu pokazal. V kratkem času se je izpreobrnilo več japonskih slikarjev, ki so se nato posvetili krščanski umetnosti.

Ko je Pij XI. dal Japoncem prvega škofa, so se mu zahvalili tako, da je slavn japonski katoliški umetnik Luka Hasegawa poslal papežu štiri svoje slike velike umetniške vrednosti. Dve izmed njih predstavljata »japonsko Marijo«; na eni je Marija upodobljena kot kraljica Japonske. Zato si je iz nje veličina in dostojanstvo, na drugi pa japonska Marija kot ljubka in dobrotljiva mati. Ostali dve sliki pa razodevata, kako zna umetnik življenjsko tragiko ožariti z vero in ljubeznijo. Ena predodčuje Kristusa na Oljski gori, ki moli ob robu prepada; druga pa prikazuje mlado japonsko mučenko, ki se zvija v bolečinah pred poganskimi sodniki in krvniki, sprejema kleče poslednjo daritev in tepta z nogami pogansko sliko. Vse štiri slike hrani etnološki misijonski muzej v Rimu. Zelo slovi tudi japonski slikar Okoyama, ki najrajši upodablja japonske mučence. 26 njegovih slik je v etnološkem misijonskem muzeju v Rimu. Poleg teh

Razpelo v naravni velikosti, ki so ga z najbolj preprostim orodjem izdelali Kanaki, domačini na otokih Južnega morja, in ga zdaj hranijo kot posebno veljavno svetinjo v misijonskem zavodu v Würzburgu

dveh so po stvarilni oblikovnosti čisto japonske, po idejah, ki jih predstavljajo pa čisto krščanske. Tudi japonski katoliški umetniki so priredili že več umetnostnih razstav. Združeni so v posebno organizacijo in vodijo tudi šolo za krščansko umetnost.

Tudi v Indiji in Indokini se domača krščanska umetnost lepo in uspešno razvija, in celo v Afriki. V Afriki je seveda težava s tem, ker zamorci doslej še prav za prav niso imeli lastne prave umetnosti in kulture. Zato sedaj misijonarji v teh krajih proučujejo duha in miselnost domačinov, skušajo spoznati njih umetniško nastojenje iz njihovega rezbarstva in skulpture, da bodo mogli tudi pri njih ustvariti krščansko umetnost, ki ne bo evropska, ampak bo skušala ustrezati miselnosti in lepotnemu okusu zamorca in bo tako rekoč njihova, čeprav ji bodo vdahnili življenje predvsem evropski misijonarji.

Tako je domača krščanska umetnost v misijonskih deželah res v lepem razvoju in razmahu in nudi misijonarjem veliko pomoč pri misijonskem delu.

Katoliškim umetnikom se torej odpira v misijonih lep delokrog, čaka jih vzvišeno poslanstvo, ki bo prinašalo slavo Cerkvi, poganskim narodom in tudi umetnikom samim. Vršili bodo odlično kulturno in misijonsko poslanstvo obenem; saj bo našlo toliko poganov prav po domači krščanski umetnosti pot k Bogu in v edino zveličavno sv. katoliško Cerkev.

Tako pridobiva človek **MARMOR**

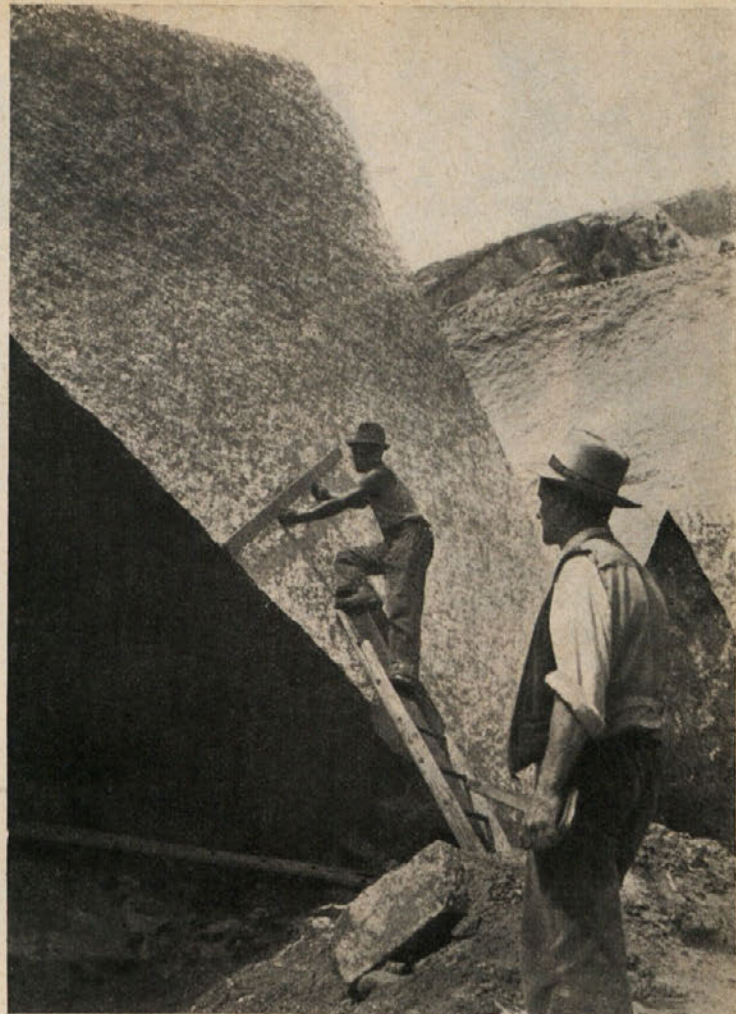
Veliko je gora, ki skrivajo v svojem osrčju bogastvo: rude, premog, celo zlato. Večina jih skriva goli kamen, toda tudi ta lahko pomeni bogastvo, če mu je ime marmor.

Marmor za spomenike, marmor za veličastna svetišča vseh časov, marmor za vse mogoče razkošje. Kadar sliši človek to besedo, se mu skoraj vedno obudi ob njej spomin na nekaj starega, nekaj davnega, nekaj, česar danes prav za prav ni več.

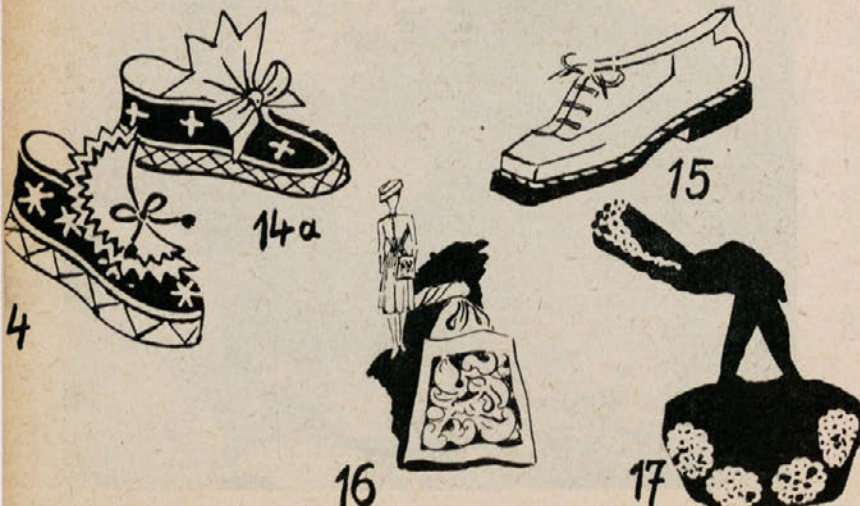
Res ni več novih svetišč in palač, ki bi jih stavili vse iz marmorja. Res ni več veličastnih, mogočnih stebrov, izklesanih iz enega samega kosa. Toda vendar je pridobivanje marmorja tam, kjer ga gore skrivajo v sebi, ne več umetnost, temveč velika industrija, ki daje posla in kruha tisočem in tisočem ljudi — znamenje,

da se marmor tudi dandanašnji še uporablja v veliki meri, četudi po večini za docela druge namene kakor nekdanj, ko je služil človeku za upodabljanje lepote in za povzdigovanje razkošja. Zato je tudi njegova cena danes taka, da onemogoča porabo za take namene.

Na teh dveh straneh prinašamo nekaj slik o sodobnem pridobivanju marmorja, o odkrivanju njegovih skladov izpod zemlje, o izločevanju posameznih skal, o njihovem surovem oblikovanju na kraju samem, o trganju posameznih kosov od sklopov, o moči in iznajdljivosti človeka, ki to delo še danes opravlja prav za prav z zelo preprostimi orodjem: klinom, kladivom, zagozdo, vrvo. Sodobna tehnika s svojimi stroji nastopi šele pozneje, ko je treba velike skale prenašati, rezati, obdelovati, klesati in gladiti.

JESEN 1943

Letošnjo jesen in zimo izgleda, da postaja potreba po praktičnih in toplih oblačilih vse večja in večja. Če bežno prelistamo najnovejše modne žurnale, vidimo nešteto toplih oglavnic, ki so podložene ali pa samo obrobljene s krznom, veliko ljubkih krznenih rokavic, ki so privezane okoli vratu na kovinasti verižici ali svileni vrvi, natančno tako, kot smo jih do sedaj videli pri naših najmlajših. Zelo moderni bodo še vedno mufl v vseh velikostih in oblikah. Po cestah bomo srečali staro in mlado v volnenih, grobo pletenih dokolenkah, ki se lepo podajo modernim športnim čevljem z nizko peto, ki so včasih tudi na vrhu okrašeni s koščkom krzna. Z eno besedo, moda je letos postala zares praktična in udobna. Posebna novost so letošnje torbice na dolgih ročih iz vrvice ali usnja, ki nam služijo obenem kot mufl in grejajo premlje prste.

Plašči so krojeni ali čisto po životu z globoko gubo sredi hrbta ali pa so ohlapni in jih ob hladnih dneh nosimo tudi preko jesenskega kostima. Zelo elegantni so letos tudi mehko krojeni kostimčki, prav za prav obleke z jopico, ki jih bomo lahko še vso zimo nosile pod plaščem, ki imajo ozko, tesno se prilagajajoče krilo, in v pasu zelo ohlapno krojene jopice brez ovratnika. Velik krznen mufl in ličen, s pticim perjem ali pajčolani okrašen klobuček lepo dopolnjuje tak kostimček, ki je posebno uporaben za še vedno tople in sončne jesenske dni. Praznične obleke, ki jih bomo nosile v gledališče in na koncerte, so vse po vrsti okrašene z drobnimi svilenimi našivi iz vrvice, pošite z bleščečo ali steklenimi biseri. Tudi težke svilene rese ali bleščeči trakovi v barvi obleke so našiti tako spretno, da nas premotijo, da imamo pred sabo prav za prav staro obleko, katere blago je sicer še zelo trpežno, vendar tu in tam že precej oguljeno. Tudi vsakovrstne vezanine in aplikacije iz žameta, bleščeče svile in klobučevine so se izkazale za izredno učinkovite. Športne obleke so skoraj vse okrašene z velikanskimi monogrami ali najrazličnejšimi emblemi (grbi, zmaji, jelenčki itd.), izrezanimi iz živobarvne klobučevine. Črne obleke in plašči, okrašeni le z drobno poškopljeno pentljo ali našitim metaljčkom iz belega pikčaja, bodo tudi letos še vedno na prvem mestu. Poleg črne pa bomo videli zelo veliko tudi rdečkastorjave, kostanjeve, sivičnatomodre in tirkizne barve.

V glavnem pa je letošnja jesenska moda res zelo skromna in smotna. Prav za prav ne ločimo več med izrečno dopoldanskimi in večernimi toaletami. Najbolj priljubljene so obleke, katere bomo lahko nosili pod plaščem od jutra do večera vseh dolgih 120 dni zimske sezone, tja do začetka marca, ne da bi se jih naveličale. Te skromne obleke so navadno iz temnorjave ali temnomodre volne, okrašene samo z velikim našitim monogramom ali drobno izvezenimi žepki na prednjiku. Tudi tako zvane plaščne obleke, za katere gotovo že veste, da se dajo lepo prenašati iz vsakega starega kostima s prekratko jopico, so se že spomladi izkazale za izredno praktične in so še vedno v modi.

Vedno znova pa moram poudariti, da ni važno, koliko oblek in plaščev si boste lahko nabavili letošnjo sezono, temveč kako jih boste znali nositi. Dobro oblečena žena mora izgledati vedno tako, kot da se ni prav nič posebno potrudila s svojo obleko in da ji le čisto slučajno vse tako dobro pristaja. Nič prisiljenega in načičkanega ne sme biti ne v barvi ne v kroju. Predvsem moramo gledati (sedaj v teh časih še mnogo bolj kot kdaj koli), da se ujema barva obleke, klobuka in čevljev kar se le da. Za žene, ki si ne morejo privoščiti bogve kako različne garderobe, je sploh najbolje, da se odločijo za eno temeljno barvo (n. pr. rjavo ali modro), katero nosijo lahko potem v raznih odtenkih kar po več let. Na ta način so čevlji, torbice, rokavice in klobuki vedno v skladu z oblekami in jih lahko res dobrega ponosimo.

Naše sličice predstavljajo le nekaj najbolj značilnih drobnarij za letošnjo jesensko in zimsko modo, kajti da bi se katera izmed nas mogla povzpeti do cele nove obleke ali celo zimskega plašča, je letos bolj malo verjetno.

1. Zelo tople, prešit telovnik iz čokoladnorjavega baržuna, podložen z drap volnenim blagom, katerega lahko nosimo na obe strani. Debela plast vatelina mu daje potrebno toploto. Celo žepki so našiti na obeh straneh.

2. Praktično pokrivalce iz temnomodrega volnenega jerseyja je drapirano tako, da so pokrita tudi ušesa, ki so posebno občutljiva proti mrazu.

3. Kakor iz časov naših babic izgleda to moderno ogrinjalo iz črnega astrahana z enakim muflom in čepico. Ovratnik in rob je iz črnega baržuna. Nosimo ga lahko preko vsakega gladkega črnega plašča, kostima ali obleke.

4. Pod ohlapnim športnim plaščem, katerega nosimo navadno odpetega, se bo zelo lepo podal ta ličen telovniček iz čokoladnorjavega baržuna. Gladka športna obleka, ki jo nosimo spodaj, je iz drap volnenega jerseyja in nima nobenih drugih okrasov.

5. Zelo tople zimske rokavice iz usnja ali trikoja so podložene z mehkim kunčjim krznom.

6. Sami si lahko spletete te praktične in tople športne nogavice iz rjavega garna ali tenke volne.

7. Lični domači čevlji iz svetlosive klobučevine ali sukna so podloženi z ostanki belega kunčjega krzna in se zapirajo s patentno zadrgo.

8. Če hočete, da vas letos ne bo zeblo v nezakurjenih sobah, nosite le volneno ali vsaj bombaževinasto perilo.

9. Najbolj primerno za staro in mlado so še vedno na roko pleteni puloverji, katere lahko nosimo k vsakemu gladkemu volnenemu krilu.

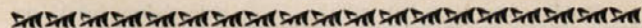

Niti 1 cm blaga se ne sme izgubiti ...

Niso ravno časi, da bi potratno ravnali z blagom. Marsikatera izmed nas ima navado, da kupi kar približen kos blaga, ne glede na širino ali kraj obleke. Potem ji ostajajo najrazličnejši konci (če je šivilja toliko poštena, da jih vrne), katerih pa zopet ne zna prav uporabiti. Naučite se točno preračunati, koliko blaga potrebujete, in videli boste, da se lahko s tem veliko prihrani. Najprej moramo poznati približne mere obleke za srednjo žensko postavo. Te so: dolžina života 40 cm, krila 70 cm, rokava 50 cm.

Koliko potrebujemo?

- a) če je blago široko 80 ali 90 cm:
za ravno bluzo: dve dolžini in eno dolžino rokava;
za ravno obleko z nekoliko nabranim krilom: dve celi dolžini in eno dolžino rokava;
za obleko, ki ima na krilu vložene gube: dve dolžini života, tri dolžine krila in eno dolžino rokavov;
za obleke s plisiranim krilom: dve dolžini života, tri dolžine krila in eno dolžino rokava;
za plašč (običajno se sicer vzame blago z dvojno širino!): tri ali štiri celotne dolžine (zavisi od vzorca) in eno dolžino rokava.

10. Se en telovnik iz živozelenega diftina ima sprednji del podložen z vatelinom in lepo prešit z istobarvno svilo.
11. Vedno moderen športni klobuček iz čokoladnorjave klobučevine se poda predvsem mladim obrazom. Letos so kraji zopet nekoliko ožji.
12. Tople zimske rokavičke iz temnorjavega bibreta imajo zapestje pleteno iz istobarvne volne.
13. Namesto običajne cvetlice ali robčka, katerega ste se gotovo že naveličali, si pripnite na rever vašega jesenskega kostima lično stekleno postavico, ki predstavlja kitajskega kulija. Na nasprotni strani lahko namestite njegovo ženo, katere predpasnik je ves pošit s pisanimi steklenimi biseri.
14. Dva živobarvna vzorca klobučevinastih copatk, ki jih lahko izdelate sami iz raznih ostankov. Temnomodra klobučevina je zanimivo pošita z belimi in rdečimi volnenimi nitmi.
15. Če nič drugega, par močnih športnih čevljev si boste pa le morali nabaviti to jesen. Najbolje je, če si kupite najtrpežnejše in najboljše, da vam ne bo škoda točk, ki so zaenkrat še nenadomestljive. Naš vzorec je iz srednjerrjavega trpežnega semša.
16. Vsako črno svilen obleko lahko lepo poživite s takim zavitim žametnim pasom, na katerem visi velik stririozlat žep, bogato izvezen z zlato bleščico in biseri.
17. Okusna praznična torbica iz mehkega žameta je okrašena z debelimi našivi iz bele svilene vrvice. Zraven spadajo precej dolge rokavice iz istega tvoriva.

b) če je blago široko 120, 130 ali 140 cm:

- za bluzo (čeprav nagubano): eno dolžino života in eno dolžino rokava;
za bluzo z robčki: dve dolžini života in eno dolžino rokava;
za obleko z nagubanim krilom: eno dolžino života, dve dolžini krila in eno dolžino rokava; žepi in drugi okraski pridejo iz odrezkov;
za plašč: eno dolžino prednjika do pasu, dve dolžini od pasu do roba, eno dolžino rokava in eno dolžino žepa;
za zelo širok plašč: dve celi dolžini, eno dolžino rokava in eno dolžino žepa.

Pomnite še:

1. če je blago karirasto, je treba dodati še 25 cm;
2. če ima velik vzorec, dodajte 50 cm;
3. vse te mere so mišljene za srednjo postavo. (V pasu 70 cm.)

Za močnejše postave je treba včasih dodati še eno dolžino rokavov, krila ali života, kar zavisi od obsega čez boke in prsi.

Naša skica predstavlja vrsto zelo preprosto krojenih oblek, za katere ne boste porabile več kot tri metre enojne širine.

1. Zelo preprosta obleka iz temnomodrega krepa ima krilo razširjeno z dvema zalikanimi gubama, ki sta zašiti skoraj do polovice. Ravno taka guba je zadaj po sredi. Život, ki pada rahlo ohlapno, je okrašen z dvema vrstama prešitih gumbov iz blaga. Ovratna ruta iz temnomodro in rdeče vzorčaste prave svile izpopolnjuje izrez.
2. Moderna športna obleka po kroju moške srajce iz svetlorjavega volnenega blaga. Život je pod oplečnikom spredaj in na hrbtu rahlo nabran. Ozek vstavljen pas povzroča, da pada život ohlapno, kar je še vedno zelo moderno. Krilo ima spredaj tri in zadaj po sredi eno zalikano gubo.
3. Praznična obleka iz črnega volnenega blaga ali baržuna ima život okrašen s 6 cm širokim robom, kar napravi vtis bolera. Širok vstavljen pas se tesno prilaga životu. Krilo je krojeno iz dveh delov, ki sta rezana navzven in sesita spredaj in zadaj, kjer je torej vsa širina.
4. Praznična obleka iz temnorjavega svilenega krepa je pošita z drobnimi zvezdicami iz istobarvne vrvice. Dve precej široki prekrizani progi, ki sta prišiti na prednjiku, tvorita pas, ki se zavezuje zadaj. Ravno krojeno krilo je spredaj rahlo nabrano.
5. Zelo preprosta delovna obleka iz temnorjavega volnenega blaga ima prednjik zapet z gumbi, ki segajo še pod pas. Dva vrezana žepa sta obrobljena s svilo v kontrastni barvi, iz katere je tudi pas in droben rob okoli manšetov in ovratnika. Krilo je krojeno v štirih delih, ki so rahlo zvončasti.
6. Lepa popoldanska obleka iz tirkiznomodrega volnenega krepa je okrašena le z dvema skupinama naberkov na životu in krilu.
7. Mladostna obleka iz temnorjave svile ima širok vdolan pas. Život in krilo sta ob straneh nabrana. Droben ovratniček iz poškrbljenega belega pikéja se lahko odvzame.

Kdo ima prav?

Stara vzgojeslovna resnica, ki je veljala za preizkušeno in edino zveličavno, je bila, da imajo starši ali vzgojitelji vedno prav. Naslednje doživete zgodbe iz otroškega življenja vam bodo nazorno pokazale nekaj primerov, da ni vedno tako. Veliko napak zagrešijo navadno sorodniki ali vzgojiteljice, katerim starši zaupajo otroka. Zato je vsaka mati upravičeno tako nesrečna, če mora na delo, v njeni odsotnosti pa doma služkinja, predobro babica ali sitna vzgojiteljica poruši vse, kar je mati dobrega in pametnega vcepila otroku. Od časa do časa se moramo le vprašati, kdo ima prav? Mogoče smo se to pot le zmotili in naša graja ni bila upravičena. Varujmo se takih napak, ki napravijo otroka le zakrknjenega in nedostopnega za vsako dobro besedo.

TETA MARIJA NIMA PRAV.

— Pojej vso juho! Ne puščaj krompirja na krožniku. Nisi še pojedel vsega kruha; prosim te, da ne pustiš niti drobtinice ... Tako opominja teta Marija dan na dan pri obedu svojega nečaka.

Ne silite k jedi nikdar otroka, ki ni lačen. Mogoče je utrujen ali zaspan. Malo počitka mu bo delo veliko boljše, kot vsiljena jed, po kateri ne čuti niti najmanjšega poželenja. Tudi prebaviti ne more dobro, ker je jedel po sili brez teka. Vaša naloga je, da predvsem poiščete vzrok tega pomanjkanja teka in mu skušate pomagati. Ne pa da z grožnjami in kaznimi napravite otroka še bolj upornega (1).

BABICA NIMA PRAV.

Alenčica ima šest let, njen mali bratec štiri. Nekega večera pride v kopalnico, kjer služkinja ravno kopa brata. — Ne spodobi se, da bi majhna deklica gledala dečka pri kopanju! — strogo pokara babica. Alenčica seveda ne more nikakor razumeti, zakaj. Zato ni dobro, da sami navajate otroka, da si zastavlja taka in podobna vprašanja (2).

TO POT IMA BABICA PRAV.

— Ali je mogoče, da ima Janezek samo dobro v računstvu in, o sramota, slabo v lepopisju? — Vsa hiša je globoko užaljena. Ne morejo najti dovolj velike kazni za tega nevrednega otroka. Mati odloči, da mora takoj v posteljo, sicer ne brez večerje, kajti to bi utegnilo škodovati njegovemu zdravju, pač pa brez večernega poljubčka, kar bo otroku mogoče še bolj hudo. Toda babica ne vzdri. Po večerji se splazi po prstih h grešniku in mu želi lahko noč kot po navadi.

Bolje bi bilo, da bi izbrali za Janezka kako drugo kazen, ki bi manj zadela otrokovo dušo. Kajti ravno ta večerni poljub mu je tako dragocen, da bi brez njega le s težavo zaspal (3).

TETA JULA NIMA PRAV.

Bratec in sestra se vrneta s sprehoda. Sestričine copatke so ostale v zgornji sobi in bratec se uslužno ponudi, da jih gre iskat. Hitro steče po stopnicah navzgor in se zmagovalno vrne s parom copatk, ki pa žal niso prave.

— Kakšen zabiti otrok! — zakriči teta Julia. — Ali ne moreš nikoli paziti? Nikdar ne bo nič iz tebe. — Ali je res tako neodpuščljivo, če petleten deček še ne loči dveh parov copatk, ki sta si čisto podobna. Naravnost kruto je bilo od tete, da mu je vzela vse veselje, ki ga je občutil, ker se je mogel pokazati koristnega (4).

BABICA IMA PRAV.

Otroci, brez klobučkov ne smete na sonce, to je škodljivo! — zakliče babica svojim trem vnučkom, ki so pri njej na počitnicah. — Mamica nam dovoli vedno, da se igramo razoglavljajmo — odgovori hitro najstarejša. — Toda pri vas ni tako močnega sonca — jo pouči babica. Res je, da ni zdravo, če so otroci izpostavljeni po več ur prehudemu soncu in v tem ima babica prav. Pravilno pa je tudi od nje, da ni rekla otrokom, da njihova mati ne ve nič in da naj le babico ubogajo, pa bo vedno prav. Tako bi namreč storila marsikatera in se pri tem ne bi zavedala, da izpdkopuje materin ugled pri otrocih (5).

STAREJŠA SESTRA NIMA PRAV.

Barbika si nikakor noče krtačiti las. Če ima človek šele 10 let, je to razumljivo. Toda njena starejša sestra, ki jo krtači vsak večer tako močno, da ji silijo solze v oči, bo kriva, če se bo Barbiki krtača priskutila za vse večne čase. — Če ne boš pridna, boš videla, te bom jutri krtačila še bolj močno! — Take in podobne grožnje res ne morejo imeti zaželenega učinka (6).

DOBROSRČNA BABICA RES NIMA PRAV.

Ura je poldevetih zvečer. Janezek se nemirno premetava po postelji, da bi zbudil usmiljenje babice, ki čita v sosedni sobi. Do sedaj se mu je nakana še vedno posrečila. Če bo stara mati zaslislala, da ne more zaspati, mu bo takoj prinesla bonbonček, da ga pomiri. — Samo mamici ne smeš povedati, da ti dajem sladkorčke pred spanjem, ona tega ne dovoli. — Da, mati že ve, zakaj tega ne dovoli. Sladkor kvari zobe, zlasti še, če ostaja med zobmi vso noč. Babica torej nikakor nima prav, ker s svojo neumno dobrotu otroku le škoduje in ga poleg tega še navaja k neodkritostnosti nasproti materi (7).

MAJDKINE TETE NIMAJO PRAV.

Majdka ima osem let, edinka, in se zelo dobro počuti na deželi, kamor so jo povabile tete njenega očeta. Toda nekega dne odkrije ona izmed njih, da prebije Majdka večji del dneva pri hišnikovih, ki imajo tudi dva otroka istih let. Veselo se igrajo skrivalnice in se lovijo, nosijo jesti kuncem in nabirajo polže. Tetam se zdi seveda to vse zelo neprimerno za malo gospodično in takoj prepovejo ubogemu otroku, da se ne sme več igrati s hišnikovimi. To je seveda popolnoma nepravilno in naravnost nespametno. Zakaj ne bi tudi mestni otrok prišel v stik z naravo, z rastlinami in živalmi, ki so zanj čisto nekaj novega in zanimivega (8).

TUDI TO POT BABICA NIMA PRAV.

Tomažek je zelo pametno vzgojen deček, ki se ničesar ne boji. Toda takoj prvo noč, katero preživi pri svojih starih starših, mu babica, potem ko je temeljito pregledala vse kote v sobi, tudi pod posteljo in tesno zaprla oknice, tiho reče: — Saj te ne bo strah, dragec? Moja soba je čisto poleg tvoje in če bi te bilo ponoči strah, me kar pokliči. Saj veš, da ni razbojnikov tod okoli. — Samo to še manjka, da bi omenila, da v tej hiši nikoli ne straši. Čez nekoliko dni doseže s tem svojim govorjenjem babica to, da se otrok vsak večer krčevito upira in brani z vsemi štirimi, da bi šel spat (9).

STRIC PETER NIMA PRAV.

— Koga imaš rajši, mamico ali očka? — sprašuje stric Peter svojega malega nečaka. — Oba enako —, odgovori odločno mali Mihec.

Menda imajo res otroci več rahločutnosti kot odrasli ljudje.

Srednjeveška pokrivala - moderni klobučki

I. Kako smešni in nemogoči se nam zde špičasti »stolpiči« na glavah srednjeveških dam — če jih gledamo na starih slikah. Baje so morale za to visoko pokrivalo plačati davek in še več... cerkvene oblasti so celo vodile boje zoper to pregreho. Iz starih podatkov pa je razvidno, da to ni nikakor oviralo »brezbožnih« žen, da ne bi še kar naprej nosile svojih stolpov, rogov ter cevi. Niso jih odpravile oblasti ne davki, pač pa nova kaprica tedanje mode, da so se za dolgo časa izgubile z modernega površja. Pa se jih je spomnila gospa moda in jih je iz stoletne pozabe potegnila na svetli dan. — Stolpiček je enostavno znižala, pajčolan znatno skrajšala — in že nam ga prinaša kot najnovejši model letošnje pomladi. II. Ravno tako je izoblikovala iz najbežnejšega ženskega pokrivala srednjega veka — najpriljubljenejši klobuček modernih dam. Iz čelnega dela je izbrisala zlate, srebrne ornamente ter ga pomaknila višje, na kodrčke sodobne pričeske. Gosto valovočo tančico, ki se je tako podala našim pra-prababam, je zavoljo razmer zamenjala z drugo mnogo tanjšo in jo v vsakem pogledu racionalizirala. III. Srebrna, s perlami pretkana mrežica, ki je ovijala dolge lase plemiških dev... je očarala tudi naše gospodične. Priznalo so, da utegne biti taka mrežica vrhu tega še celo praktična za pričesko. Seveda naša mrežica ni ne srebrna ne s perlami pretkana, pač pa ima to prednost, da je take barve, ki se nam najboljše poda k obrazu. Tudi ni nad čelom spojena iz cvetic iz dragih kamnov! Namesto teh služi klobučevinasto kolesce, ki ga imenujemo klobuk — in cvetice iz blaga. Naj bo, kakor hoče, v tolažbo za to ponarejeno krasoto — nam je spoznanje, da so se z bisernimi mrežicami

lahko ponašale le princeske ali kvečjemu še kaka bogata plemkinja — dočim si naše lahko privošči vsaka ljubka deklica, ki si želi biti lepa.

Moda se ponavlja...

Dokazov o tem nam ni treba iskati predaleč. Dovolj je, če pobaramo babico ali nima morda še kje spravljen modni časopis iz svojih mladih dni... Ako ga ima pri roki, listajmo po njem in videli bomo... IV. Že na prvi strani se nam pogled ustavi, »rekli bi skoraj na poznanem« pomladanskem klobučku. Ali pa ni močno podoben onemu, ki smo ga ravno včeraj obenodvale v izložbi najpriznanejših modistinj. Nekoliko preprostejši je od tega tu na sliki. Nekaj perese manj, dno manj valovito... V. Potem nas pozanima bohotno pokrivalo, okinčano s celim šopom bleščečih trakov. Vendar čim dalje ga gledamo, nam vstaja pred očmi podoba modernega širokokrajnika, ki je sicer bolj simetričen in tudi trakee se le kot drobčen metuljiček stiska v levem robu klobuka... Vendar bistvo obeh teh pokrival je isto!... VI. Vidi se, da so se naše babice kaj rade zaljšale kar s celimi šopi cvetk ali perja! Me s ponosom zatrjujemo, da smo veliko bolj zmernejše ter okusnejše v tem pogledu... Vendar ne vem, kaj bi bilo, ako bi pogledala nekoliko globlje v svojo vest... Morda bi ugotovila, da je naša zmernost in okus — zasluga naše denarnice... Kajti ravno v zadnjem času se opaža, da naša »zmerna« gospa moda sumljivo rada pokuka v omaro naših babic in res ne vemo, ako ne zaveda svoji prednici toliko izobilja!

Dobra kuhinja kljub vsemu

Narastek iz koruznega zdroba.

Na 1 liter vrele vode, kateri smo pridejali 1 žlico masla, 8 kavnih žlic sladkorja ter sok in nastrgano lupino ene citrone, zakuhamo 12 dkg koruznega zdroba in narahlo mešamo 5 minut. Nato zlijemo v moko skledo in pustimo stati 2 do 3 ure, da se strdi. Pred obedom zvrnemo na krožnik in serviramo z malinovcem, razredčeno marmelado ali jabolčno čežano.

Krompirjevi kolački.

Testo zamesimo iz 35 dkg kuhanega krompirja in 35 dkg moke. Dodamo 2 celi jajci, ščeplj soli, 2 dkg kvasa, 7 dkg sladkorja in 7 dkg masla. Dobro zgnatemo in pustimo, da testo nekoliko počiva. Nato ga razvaljamo za prst debelo ter izrežemo primerno velike kroge, katere namažemo z marmelado. Po dva in dva damo skupaj ter jih pustimo shajati na pekaču. Pečemo v zmerno topli pečici pol ure.

Isto testo, samo brez sladkorja, lahko uporabimo za kolačke z mesnim nadevom, katere lahko serviramo za večerjo z zeleno ali paradiznikovo solato.

Krompirjeve sladke rezine.

4 dkg surovega masla dobro umešamo z 20 dkg sladkorja in 1 celim jajcem. Dodamo 25 dkg kuhanega nastrganega krompirja, 25 dkg moke, nastrgano lupino ene citrone, za nožev konice cimeta, poldrug pečilni prašek in ščeplj soli. To zmes nadrobimo na rahlo s pomočjo vilic (kakor žganec) na pekač ter potresemo z drobno sesekljanimi orehi in nekoliko sladkorne sipe. V zmerno razgreti pečici pečemo pol ure. Nato narežemo na primerno velike štirioglate rezine.

Olje.

1. Solato je treba vedno zelo temeljito osušiti, preden jo naredimo. Pustimo, da se dodobra odcedi, potem jo pa še narahlo iztisnemo v čisto platneno krpo.

2. Krompirjevo, fižolovo in vse druge solate, razen zelene, napravimo vsaj pol ure pred obedom. V tem času se dobro prepoji z oljem, katerega potrebujemo za eno tretjino manj kot drugače.

3. Zelo dobro zabelo za solato si pripravite na sledeči način: v steklenico napolnite eno tretjino kisa, dve tretjini olja, nekoliko gorčice, soli in popra ter veljico pehtrana. Ta mešanica se vam ohrani dalj kot mesec dni, pred uporabo je treba steklenico vedno dobro pretresti.

4. Krompirjevo solato lahko napravite s sledečo kuhano majonezo: 2 rumenjaka, 3 žlice kisa in 3 žlice vode stepamo na sopari toliko časa, da se začne gostiti. Nato stepamo na hladnem dalje, da se popolnoma shladi. Dodamo nekoliko olja, soli in popra ter polijemo po krompirju.

5. Če vam je olje čisto poslo, napravite lahko solato z zdrobljenimi orehovimi jedrci, ki vsebujejo tudi veliko masla. Namesto kisa lahko daste nekoliko citroninega soka, ki je zelo zdrav. Če vam ugaja, potresite povrhu še nekoliko drobno sesekljanih dišav: peteršiljčka, pehtrana in dr.

Surovo maslo.

Ker ga imate gotovo zelo malo, je najbolj pametno, če ga prihranite za otroke ali bolnike, ki naj ga pojedjo kar surovega. Tako se izgubi še najmanj vitaminov.

Mleko.

Nekoliko žličic kuhanega mleka (tudi kondenziranega) zmešamo z vodo, v kateri se kuha zelenjava, ki postane na ta način nekoliko bolj mastna in ne potrebuje toliko zabele.

SOSEDI

V »Ruskem kotu« sta v visoki stanovanjski hiši prebivali dve »boljši« družini: v drugem nadstropju mlad trgovec, katerega ženi se je reklo Ida, v prvem advokat v boljših letih z mlado ženo Ireno. Vsak dan so se na stopnicah pogledali, odkrivali in pozdravljali, ni dvoma, da so se tesnejše vezi spletle med obema strankama. Pravili so, da sta gospa Ida in gospa Irena veliki prijateljici, toda dame trdijo že ob majhni slutnji. No, nas osebna čustva ne pritegnejo več; od večnega razkazovanja ter razmetavanja notranjega sveta smo se že utrudili, le kar oko opazi in uho sliši, kar roke grabijo, nas razvedri v tem »raztelesenem« času.

Gospodom nočem dati imen, ker mislim ženam pustiti besedo; možje so tu le potrebno ozadje. Seveda, da pa ne bo zmešnjave, naj bo tako, kot služkinjam v uho pade: »gospod soprog« se ldimenu pravi, »moj gospod« je celotni naziv Ireninemu sostanovalecu.

Na zgornji balkon je prišla tistega dne služkinja stepat odejo. Šum je priklical radovedno Ančko, kuharico gospe Irene.

»Micka, le bolj počasi!«

Nič odgovora od zgoraj. Ančka se prevesi čez rob:

»O, kje pa je Micka?«

»Odslovili so jo sinoči. Jaz sem Francka.«

»Francka. Pa da se ni kaj zgodilo?«

»Eja, gospa pravijo, da je bilo z gospodom...«

No, Ančka naglo v gospejine sobe in razkriči novico. Gospa Irena se zvonko nasmije, vzame puder, šminko, sede pred zrcalo, riše usta, obrvi, kodrčke popravi, nohte obarva, izbere obleko. — Zakliče k telefonu.

»Moj mož je. Poglejte, Ančka!«

»Halo!«

»Kje je moja žena?«

»Gospa so doma, gospod.«

Vse je v redu. Gospa Irena se obrne hudomušno:

»Kako ste odgovorili mojemu možu?«

»Gospa so doma, gospod.«

»Dobro. Zapomnite si ta stavek. Ponovite še enkrat, prosim.«

»Gospa so doma, gospod.«

»Tako vedno odgovarjajte. Ste razumela?«

»Sem, gospa. Ali kadar vas ni?«

»Vseeno, Ančka. To bo gospoda pomirilo.«

Ančka gre v kuhinjo in se uči, gospa so doma, gospod; gospa so doma, gospod...

Ob enajstih pride po stopnicah na obisk gospa Ida. Dami sedita v salonu, Ančka popeva v kuhinji.

Gospa Ida: »Ah, pomislite, morala sem izmenjati služkinjo. Nezaslišano, kako so te punce predrzne! Koke-tirala je z mojim soprogom. Če je bil on navzoč, je zame oglušela; pokaže se mu neženirano tudi z bosimi nogami. Vsi opomini so bob ob steno.«

»Bila je čedno dekle, Micka. Da bi ne imela Ančke, bi jo vzela od vas, če bi to ne motilo najinega prijateljstva. Zdela se mi je pridna in spretna.«

»Ah, ne bi hotela imeti take dekle ob svojem možu za nobeno ceno.«

»To zavisí od temperamenta. Pomislite, draga moja, kaj bi dala, da bi mogla moža malo od sebe odvrti. Postavila bi mu »vilo« v sobo. Glejte, osem in dvajset let sem se sprehajala sama, hodila v družbo, na izlete, v društva, v klube, živela kot ptiček v soncu in vetru, na, zdaj pa skoraj ne smem na cesto brez njegovega spremstva in doma me nadzira po telefonu vsake pol ure in še vedno sumi, da imam v mislih druge.«

»Ni mogoče. Kako to? Moj soprog mi pusti vso slobodo.«

»Kakor jo jaz želim njemu, da bi hotel,« se vtakne gospa Irena.

Gospa Ida obrne pogovor.

»Ali pomislite, kakšne so danes služkinje. Vaša punca nosi frizuro po zadnji modi.«

»Spretna je v navijanju, res. Okus ima neverjeten. Ali to me ne moti. Drugje so med nama razlike,« odvrne ponosno gospa Irena.

»Moj soprog mi je omenil. Vzrojila sem, razume se. Takoj sem prišla k vam, kajti mislila sem, da boste pač razumela, da služkinji ne gre gospejina frizura. In toliko se čez balkon sklanja. Vaš gospod soprog se temu ne protivi?«

»Ah, on niti ne opazi. Zamaknjen je v moje obličje. Opazuje izraz na obrazu ali zgib telesa in že sumi, da gre moja misel proč od njega.«

»Ah, uboga prijateljica! Kako da so taki možje na svetu?«

Gospa Irena zmiga z rameni: »Narava. Med nama so leta. Včasih se je telo misli pokorilo, zdaj gredo misli svojo pota.«

Na stopnicah sreča gospa Ida Ireninega moža. Pozdrav in bežen pogled — Irenin mož se za nikogar ne zanima. V predsobi se oddahne od hitre hoje in takoj poišče svojo ženo.

»Kako da si si izrisala obraz in uredila nohte, Irena?«

»Imela sem obisk gospe Ide.«

»Je bila sama?«

»Seveda. Pomislil! Njen soprog se zanima za frizuro služkinj. Opazil je našo Ančko.«

»Ah, to me ne zanima, Irena. Vedno ta pogovor o služkinjah. Povej, kako si se počutila in kaj si delala, ko ni bilo mene.«

»Po stari navadi, mon cher ami.«

»Ne kliči me tako. To je tako koncem jezika.«

»No, mon cher ami.«

»To je preveč hladno.«

»Ali meni se zdi to nekaj posebnega. Tedaj si vedno predstavljam nekoga, ki me ima v oblasti.«

»No, pustimo to. Tako me obveščaš, da si zame hladna.«

»Misliš? Saj ne morem obraza spremeniti, ker sem vedno v tem miljeju. Če bi šla naokoli po stari navadi, bi prinesla s seboj sonce in veter, zarjo in mesečino, razgibanost duše in telesa.«

»Nikar me ne razburjaj s temi frazami.«

»Vedno bi se vrnila k tebi z velikim veseljem. Mi-slila bi: zdaj grem domov, grem k njemu, k svojemu možu. Ah, to se bom odpočila!«

»Postajaš plitva, Irena. Ti si moja žena.«

»Nikoli ne dvomim o tem, mon cher mari.«

*

Ure odpočitka prebije gospod na divanu in čita. Gospa Irena išče skromnih zabav v isti sobi. Proti večeru pa nastane pri gorenjih krik in prepir. Vrat niso zaprli.

Gospa Irena zakliče vsa razburjena. »Bila sem v trgovini.«

»In kaj je bilo novega?«

»Zelo sem nevoljna. Blagajničarka je naduto, našemljeno dekle.«

»Se ti dozdeva?«

»Taka je v resnici. Glej, da jo odsloviš v osmih dneh.«

»Tako je spretna in varčna, da bi moral brez nje lokal zapreti.«

»Vseeno. Odsloviš jo. Nočem, da bi mesto govorilo: posedaš pri njej cele dneve. Ne veš, da imaš ženo in sina. Tako bi lahko delal Irenin mož. Ona je brez otrok, brez skrbi. Ali zgleduj se! Nikoli se ne gane od svoje žene.«

»Uboga Irena!«

»No, kako se drzneš! Gospa Irena.«

»Uboga gospa Irena.«

»Ne izgovarjaj njenega imena!«

»Uboga advokatova gospa.«

»Ne pomiluj je!«

»No, govorila si o njej.«
 »Pustimo to. Nič več ne misli nanjo.«
 »Pa če se mi sanja o njej?«
 »Bog obvaruj! Ti, le glej!«

*

Teden dni je poteklo. Ančka je dobra postala s Francko. Čez balkon se je sklanjala in sta si pravili vsakdanje storijske.

»Gospa je vse ženske iz trgovine pognala.«
 »Beži no, kaj pa jim je?«
 »Pravijo, da so bile z gospodom...«
 »E, beži no! Kaj bo pa zdaj?«
 »No, same moške so najeli. Pravijo, da so še bolj spretni in vljudni.«
 »Pa v trgovini z ženskim perilom...«

*

Ančka priskaklja smehljaje se v salon in gospe Ireni novico v ušesa. Gospa Irena k zrcalu, na glavo klobuk, torbico. Na, telefon!

»Halo!«
 »Ančka, moj mož bo...«
 »Ančka priskoči: »Gospa so doma, gospod.«
 Gospa Irena urno na stopnice. V pol ure bo zopet doma. Pa četudi ne, zanese se na Ančko.
 Opoldne pri kosilu se Irena nasmeje do solz. »Kaj takega še nisem videla! V trgovini z damskim perilom so sami moški...«
 »Kje? Kdaj?«
 »No, pri Enajstičevih.«
 »Od kdaj to?«
 »Ne vem od kdaj. Služkinja je povedala, da je gospa Ida tako uredila. No, pa sem hotela nakupiti nekaj perila in pas za nogavice. Vstopim notri...«
 »Kdaj? Kdaj?«
 »No, danes dopoldne.«
 »Danes dopoldne si bila doma.«
 Gospe Ireni zmanjka besed. Kako je bila neprevidna! Ančka prinese drugo jed.
 »Na telefonu ste odgovorili ob enajstih, da so gospa doma.«
 »Da, gospod.«
 »Gospe pa ni bilo doma.«
 »Ne, gospod.«
 »Tako. Tukaj imate plačo za ves mesec, napitnino in odidite.«

Ančka v jok: »Gospod...«
 Gospa Irena je mehke duše, stopi k možu in prosi:
 »Tako sem ji ukazala.«
 Možu pade denarnica iz roke, Ančki zdrsrne solza v usta, gospe Ireni divja obup po glavi.
 V mraku se ozira Ančka na balkonu po Francki, steza vrat in kliče. Aha, v kuhinji se suče.
 »Francka, slišiš! Mi bomo pa imeli pisarno v hiši.«
 Nič glasu od nikoder.
 »Francka!«

Pride na balkon tuje dekle in se nasmeje. »Ni več Francke v hiši. Sinoči je pobrala šila in kopita...«

»Kaj pa se ji je zamerilo?«
 »Gospa pravijo, da je bila z gospodom.«
 Ančka v glasen smeh in hitro k svoji dobri gospe v avdienco. Vse popoldne je na divanu svojo neprevidnost objokavala in gledala v stene.
 »Novo punco imajo zgoraj.«
 »Novo?«
 »Pravijo, da je bila Francka z gospodom...«
 Novica spravi gospo Ireno v dobro voljo, ali takoj se strezni in žalost ji zalije lica.
 »Pomislite, Ančka, odslej bom v tretji sobi...«
 »Kako v tretji?«
 »V tretji sobi brez izhoda.«
 »Kaj naj to pomeni?«

»No, moj mož je takole uredil: prva soba bo pisarna, druga soba, v katero prideš le skozi pisarno, bo salon, tretja soba, kamor prideš iz salona, bo moj budoar. Morala bom hoditi skozi moževo pisarno. Pomislite! Kakšna sramota!«

Ančka zmaje z glavo. Prehuda je taka ljubezen. To so obroči. Glavico sklone, se smehlja sanjavo in misli: ali ne bi bilo le sladko, da bi moj dragi vedno stal ob moji strani...

Ves naslednji dan so pisarno selili, gospa Irena je bila kakor na trnju. No, proti večeru se naglo opravi in Ančki naroči, da bo pri gorenjih, naj si gospod mirno kri ohrani.

Gospa Ida ni mogla prikriti veselja nad tem, da se je gospe Ireni tako silovito bliskalo oko.

»Moja draga prijateljica, moji živci so prav na koncu. Pomislite! Imeti tik ob budoarju ozračje pisarne, dolgočasno življenje uradniške službe! Moj mož tega ne razume...«

»Revica! Dolgočasila se boste neizmerno. Ali mene čaka težko potovanje za prihodnji mesec.«

Gospa Irena se ogleduje po njeni postavi in vzkligne: »Kako nas izmuči to sedeče življenje! In gospod soprog?«

Gospa Ida ljubosumno pogleda prijateljico in ni ji prav, da se zanima zanj, ki ga ujame vsako krilo.

»No, hvala, vse v redu. Zdaj se ukvarja z mislijo na avto. Rabi ga v trgovske svrhe. No, pravi, da se bomo vozili na sprehode ob prostih dneh. Navdušuje me celo, da naj se sama naučim voditi to prepotrebno vozilo. Malo se pomišljam. Do zdaj šofira menda samo gospa dr. Peruševa v našem mestu.«

»Imenitna misel! Čestitam gospodu soprogu. In kako je z vašim zdravjem?«

»Hvala lepa. Počutim se zelo dobro. Moj mož se na-deja punčke. Ali jaz sem prepričana, da je to nemogoče.«

No in potem se je vnel pogovor, kakor jih žene razpletejo ob vsaki uri: o modi in o služkinjah. Ko gospa Irena odhiti domov po stopnicah, se ji čelo zmraci kot k nevihti. V salonu se vrže na divan in glasno zajoče. Mož ljubeznivo: »Kaj ti je, Irena, povej!« Še hujši jok za odgovor.

»Trudna si. Pa bi legla k odpočitku!« Tedaj se ji duša zgrozi od dolgočasje in butne na svetlo.

»Gorenji bodo imeli avto. Kaj imam jaz od tega življenja!«

»Pomiri se, draga. Dolgo ga ne bodo imeli. Žena ga bo prodala. Pomisli, da ji bo mož uhajal kamor si bo di.

»In kaj zato? Vidva z gospo Ido sta si v mnogem podobna. Čestitam vama! Ubogi njen soprog...«

»Pusti druge v miru!«

»Ubogi njen soprog!«

»Ne izgovarjaj tega.«

Irena se razvedri ob misli na avto, vstane, gre po sobi in šepetaje: »Ubogi soprog! Ubogi soprog!...«

*

Za mesec dni naprej se je čas počasi pomaknil. Gospa Irena sedi v budoarju in razmišlja, kako bi bilo njeni ječi konec. Pa zasliši klice na dvorišču. Stopi k oknu, odpre, se nagne in kaj vidi! Nov »Mercedes« stoji pred hišo. Ob njem stoji gospod, na drugem sedežu pa njegova žena in babica z otrokom. Irena jim pomaha z roko. Priteče služkinja in pomaga gospe v hišo. Gospod se ozre v okno.

»Sina imamo. Zmaga je njena.«

Irena se razkošno zasmee: »Kaj zato! Vaša ljubica je avto.«

Gospod se pokloni, sede ponosno za volan in odpelje v garažo.

Za gospejino »vstajenje« sta se sestali družini pri skupnem obedu. Gospod soprog je najboljše volje, gospa Irena se zanima za vsa vprašanja, gospa Ida sem in tja zamoti pogovor s svojo »punčko«, gospod mož pa spremelja Irenine žareče poglede in sklepa v srcu, da bo takih skupnih obedov za vekomaj konec.

»Moja Mercedes« sijajno drži. Z Ido sva sklenila, da podaljšava najino ženitovanjsko potovanje. Tedaj sva bila v Italiji, kjer sva hrepeneče gledala v daljavo. No, odločila sva, da narediva prvo daljšo pot v Azurijo in v imenu novorojenega vas povabimo, da nama delate družbo.«

Gospa Irena sanja. Zamaknjena je v okno, sem in tja se približa možu. Mož se pomlaja v njeni družbi.

ona nagajivo: »Vidiš, takole bi nama bilo vseskozi, da mi ne bi zapiral vrat.« Ali tega mož več ne razume.

Teden za tem so se odpeljali v Azurijo. Dolga vožnja se jim obeta ali čar prirode jih bo omamila. No, Irena se dolgočasi ob možu, gospa Ida meri kretnje svojega soproga. Pa ker je zunaj prelepa pomlad, se vzbudi v gospe Ireni klic mladosti. Prilepi obraz k steklu in strmi v pokrajino. Tako sanjarjenje, ki ga uganiti ne moreš, je možu v nadlego. No, pokliče na pomoč radio... Nič ni bolje. Gospa Irena išče pokrajino. Kakšen svet to! Vse svobodno diha, hodi, vriska... Mercedes' gluho beži mimo, nič ne čuti prirodnega ritma, divje drgne svojo pesem. Tedaj se njene duše oprime vrag: se je dotakne, jo zbode, dvigne kvišku, prešuštuje. Nekdo jo vodi za roko, stopa z njim čez ceste in livade v gozde in v vrhove, lahka kot peresce, urna kakor srna. Hodita v soncu, v smehu, roko v roki... Zdrami jo močen glas, no, kakor da ga ne sliši. Gospa Ida se obrne k možu: »Čemu ti je zrcalce nad glavo?«

»Mož odvrne šaljivo: »No, v njem vidim svet zadaj.« Nenadoma se gospa Ida onesvesti in zakriči: »Ustavite, za božjo voljo!«

Ustavijo.

»Saj ne morem naprej. Vrnimo se v Ljubljano!«

Irena je ujela oči Idinega moža v zrcalu. Nato hitro: »Prav. Vrnimo se v Ljubljano.«

On nato: »Bolje bo, da vas popeljem nazaj v Ljubljano.«

Irenin soprog naglo: »V Ljubljano! V Ljubljano!«

*

Ko so se slabosti polegale, so se vrnili stari časi. Obe družini sta skrbno pazili, da se ne bi shajali med seboj, zakaj ljubosumje je zgradilo nepremostljive stene. Ančka veselo popeva po kuhinji, pa zasliši godrnjavo govorjenje na balkonu.

»Francka, kaj ti ni po volji?«

»E, molči!« jo zavrne teman glas. Ančka naglo na balkon in se ozre navzgor. Staro, grdo dekle razobeša plenice. Zakliče: »Francka!«

»Francka so sinoči pobrali.«

»Kaj da ji ni bilo po volji?«

»Gospa pravijo, da je bila z gospodom...«

Ančka si s pestjo zatisne usta in misli hudomušno: »Mir bo v hiši. Starih kosti se gospodu ne bo zahotelo.« Zavrti se na peti, zapleše eno in razmišlja, kam ljubosumje človeka zapelje. Zamisli si konec pričujoče zgodbe prav tako, kot se je čez mesec dni zgodilo.

Glas je prišel do damskih ušes v mestu, da potuje iz Rima Greta Garbo in da se pelje skozi Ljubljano v Nordijo.

»Šla bom na postajo, cher ami,« se v jutro kujavo zbudi gospa Irena.

»Sama na postajo, ljuba žena?«

»Seveda. Kako pa bi drugače! Dopoldne ste možje v službi in sploh imamo v tem primeru prvenstvo žene.«

»Pusti to, Irena. Nočem, da obožuješ zvezde.«

»Ali ti si nazadnjaški!« mu očita.

»Zadnja beseda. Kako si prespala noč, draga?«

Gospa Irena vzame srdito toaletno mizico in začne z umetniškim opraskom: obrazu mora dati pravo estetsko podobo. Možu se rahljajo živci.

»Trpim, Irena. Odloži!«

»Umiram, mon chéri, od hrepenenja...« Vrže se nazaj na blazine in zapre oči dnevu. Ančka prinese kavo. Usta ima odprta, beseda ji sili z jezika.

»Kar povej, Ančka...«

»Kaj?«

»No, od gospe Ide.«

»Kaj že veste?«

»Mislim si...«

»No, nekaj posebnega. Sprla sta se nad nami.«

»Sprla?«

»No, da. Pomislite! Zaradi lutk. Gospod jih menda poljublja v šali — no, gospa je vsa iz sebe. Služkinji je podarila vso tako kramo, kar nosi ženski obraz, z naročilom, naj jih odpravi čez hribe in doline.«

»Hihihi!«

Gospa Irena pozablja, da je v sosedni sobi urad njenega soproga. Naglo se odpro vrata.

»Cher ami, tega ne trpiš, da ne pritisneš kljuke. Zaklenem se, to bo najboljše.«

Odpošlje Ančko, obrne ključ, odpre okno in občuduje cesto pod sabo.

»V prvem nadstropju. Če bi bila lestva, bi z lahkoto stopila na cesto.«

»Ah, gospa Irena!«

Gospod obrača svoj Mercedes okoli vogala.

»Greta Garbo potuje...«

»Pomislite! In jaz ne morem.«

»Popeljem vas, draga sosed!«

»Čakajte! Imenitna misel. Ali priti morem le skozi okno.«

Gospa Irena vstane, se ogleda po prazni cesti, z malim čevlčkom se opre ob gospodovo roko, nato stopi na streho Mercedes. Trenutek še in že zabrni motor. Tedaj se odpre okno od zgoraj. Avto izgine za ogrom. Silen krik butne v spodnje okno. Gospod preplašeno odpre.

»Policija! Pomislite! Moj mož je odpeljal vašo ženo!«

»Kako je to mogoče!« Plane k vratom, butne, kliče, nato k oknu.

»Policija! Moja žena je pobegnila z vašim možem.«

Naglo oba na cesto in skupaj hitita na postajo.

»Taksi! Taksi!« Nikjer nikogar.

*

Avto se ustavi pri Mikliču.

Irena: »Zdaj smo izgubljeni.«

On: »Nobenega izhoda. Sediva mirno.«

Irena strmi v svoje roke. »Ne, nočem! Ne sme se tako enostavno končati.«

On: »Ne sme se tako končati.«

Irena: »Pobegnem v Kamnik k sestri.«

On: »Sijajno! Tja vas popeljem z avtom.«

Irena: »Čez nekaj dni me bo prosil soprog za povratek.«

On: »Krasna misel! Nazaj grede zapeljem Mercedes v Kranj na prodaj. Zvečer se vrnem z vlakom. Ženi se bodo svetile oči od veselja, ker sem vnaprej izpolnil njeno voljo.«

Irena: »Samo, da ga ne bi zadela kap...«

On: »Samo da bi je ne zadela kap...«

Irena: »Ah, nič ne bo!«

On: »Seveda ne, nič se ne more zgoditi.«

Zapuha, zabrni, oddrči kakor v filmu.

Schriftleiter - Urejuje: Mirko Javornik. — Für die Redaktion verantwortlich - Za uredništvo odgovarja: Ludvik Klakočar. — Druck und Verlag - Tiska in izdaja: Ljudska tiskarna v Ljubljani (Jože Kramarič).

Naročnina: za celo leto znaša 40— lir, za pol leta 20— lir, za četrt leta 10— lir. — Naročnina se plačuje vnaprej po položnici poštne hranilnice števil 17.915 ali pri upravi »Obiska« v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 2 (Ničman). — Rokopisi se ne vračajo.

Blagoslov jeseni

Alegorija zgodovine (Jurij Šubic)